

Міністерство екології та природних ресурсів України
Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління

БІБЛІОТЕКА ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

*Видано на замовлення
Державної екологічної академії
післядипломної освіти та управління*

Київ
2017

УДК 330.15:502.33(477)(07)

О - 75

Схвалено до друку рішенням Вченої ради
Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління
(протокол № 7-17 від 14 грудня 2017 року)

Авторський колектив:

Т.П. Галушкіна, Л.А. Мусіна, В.Г. Потапенко, О.А. Машков, С.І. Курикін

Рецензенти:

**Грановська Л.М., д.е.н., проф.,
Хлобистов Є.В., д.е.н., проф.**

*За науковою редакцією доктора економічних наук
Т.П. Галушкіної*

Основні засади впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні :
О - 75 навч. посіб. / Т.П. Галушкіна, Л.А. Мусіна, В.Г. Потапенко та ін. ; за наук. ред.
Т.П. Галушкіної. – К. : Інститут екологічного управління та збалансованого природо-
користування, 2017. – 154 с. (Бібліотека екологічних знань)

ISBN 978-966-916-455-1

Посібник підготовлено з метою посилення рівня екологічних знань та інформування держслужбовців і фахівців, що займаються проблемами охорони довкілля. Посібник містить огляд нормативно-методичної основи природоохоронного та екологічного законодавства України і ЄС, міжнародних та національних доповідей, експертних оцінок, монографічних та громадських видань, присвячених актуалізації проблеми «зеленого» зростання в глобальному та національному вимірі.

УДК 330.15:502.33(477)(07)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ І	
«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА – ПРАКТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ	
РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	9
ТЕМА 1. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ	
ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РЕСУРСКОРИСТУВАННЯ	9
Питання для самоперевірки та контролю знань.....	16
Рекомендовані першоджерела.....	16
ТЕМА 2. КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ БАЗИС	
«ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ТА ЗВ'ЯЗОК	
З ТЕОРІЄЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	18
Питання для самоперевірки та контролю знань.....	26
Рекомендовані першоджерела.....	27
ТЕМА 3. ВИТОКИ ТА МІЖНАРОДНІ СЦЕНАРІЇ	
РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ.....	28
Питання для самоперевірки та контролю знань.....	38
Рекомендовані першоджерела.....	38
ТЕМА 4. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	
«ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	40
Питання для самоперевірки та контролю знань.....	54
Рекомендовані першоджерела.....	54

РОЗДІЛ II	
ГЛОБАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ	
«ЗЕЛЕНОЇ» ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ	56
ТЕМА 5. «ЗЕЛЕНИЙ» БІЗНЕС	
ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ	56
Питання для самоперевірки та контролю знань	67
Рекомендовані першоджерела	67
ТЕМА 6. КЛЮЧОВІ СЕГМЕНТИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ	
«ЗЕЛЕНОЇ» МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	69
Питання для самоперевірки та контролю знань	85
Рекомендовані першоджерела	86
ТЕМА 7. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ «ЗЕЛЕНОГО»	
ЗРОСТАННЯ ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ	
СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ	87
Питання для самоперевірки та контролю знань	99
Рекомендовані першоджерела	100
ТЕМА 8. ІНДИКАТОРИ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ	102
Питання для самоперевірки та контролю знань	110
Рекомендовані першоджерела:	110
ТЕМА 9. УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСАХ	
«ЗЕЛЕНОЇ» МОДЕРНІЗАЦІЇ	
ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА	112
Питання для самоперевірки та контролю знань	120
Рекомендовані першоджерела:	120
ВИСНОВКИ	122
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	124
ДОДАТКИ	134
Угода про асоціацію між Україною та ЄС	134
Перелік директив та регламентів	136

Міжнародний поступ «зеленої» економіки	140
Експертна оцінка глобальних екологічних ризиків в Україні.....	144
Результати дослідження застосованості показників зеленого зростання ОЕСР в Україні.....	147

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЮНЕП** – Програма ООН з навколишнього середовища
- EMAS** – Система екологічного менеджменту та аудиту (The European Eco-Management and Audit Scheme)
- ETAP** – План дій з екологічних технологій (Environmental Technologies Action Plan)
- GIZ** – Німецьке товариство міжнародного співробітництва ГІЦ ГмбХ
- GGD** – Глобальний зелений курс (Global Green Deal)
- IPPC** – Інтегроване запобігання забрудненню і контролю
- ISO** – Міжнародні екологічні стандарти
- TACIS** – Програма Європейського Союзу на допомогу новим незалежним державам Східної Європи і Центральної Азії в перехідний період (Tacis Programme)
- WBCSD** – Світова бізнес-рада із сталого розвитку (World Business Council for Sustainable Development)
- ВВП** – внутрішній валовий продукт
- ВНП** – валовий національний продукт
- ГЕП** – Глобальна екологічна перспектива
- ГЕФ** – Глобальний екологічний фонд
- ГЗНК** – Глобальний «зелений» новий курс
- ДСТУ** – Державний стандарт України
- ЕЕЕ** – економіко-екологічна експертиза
- ЕЗП** – еколого-збалансоване природокористування
- ЕОСП** – екологічно орієнтоване стратегічне планування
- ЄБРР** – Європейський банк реконструкції та розвитку
- ЄЕК ООН** – Європейська Економічна комісія ООН
- ЄП** – Європейські індустріальні ініціативи
- ЄС** – Європейський Союз
- ЗЗ** – «зелене» зростання
- ІЕП** – інтеграція екологічної політики
- ІЛР** – індекс людського розвитку
- ІМР** – Інститут місцевого розвитку
- КГЕЗК** – Консультативна група з енергетики та зміни клімату
- МАГАТЕ** – Міжнародне агентство по атомній енергетиці ООН
- МВФ** – Міжнародний валютний фонд
- МЕА** – Міжнародне енергетичне агентство
- МОЗ** – Міністерство охорони здоров'я
- МІДОНПС** – Місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища
- МСОП** – Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів
- МФІ** – Міжнародні фінансові інститути
- НПД** – Національний план дій
- ОБСС** – Організація з безпеки та співробітництва у Європі
- ОЕСР** – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй
- ПГ** – парникові гази
- ПРООН** – Програма розвитку ООН
- ПРП** – природно-ресурсний потенціал
- РЕБЧВ** – ресурсно-ефективне та більш чисте виробництво
- РЕЦ** – Регіональний екологічний центр
- РКЗК ООН** – Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату
- РІДОНС** – Регіональна програма дій з охорони навколишнього середовища
- СЕМА** – система екологічного менеджменту та аудиту
- СЕО** – стратегічна екологічна оцінка
- СОТ** – Світова організація торгівлі
- ТД** – технічна допомога
- ЦРТ** – Цілі Розвитку Тисячоліття
- ЮНЕП** – Програма ООН з навколишнього середовища
- ЮНІДО** – Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
- ЮНКТАД** – Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку
- ЗДЗ** – зелені державні закупівлі
- ЦСР** – цілі сталого розвитку
- ЦРТ** – цілі розвитку тисячоліття
- НВЕ** – низьковуглецева економіка
- СхП** – Програма Східного партнерства
- УА** – угода про асоціацію між Україною та ЄС
- ІНП** – інтеграція національної політики
- ЗІ** – зелені інвестиції
- ЕМ** – екологічне маркування
- ЕО** – екологічний облік
- ЕА** – екологічний аудит
- ОВД** – оцінка впливу на довкілля
- ССВ** – стале споживання та виробництво
- ЗБ** – зелений бізнес
- СЕЕО** – система еколого-економічного обліку
- ЦСЄ** – країни Центральної та Східної Європи
- ТТ** – технічна допомога
- ЕП** – екологічне партнерство

ПЕРЕДМОВА

На початок XXI століття наявні загрози сьогодення стають цілком реальними і здатними перешкодити не лише досягненню сформульованих ООН Цілей розвитку тисячоліття, а й подальшому прогресу і навіть виживанню семимільярдного (а до 2050 року – уже дев'ятимільярдного) людства. Це обумовлює пошук інноваційних стратегічних моделей розвитку суспільства, однією з яких на сьогодні є модель «зеленої» економіки, що напередодні Саміту Ріо+20 була проголошена як практичне вираження масштабних урядових ініціатив.

При цьому ООН та ОЕСР розглядають «зелену» економіку як подальшу трансформацію та уточнення концепції сталого розвитку, що ґрунтується на принципах взаємодії суспільства і природи та передбачає гармонізацію економічного, соціального розвитку та збереження довкілля.

Конференція ООН зі сталого розвитку (міжсесійна), яка відбулася 10-11 січня 2011 року в Нью-Йорку, розглянула питання зв'язку між концепціями «зелена економіка» та «сталий розвиток» та дійшла висновку, що «зелена економіка – це орієнтована на результат концепція, спрямована на досягнення конвергенції між трьома складовими сталого розвитку», однак стратегії переходу до «зеленої» економіки потребують більш ґрунтовного розроблення економічних важелів на рівні як національних економік, так і окремих секторів.

Враховуючи, що чинна світова практика впровадження стратегій сталого розвитку не знаходила підтримки в Україні впродовж 2-х останніх десятиріч, доцільно взяти на озброєння сучасні підходи індустріально розвинутих країн щодо інтегрованого вирішення економічних, соціальних та екологічних питань у стратегіях переходу до «зеленого» зростання. Як свідчить міжнародний та світовий досвід, модель розвитку

«зеленої» економіки базується на ефективному використанні потенційних можливостей, збалансованості суспільного розвитку й пріоритетності збереження довкілля.

Наразі інституційна трансформація української економіки в напрямі її зеленого зростання має недостатньо цілеспрямований характер через недосконалість, невідповідність та неефективність наявних механізмів. Проте національна інституційна інфраструктура забезпечення «зеленого» зростання, за експертними сценаріями, – це не лише інструментарій для досягнення національних цілей, а й передумова успішної загальнодержавної політики у просторовому та секторальному вимірі. Таким чином, існування на міжнародному рівні достатньої кількості інституційних механізмів визначає потребу створення відповідної інфраструктури й на національному рівні. У питаннях її формування повинна визначатися й Україна, ураховуючи зближення своїх позицій з позиціями міжнародної спільноти. Саме тому питання інституційного забезпечення та формування секторальної моделі «зеленої» економіки набувають усе більшої актуальності для нашої країни.

На сьогодні в Україні інституційні засади «зеленого» зростання ще остаточно не сформовано, тому надважливим є визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку державної політики, в основі якої – пріоритетність упровадження міжнародних та європейських стандартів, що дозволить використати досвід та досягнення розвинутих країн в «озелененні» національної економіки.

Метою доктрини «зеленого» зростання повинно стати обґрунтування концептуально-критеріального базису та векторів розвитку організаційної моделі впровадження «зеленої» економіки в Україні з урахуванням інституційних складників та поточних орієнтирів сус-

пільного розвитку відповідно до сучасних глобальних викликів та цінності національного природного капіталу.

Загально визнано, що Україна належить до багатих на природні ресурси країн Євразійського регіону, має вигідне географічне та геополітичне положення, високоосвічене населення, є потенційним транзитним коридором для енергетичних і товарних потоків між Сходом і Заходом. Проте, як свідчать офіційні дані, високий ступінь зносу основних засобів та застарілі технології, особливо в гірничо-металургійному комплексі, обумовлюють високу енергоємність ВВП, яка перевищує середній показник по країнах ЄС у 1,5 раза, негативно впливаючи на рівень ВВП. Водночас з економічною кризою Україна стикнулася із серйозними проблемами, пов'язаними з

ескалацією конфлікту на Сході країни, окупацією Криму. В умовах жорстких ресурсних обмежень і зовнішньої загрози зміна економічної парадигми розвитку і структурна перебудова національної економіки стають питанням виживання країни.

Тому на сьогодні Україні вкрай необхідно сформувати систему довгострокових дій, що деталізує ресурсні можливості, обґрунтування вагомості екологізації суспільного розвитку для забезпечення економічного зростання країни та формування сприятливого бізнес-середовища як на державному, так і регіональному рівнях. Упровадження обраних заходів повинне сформувати сталу економічну систему, орієнтовану на забезпечення «зеленого» вектора розвитку економіки країни та її регіонів.

РОЗДІЛ І

«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА – ПРАКТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ТЕМА 1. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РЕСУРСКОРИСТУВАННЯ

У ХХІ в умовах ресурсних та екологічних обмежень, сповільнення економічного зростання та підвищення вимог до соціальної справедливості роль держав та міжнародних установ у регулюванні економіки, а особливо системи природокористування, має тенденцію до зростання.

Наростання дефіциту природних ресурсів і кризові екологічні ситуації в експертному середовищі та дедалі частіше в колі управлінців сприймаються вже не просто як проблеми, а як глобальні загрози (Додаток 1). Адже глобальні зміни клімату та вичерпання ресурсів нафти й інших енергоносіїв стають чинниками соціальної дестабілізації. Скорочується не тільки кількість доступних для використання

«Кількість багатств природи, які перебувають у розпорядженні людства, завжди є обмеженою. Якщо перебіг історії дав одному народу їх багато, а він їх лишить намарно, від цього страждатиме все людство. І він може їх утримувати від світового обміну і використання доти, доки він для цього достатньо сильний... Основним завданням державної політики є оволодіння силами природи для всього людства, організацією всього людства. Пошук нових сил природи, використання нових форм енергії стає черговим завданням дня. Це може бути питанням не довгих століть, а небагатьох десятиліть, а можливо, і років»

Джерело: Вернадский В.И. Биосфера / В.И. Вернадский – М., 1967. – С. 351.

Рис. 1.1. Функціональна схема із зворотнім позитивним зв'язком погіршення якості природних ресурсів

природних ресурсів, але й постійно скорочується їх якість та збільшується кількість відходів, а цей процес має зворотній додатний зв'язок (рис. 1.1).

Учені стверджують, що занепокоєння людей накопиченням матеріальних цінностей перетворило природу на бездуховне середовище проживання, а найвища істота в цьому середовищі дозволяє собі підкорювати і споживати, використовуючи науковий доробок і технічні засоби. Зокрема, В.Хесле вважає, якщо не вдасться запобігти глобальній екологічній кризі, то соціальні катастрофи, які пророкував К. Маркс, здадуться дитячою забавкою порівняно з прийдешніми катаклізмами¹.

¹ Хесле В. Философия и экология / Перев. с нем. / В. Хесле – М.: Издательская фирма АО «Камип», 1994. – 192 с.

Сто років тому глобальна ресурсна криза не стояла на порядку денному, і про «зелену» економіку як рецепт виходу із системної рецесії не йшлося.

При цьому через специфіку ресурсної та екологічної кризи ісучасні тенденції розвитку світової економічної системи загрози соціальній стабільності мають глобальний характер, а їх подолання є компетенцією не тільки державних, а й міжнародних інститутів. Проте наслідки глобалізації є неоднозначними. Зокрема, симпатки глобалізації зазначають, що входження до системи міжнародної торгівлі допомогло багатьом країнам значно підвищити темпи зростання. Сучасна економічна глобалізація підвищує мобільність виробництва, капіталу, товарів, послуг і людей, спричиняє постійне зростання потоку чотирьох «і» (інвестицій (*investments*), промисловості, індустрії (*industries*), інформації (*information*), індивідів (*individuals*) через національні кордони, сприяє формуванню нового типу соціальних відносин².

В умовах **еколого-ресурсних загроз** соціальна стабільність, під якою прийнято розуміти стійкий стан соціальної системи, що дозволяє їй ефективно функціонувати та розвиватися в умовах зовнішніх і внутрішніх дій, зберігаючи свою структуру й основні якісні параметри, є критерієм ефективності економіки та метою інноваційної діяльності.

На сьогодні можна констатувати, що в питанні контролю над ресурсами людство пройшло декілька етапів – від приватного до державного та національного – і рухається до міжнародного контролю (таблиця 1.1). Отже, на часі є питання не тільки про відкриті ринки, але й про відкритий доступ до використання природних ресурсів.

Триває становлення нової, гармонійної, екологічно врівноваженої, філософсько-ідеологічної бази, що певною мірою виражається в концепції ста-

лого розвитку людства. Закріплення цих тенденцій у міжнародних і національних правових актах є основою регулювання взаємовідносин суспільства і природного середовища у правових державах.

У суспільстві зміни відбуваються у формі свідомої діяльності на основі потреб, інтересів і цілей людей. Унаслідок цього не природа визначає людську історію, а навпаки, від рівня та характеру розвитку суспільства, його соціально-економічної структури значною мірою залежать стан і межі навколишнього природного середовища. З метою задоволення збільшуваних потреб люди використовують і перетворюють природу, реалізуючи у такий спосіб свої творчі прагнення і здібності. Природа є умовою суспільного розвитку, діяльності людей. Наскільки і як цю умову використовуватимуть, залежить від таких чинників, як потреби суспільства, міра пізнання об'єктивної необхідності та творчої активності людини [50, с. 7; 246].

Тепер ми перебуваємо на початку етапу, який характеризують такі риси:

- перевищення екологічної ємності біосфери;
- перевищення в 1,2 раза екологічного сліду;
- прискорене демографічне зростання;
- початок глобальних кліматичних змін.

Сутність та природа **сучасних трансформацій економіки**, що активно виявляються вже кілька років поспіль і називаються глобальною економічною кризою, є предметом дискусії вчених та управлінців. Так само дискусійними є і конкретні чинники впливу на екологічну безпеку, хоча загалом зрозуміло, що причиною екологічної кризи є негативний техногенний вплив. Вивчення причин трансформації природного середовища, природних умов і ресурсів почали оприлюднюватися в доповідях Римському клубу в 70-х роках, коли на основі статистичного лінійного аналізу було виявлено нові закономірності.

² Фриш. Р. Об утопической теории к практическому приложению: случай эконометрики. – М.: Современная экономика и право, 2005. – С. 107.

Таблиця 1.1

Еволюція системи інституційної моделі ресурсокористування

Етап еволюції	Зміст зрушень
Приватний контроль за ресурсами	З давніх-давен володіння землею та ресурсами надавалося особистостям, а не народам, перш за все, “за правом меча”. У середні віки не існувало таких однозначних відносин між владою і територією. Взаємне визнання державами суверенітету одна одної в найважливішому питанні сучасності, релігійному віруванні, означало, що держави готові були позбутися деяких політичних цілей в обмін на придбання внутрішнього контролю та стабільності
Державний контроль за ресурсами – державний суверенітет (1648 р., Вестфальський мир)	Сформульовано поняття державного суверенітету як цілісної системи контролю державою території з населенням та природними ресурсами
Національний контроль за ресурсами Резолюція 1803 (XVII) Генеральної Асамблеї ООН (14 грудня 1962 року)	Право народів і націй на невід’ємний суверенітет над їх природними багатствами й ресурсами має здійснюватися в інтересах їх національного розвитку та добробуту населення відповідних держав. Порушення права народів і націй на суверенітет над їх природними багатствами й ресурсами суперечить духу і принципам Статуту Організації Об’єднаних Націй і перешкоджає розвитку міжнародного співробітництва та підтримання миру
Міжнародний контроль за ресурсами З 2011 р. («Лівійська війна»)	На думку філософа Б.-А.Леві, лівійська війна поклала кінець давньому розумінню суверенітету, при якому всі злочини дозволені за умови, що вони відбуваються всередині кордонів однієї держави. І ця ж війна породила ідею загальності прав людини, що є не просто добрим побажанням, але священним обов’язком. Міжнародної ініціативи прозорості видобувних галузей (EITI), що передбачає оприлюднення фінансових платежів компаній, насамперед до державних бюджетів, що дозволить контролювати природні ресурси як світовій громадськості, так і міжнародним організаціям. Громадські організації безпосередньо контролюють імплементацію стандартів EITI у своїх країнах та через глобальну коаліцію неурядових організацій «Публікуй, що платиш» (Transparency International, Revenue Watch Institute, Open Society Institute, Global Witness, Oxfam

За останні сорок років стало зрозумілим, що дійсність не повністю відповідає прогнозам, і розвиток здійснюється нелінійно. Тенденції в економіці, екології та соціології достовірно прогнозуються виключно на короткотермінову та середньотермінову перспективу. Виявлення закономірностей у сфері сталого розвитку, визначеного 1992 р. новою глобальною ідеологією розвитку людства, триває.

Висновки проекту на замовлення Римського клубу щодо дослідження дов-

гострокових наслідків глобальних загроз (книга «Межі зростання» (*The Limits to Growth*), 1972) засвідчили, що при збереженні сьогоденніх тенденцій зростання вже наступні покоління людства сягнуть меж демографічної та економічної експансії, що спричинить неконтрольовану кризу та крах суспільно-економічної системи. У доповіді наголошується, що поки ще можна уникнути катастрофи через вжиття заходів з обмеження та регулювання зростання і переорієнтації цілей. Зволікання зробить зазначені заходи

«За нинішньої організації суспільства неможливо реалізувати жодної глобальної програми раціонального використання ані відновлюваних, ані невідновлюваних природних ресурсів, не кажучи вже про збереження і оцідливе ставлення до них. Розбрат і криза, пов'язані з розміщенням ресурсів і цінами на них, зумовлюють надзвичайно низький рівень ефективності всієї системи в цілому. Серйозним обмеженням упорядкованого економічного розвитку є безупинно зростаюче населення, яке є ще одним свідченням культурного розладу людини з реальним світом».

Джерело: Медоуз Д.Х. Пределы роста: 30 лет спустя, 2012. – 358 с.

щодалі болісними, а кількість шансів на кінцевий успіх зменшуватиметься. Тепер достаток, що перевищує певні межі, уже не вважається безумовним синонімом прогресу і щастя, передумовою миру і порядку.

У багатих країнах з перехідною економікою вважають, що зростання є необхідним для того, щоб підвищувати рівень зайнятості, соціальну мобіль-

ність, технічну оснащеність, у бідних – це єдиний засіб вибратися зі злиднів.

Сама система природокористування складається з трьох функціональних блоків: «Природне середовище», «Господарство» та «Суспільство», які перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємовпливі (рис. 1.2).

Еколого-економічна теорія має напрацювання щодо визначення межі стійкості (сталості) для потоків сировини та енергії, запропоновані економістом Г. Дейлі, які називають «**трьома правилами**»:

- для **відновлюваних ресурсів** (ґрунту, води, лісів, риби) – швидкість використання не може перевищувати швидкість їх самовідновлення;
- для **невідновлюваних ресурсів** (викопних видів палива, руд з високим вмістом металів й інших сполук, ґрунтових вод) – швидкість споживання не може перевищувати швидкості, з якою для заміщення невідновлювального ресурсу може використовуватися інший, відновлюваний ресурс;
- для **забруднювачів** – швидкість виникнення не має перевищувати

Рис. 1.2. Основні процеси в системі природокористування, що впливають на формування сталого розвитку

швидкості його розпаду, поглинення або перероблення середовищем без шкоди для відповідного стоку.

Світова економіка використовує безліч ключових ресурсів і «виробляє» відходи зі швидкістю, яка не залишає простору для сталого розвитку. Підтримувати більшість потоків у наявних масштабах тривалий час неможливо, надто за умови зростання цих потоків. На думку Г. Дейлі, сталість вимагає меншого споживання природних ресурсів і набагато вищих моральних якостей.

В основі теорії сталого розвитку є теза про неминучість компромісу між чисельністю населення, яку може підтримати Планета, і рівнем матеріального добробуту, який вдасться забезпечити для кожного жителя. Точні кількісні значення і залежності при цьому визначити неможливо, до того ж вони можуть змінюватися з урахуванням вміння людства пристосовуватися, із розвитком технологій, накопиченням знань, змінами екосистем Землі. Що більше часу потребуватиме людство на зменшення екологічного сліду і вжиття заходів щодо переходу до сталого розвитку, то нижчими виявляться життєві стандарти і меншу чисельність населення вдасться утримувати в підсумковій системі. Якщо запізнення перевищить якоесь граничне значення, на систему чекають катастрофічні наслідки.

Для реалізації цієї скоординованості потрібна активна гармонізація законодавчої бази держав, узгодження заходів, зокрема щодо реалізації екологічної політики, вироблення спільних напрямів і стандартів.

Таким чином, у результаті об'єктивних процесів трансформування природного середовища під впливом господарської діяльності в єдиній системі природокористування відбуваються процеси трансформації господарської діяльності та способу життя і мислення людини. Такі процеси можна назвати екологічною трансформацією господарства, тобто створення нового, «зеленого» (екологічно більш безпеч-

Термін «екологічний слід» (ecological footprint) був запропонований У. Різом у 1992 р. М. Вакернагель розробив концепцію та метод розрахунку його як антропогенного навантаження на довкілля та порівняння його із підтримувальною спроможністю (потенціальною ємністю) планети. Всесвітнім фондом дикої природи (World Wide Fund for Nature) кожні півроку у «Звіті про живу планету» (Living Planet Report) публікуються дані щодо величини екологічного сліду для 150 країн.

Незважаючи на нібито простоту і навіть певну «примітивність», цей відносний показник економічної безпеки чітко демонструє, що людство вже досить давно споживає ресурсів більше ніж їх відтворюється. Це стосується і природних умов, місць існування видів тощо.

*Джерело: Wackernagel Metall. Tracking the Ecological Overshoot of the Human Economy // Proceedings of the Academy of Science. 2002. 99. № 14. С. 9266-9271..
World Wide Fund for Nature. Living Planet Report 2002. – Gland, Switzerland: WWF, 2002.*

ного) сектору виробництва, сільського господарства та сфери обслуговування, які відбуваються паралельно з трансформаційними процесами «озеленення» сучасних галузей економіки. Загалом трансформація природного середовища викликала не тільки вимушені зміни у структурі господарства, а й відповідні зміни у світосприйнятті людства.

Аналіз теоретичних досліджень щодо **трансформації ресурсної бази** економічного розвитку суспільства доводить взаємопов'язаність рівня антропогенної трансформації природних умов, які за наявної технологічної бази вважаються ресурсами, із світосприйняттям людиною себе як частини природи або відокремленням природи як зовнішньої сили. Саме цей чинник формує рівень економічної безпеки глобальних і державних систем природокористування.

Аналіз трансформацій систем природокористування дозволяє визначити основні тенденції трансформації системи природокористування відповідно

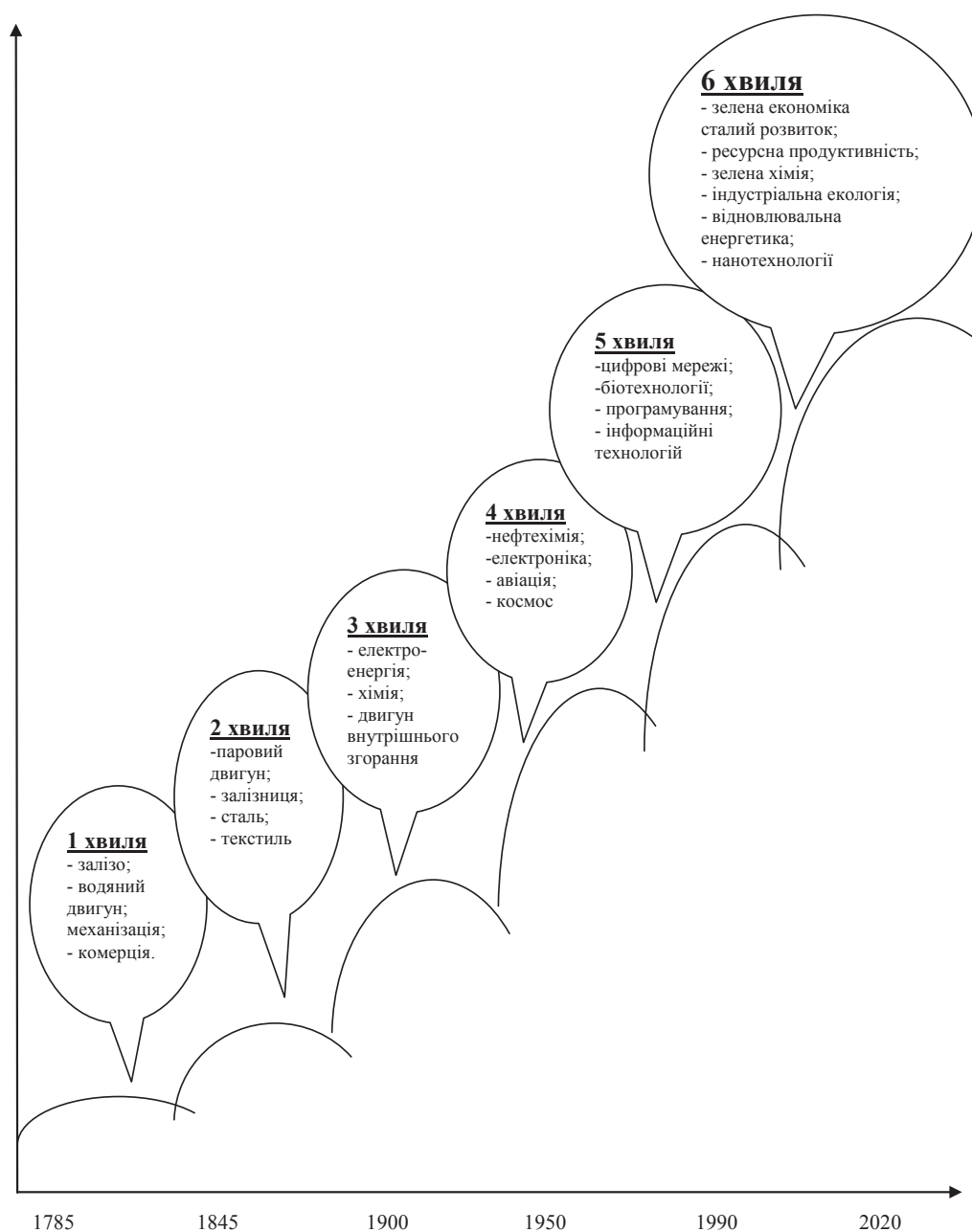

Рис. 1.3. Напрями трансформації системи природокористування на засадах концепції «зеленої» економіки відповідно до інноваційних хвиль

до інноваційних хвиль (рис. 1.3). **Перша інноваційна хвиля**, що піднялася в 1785 році, принесла з собою використання заліза, водяного двигуна, механізацію та комерціалізацію. **Друга хвиля** середини XIX сторіччя характеризувалася впровадженням парового двигуна, залізниць, сталеваріння та виробництва текстилю. Наступна хвиля початку XX століття була спричинена впровадженням таких інно-

ваційних винаходів, як електроенергія, хімія та двигун внутрішнього згорання. Трансформація системи природокористування XX століття була спричинена впровадженням нафтохімії, електроніки, авіації та освоєнням космосу. **П'ята інноваційна хвиля** кінця XX століття є інформаційною, що пов'язано з розвитком цифрових мереж, біотехнологій, програмування та інформаційних технологій.

Наступна, **поста інноваційна «зелена» хвиля**, пік якої очікується у 2020 році, пов'язується із сталим розвитком, зростанням ресурсної продуктивності, «зеленої» хімії, індустріальної екології, відновлювальної енергетики та нанотехнологій.

Разом з трансформацією глобального світу змінюються наші уявлення про нього та модифікуються системи цінностей. Цінності особистості, самореалізації, людського здоров'я та життя, соціальної стабільності, збереження природних ресурсів та біорізноманіття вже усвідомлені багатьма лідерами суспільної думки, і їх, безумовно, можна віднести до категорії безпекових. В епоху глобалізаційних трансформацій економіка стала панівною рушійною силою суспільства, а питання безпеки – базовими для визначення напрямів державної політики суспільного розвитку.

Світова фінансово-економічна криза 2008 р. уповільнила зростання демократичних країн «золотого мільярда» та пришвидшила економічний розвиток таких ресурсних країн, як Китай, Індія, Бразилія, Росія та деяких інших.

Останнім часом в експертному середовищі дедалі частіше обговорюють такі загрози безпеці розвитку, як проблеми забезпечення водою, продовольством та енергією, поступово проголошується необхідність докорінних змін світової економічної системи.

З ініціативою глобальних змін виступила Організація Об'єднаних Націй, яка у 2009 р. започаткувала програму Ініціатива «зеленої» економіки (*Green Economy Initiative*). На думку **Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна**, запровадження принципів «зеленої» економіки може стати розв'язанням проблем глобальної економічної кризи і кліматичних змін.

Для протидії зміні клімату потрібна енергетична революція, що має супроводжуватися розвитком інфраструктури із запровадженням відновлювальних джерел енергії. Розвиток такої інфраструктури супроводжуватиметься створенням нових робочих місць і підвищить

За останнє століття ми були очевидцями трьох економічних перетворень. Спочатку – промислова революція, потім – технологічна... Зараз ми стоїмо на порозі великих змін – епохи «зеленої економіки».

Джерело: Пан Гі Мун, Генеральний секретар ООН, «The Washington Post».

рівень екологічної безпеки функціонування економіки. Зазначене може стати не лише запорукою збереження чистого довкілля, а й ефективним способом розбудови нової економіки.

Ініціатива із «зеленої» економіки, упроваджувана **UNEP** (Програма ООН з охорони довкілля), націлена на допомогу урядам у формуванні й зосередженні політики та процесів інвестування на «зелених» секторах розвитку, зокрема «чистих» технологіях, відновлюваній енергетиці, водопостачанні, транспорті, управлінні відходами, «зеленому» будівництві, органічному сільському господарстві. Водночас вона концентрує зусилля й на стимулюванні економічного розвитку, створенні робочих місць і подоланні бідності, скороченні викидів парникових газів, ощадливішому використанні природних ресурсів і зменшенні обсягів відходів. Розвиток сільського господарства є одним з наріжних каменів концепції «зеленої» економіки, оскільки впливає на різні, пов'язані зі сталим розвитком, сфери життя. Нова економічна стратегія, запропонована ООН, передбачає докорінну трансформацію природокористування, промисловості та свідомості людей, виходячи поза межі постіндустріальної економіки.

Якщо навчитися розуміти та використовувати довершеність природи, її економічність і структурну простоту, враховувати функціональність і логіку екосистем, можна досягти результатів, що суттєво відрізнятимуться від результатів масштабної **промислової глобалізації**.

Скептики стверджують, що моделювання на основі природних екосистем не завжди буде ефективним. Проте насправді чисельні екосистеми є прикла-

дом найефективніших експлуатаційних моделей виробництва та споживання, при цьому забезпечення всіх їхніх потреб відбувається за рахунок того, що «знаходиться поруч». Перетворення поживних речовин та енергії з одного виду в інший у безперервному циклі за законами фізики має використовуватися і в промисловому контексті. Подолання соціально-економічного занепаду сьогодення й перетворення чинної економічної системи на систему, що пропагує життя і стабільність за умови використання доступних ресурсів, можливе за допомогою відповідних методів, які пропонують незліченні можливості для навчання та пристосування до умов, що постійно змінюються. Така трансформація спрямована, насамперед, на задоволення основних потреб людства, формування певних спільнот, виховання почуття відповідальності, створення робочих місць, допомогу в отриманні прибутку з одночасним розв'язанням проблем соціально-

економічного характеру. Жоден з тих, хто сьогодні є у вииграші на наявному ринку, зокрема індустриальні гіганти, не ризикне вкладати гроші в недосліджений продукт, особливо під час рецесії. Якщо гравці топ-бізнесу вирішать інвестувати у виробництво пристрою з гарантованим прибутковим потенціалом, чому вони повинні пропагувати ще й фінансування досліджень чи санкціонувати інвестиції, які цей прибутковий потенціал підриватимуть.

Важливою **особливістю «зеленої» економіки** є установка на підтримання різноманітності систем, у яких «зелені» критерії діють як фільтр для перевірки системи на справедливість і стійкість. При цьому кожна така система має щось запропонувати світу. Концепція спрямована на поліпшення глобального управління через систему демократичних інститутів досягнення сталого розвитку й реалізації прав і гідності людини в усьому світі.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Що представляють собою ресурсні обмеження та екологічні загрози сьогодення?
2. Які характерні риси еволюції системи інституційної моделі ресурсокористування?
3. Що таке «екологічний» слід?
4. У чому полягає сутність трансформації системи природокористування?
5. Визначте межі стійкості природних систем.
6. Які напрями трансформації системи природокористування на засадах концепції «зеленої» економіки?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. Вернадский В.И. Биосфера / В.И. Вернадский. – М., 1967. – С. 351.
2. Лемешев М.Я. Экологическая альтернатива: истоки беды. Знаки беды // Под общ. ред. М.Я. Лемешева. / М.Я. Лемешев. – М.: Прогресс, 1990. – 800 с.
3. «Зелена» стратегія регіону / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. та ін.]; за наук. ред. Буркинського Б.В., Галушкіної Т.П.; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол.дослідж. – Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2011р. – 448 с.
4. Медоуз Д.Х. Пределы роста: 30 лет спустя / пер. с англ. Е.С. Оганесян; под. ред. Н.П. Тарасовой / Д.Х. Медоуз, Й. Рандерс, Д.Л. Медоуз; – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. – 358 с.
5. Эволюция форм организации науки в развитых капиталистических странах. – М., 1972. – 234 с.
6. Экономический глоссарий Всемирного Банка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.htm.

7. Хесле В. Философия и экология / Перев. с нем. / В. Хесле – М.: Издательская фирма АО «Ками», 1994.- 192 с.
8. The Rio Declaration on Environment and Development (1992) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unesco.org/.../RIO_E.PDF.
9. World Wide Fund for Nature. Living Planet Report 2002. – Gland, Switzerland: WWF, 2002
10. Daly H. Toward Some Operational Principles of Sustainable Development / H. Daly // Ecological Economics – 1990. – № 2. – С. 1-6.
11. Потапенко В.Г. Політика сталого розвитку на засадах «зеленої» економіки / В.Г. Потапенко // Стратегічні пріоритети. – Київ, 2013. -№3.
12. The Rio Declaration on Environment and Development (1992) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unesco.org/.../RIO_E.PDF
13. World Wide Fund for Nature. Living Planet Report 2002. – Gland, Switzerland: WWF, 2002
14. Фриш. Р. Об утопической теории к практическому приложению: случай эконометрики: Нобелевская лекция // Политика об экономике: Лекции нобелевских лауреатов по экономике / Р. Фриш. – М.: Современная экономика и право, 2005. – С. 107.

ТЕМА 2. КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНИЙ БАЗИС «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ТА ЗВ'ЯЗОК З ТЕОРІЄЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Хронологія та підґрунтя розвитку «зеленої» економіки як суспільної парадигми. На початок XXI століття сталий розвиток став міжнародним трендом, універсальною політичною стратегією для національного та міжнародного рівнів. Хоча багато країн прийняли стратегії сталого розвитку, однак сучасні світові тенденції визначають подальшу траєкторію їх удосконалення, оскільки визначальною домінантою є ідея інтегрального підходу до розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем. Саме на тлі цього наукового фундаменту і виникла теорія «зеленої» економіки. Якщо розглядати хронологію її розвитку з погляду суспільної парадигми, то, перш за все, доречно констатувати, що вона є логічним продовженням теорії сталого розвитку, яку в 1992 році в Ріо-де-Жанейро представники урядів зі 179 країн світу, у тому числі України, визначили як ключову стратегію існування людства на XXI сторіччя. Можна стверджувати, що форум у Ріо в 1992 році задовольнив очікування всього світу. Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології як такі, що є фрагментарними та неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації. **Сталий розвиток належить до суспільної парадигми**, у рамках якої використання ресурсних можливостей спрямоване на задоволення людських потреб, з одночасним забезпеченням сталості природних систем та навколишнього середовища не лише для сучасного, а й для майбутніх поколінь. Саме поняття «сталий розвиток» (*sustainable development*) уперше з'явилося в доповіді «Всесвітня страте-

гія охорони природи» (1980 р.), представленої Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів, де він визначався як модифікація біосфери і використання людських, фінансових, відтворюваних і невідтворюваних природних ресурсів для задоволення потреб людей. Щоб розвиток був сталим, варто зважати не тільки на економічні, а й соціальні, екологічні та культурологічні чинники в довготривалій перспективі. Але найбільше привернуло увагу світової громадськості до поняття «сталий розвиток» оприлюднення доповіді **«Наше спільне майбутнє»** (1987 р.) [397], підготовленої Всесвітньою Комісією з навколишнього середовища і розвитку (Комісія Брундтланд). Саме висновки цієї Комісії заклали теоретико-методологічну й концептуальну основу рішень, прийнятих у межах Ріо-92, про необхідність для цивілізації виходу на рівень сталого розвитку. Отже, можна констатувати, що під сталим розвитком розуміється розвиток, що дозволяє на довготривалій основі забезпечувати стабільне економічне зростання, яке не призводить до деградаційних змін у природі та дозволяє розраховувати на задоволення потреб як сьогоднішніх, так і майбутніх поколінь, не відкидаючи тези про реальні обмеження ресурсно-природного потенціалу біосфери. Концепція сталого розвитку стала теоретичною основою розвитку людства на наступні два десятиліття.

Хоча термін **«сталий розвиток»** був задекларований в опублікованому звіті прем'єр – міністра Норвегії Гро Харлем Брунтланд “Наше спільне майбутнє” у 1987 році, однак світове визнання він отримав на початку XXI століття. На подальших конференціях у Люцерні (Швейцарія, 1993 р.); Софії (Болгарія, 1995 р.); Орхусі (Данія, 1998 р.), а також у процесі підготовки до п'ятої конференції у Києві (Україна, травень 2003 р.),

до процесу „довкілля для Європи” долучилися всі країни Європи, Північної Америки, Кавказу та Центральної Азії, міжнародні організації та інститути, включаючи Європейську Комісію, ЄЕК ООН, Екологічну програму ООН (ЮНЕП), Європейське регіональне представництво ВООЗ (ВООЗ/ЄВРО), Організацію з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Раду Європи, Організацію з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Регіональний екологічний центр (РЕЦ) для Центральної та Східної Європи, організації громадянського суспільства та інші інституції.

Дефініція сталого розвитку включає дві визначальні ідеї:

- задоволення потреб, зокрема першочергових, необхідних для існування найбільших прошарків населення;
- необхідність обмежень, що зумовлено здатністю навколишнього середовища задовольняти сьогоденні й майбутні потреби.

Ідеться про розвиток у межах господарської (екологічної) ємності природного середовища, що не спричиняє незворотних змін у природному середовищі і не створює загрози для тривалого існування людини.

Сталий розвиток пов'язує турботу про пропускну здатність природної екосистеми із соціальними проблемами, з якими стикається людство. Ще в 1970-их роках термін «сталість» використовувався для опису економіки, яка перебуває в рівновазі з основними екологічними системами. Концепція сталого розвитку часто розділялася на три складники: екологічну, економічну та соціально-політичну сталість. Останнім часом було висловлене припущення про необхідність зробити «культуру» четвертим складником сталості¹.

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є сис-

Сталий (екологічно безпечний) розвиток (за визначенням комісії ООН) – це такий розвиток, який задовольняє сьогоденні потреби суспільства, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

темний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати оптимальний².

Реалізація цих постулатів дозволить забезпечити:

- гармонізацію співіснування людини і природи;
- реалізацію права на справедливе задоволення потреб і рівність можливостей розвитку сьогоденного і майбутнього поколінь;
- невід'ємність захисту навколишнього природного середовища під час розвитку суспільства.

Порядок денний на XXI століття увів поняття “національна стратегія сталого розвитку” як засіб інтеграції економічних, соціальних і екологічних цілей для реалізації завдань з розвитку держав у національних і міжнародних інтересах. Головна ідея концепції сталого розвитку згідно з «Порядком денним на XXI століття», прийнятої Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, полягала в затвердженні головного принципу політики і дій держав-членів ООН – **«задоволення потреб сучасного часу не повинно підривати можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби»**.

Незважаючи на те, що згадана концепція отримала визнання на міжнародному рівні ще з початку 1980-х років, а завдання впровадження стратегії сталого розвитку задеклароване в Декларації тисячоліття, схваленій у 2002 році на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку у Йоганнесбурзі, є складнощі з впровадженням таких стратегій

¹ Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля : посібник ; підгот. В. Бізек. – Київ, 2013. – 168 с.

² Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://wdc.org.ua/>

на національних рівнях. Згідно з національними доповідями, отриманими від урядів, більш ніж 100 країн розробили свої стратегії, зміст і ефективність яких мають великі розбіжності.

Довідково: За підсумками 2009 року 106 країн звітували Комісії сталого розвитку ООН про впровадження стратегій сталого розвитку (55% від загальної кількості країн-членів ООН). Вони включають: (1) власне стратегії сталого розвитку, (2) окремі екологічні стратегії, (3) відповідні розділи у стратегіях боротьби з бідністю або (4) розділи в загальнонаціональних стратегіях розвитку країн.

Джерело: Глобальний новий зелений курс: Доклад Програми ООН по оточуючій среде, 2009

На сьогодні спостерігаються тенденції до глибокого перетворення світового господарства і міжнародних економічних відносин під впливом усвідомлення глобальних проблем, серед яких однією з найгостріших стала екологічна проблема, адже саме вона визначає перспективи виживання людства. Як результат – зростання актуальності й необхідності формування докорінно зміненої, революційної стратегії розвитку як для окремої країни, так і для світового співтовариства загалом.

Європейський Союз визначив амбітну ціль у впровадженні природоохоронної політики : до 2050 року його біорізноманіття та екосистемні послуги, які надає біорізноманіття (його природний капітал) мають бути збереженими, оціненими і відповідним чином відновленими для самого біорізноманіття і для його суттєвого внеску в добробут людини та економічного процвітання, а отже, катастрофічні зміни, викликані втратою біорізноманіття, будуть зупинені.

У доповіді Генерального секретаря ООН “Здійснення Порядку денного на XXI століття” зазначається, що одним із чинників, який зумовив недостатній прогрес у сфері сталого розвитку, був брак ресурсів, і спроби за минуле десятиліття сприяти йому і зупинити деградацію навколишнього середовища в цілому не були ефективними. Світове навколишнє середовище, як і раніше, залишається надто нестійким і вразливим, а чинні заходи з його збереження дуже неефективні.

Есперти застерігають, що надто мізерні ресурси, відсутність політичної волі, розрізнені та нескоординовані дії, нераціональні структури виробництва і споживання підривають зусилля щодо здійснення сталого розвитку, тобто розвитку, що забезпечується здатністю природних ресурсів і екосистем задовольняти сучасні й майбутні потреби. Водночас у часовому проміжку між самітами в Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбурзі були досягнуті й певні позитивні результати щодо вдосконалення інституційної структури й управління сталим розвитком на глобальному рівні та розв’язання проблем соціального розвитку і прав людини. Залучення громадськості та приватного сектору сприяло скороченню масштабів забруднення довкілля і зниженню темпів деградації екосистем.

Серед успіхів, досягнутих у двадцятирічний період, треба також назвати значні зрушення у сфері регуляторної діяльності з охорони навколишнього середовища на глобальному та національному рівнях. Міжнародна спільнота прийняла значну кількість декларацій, конвенцій, угод, які визначили напрями подальшої екологічної політики. До головних з них належать: Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол, Конвенція про біологічне різноманіття, Конвенція про боротьбу з опустелюванням тощо. Хоча їхня реалізація не набрала очікуваної сили і поки що вони мають здебільшого рекомендаційний характер, проте в них вже задекларовані глобальні виклики та намічені шляхи глобальної

терапії. Подальший прогрес у цій сфері залежить від результативності в консолідації й координації зусиль, створення глобальних і регіональних систем моніторингу, забезпечення фінансовими ресурсами.

Підсумки головних конференцій ООН, що відбулися, починаючи з 1992 року, стали основою для цілей, виголошених Декларацією Тисячоліття ООН. Третя конференція ООН з питань найменш розвинених країн (Брюссель, 2000 р.) і Сьома конференція сторін Рамкової конвенції із змін клімату (Маракеш, 2001 р.), Паризька Угода (2016 р.) та інші зробили подальші важливі кроки у сфері сталого розвитку.

У червні 2001 року Європейська Рада ООН прийняла Стратегію сталого розвитку Європейського Союзу. Як доповнення до цієї події в багатьох країнах Європейського Союзу та світу було прийнято національні стратегічні програми дій у рамках загальних напрямів сталого розвитку, зважаючи на національні пріоритети та специфіку національних умов розвитку.

Вищезазначені процеси належать до важливих блоків Плану дій Всесвітнього саміту. Головним завданням Саміту в Йоганнесбурзі (2012 р.) було надати новий імпульс політичним зобов'язанням та рішучості здійснити план дій щодо сталого розвитку шляхом нових ініціатив, які є практичними й партнерськими по суті.

Отже, за оцінками міжнародних експертів, за двадцять років після Ріо

з'явилися нові вимоги і виклики, обумовлені глобалізацією, революцією в галузі інформаційно-комунікаційних технологій та широким розповсюдженням нових загроз. Проте сталий розвиток залишається життєздатною альтернативою та довготерміновою перспективою, яка і сьогодні не втратила своєї сили.

Водночас за останні десятиріччя довкілля отримало небувале в історії цивілізації навантаження, зумовлене чотирьохкратним зростанням чисельності населення планети та двадцятикратним збільшенням обсягів світового виробництва. Як наслідок, відбуваються природні катаклізми, зміни клімату, погіршення якості ґрунтів, повітря та води.

Концепція «зеленої» економіки. На початку XXI століття більшість промислово розвинених країн світу зіткнулися з екологічними проблемами, які примусили зробити вибір: або продовжувати виснаження та забруднення природних ресурсів, або обрати шлях, який би як задовольняв сьогоденні потреби, так і враховував потреби майбутніх поколінь. У результаті представники світового співтовариства узгодили впровадження нової концепції «сталого розвитку» – так званої зеленої економіки (табл. 2.1). «Зелена» економіка (англ. *Green economics*) – напрям в економічній науці, який сформувався в останні 2 десятиріччя, у рамках якого визнається, що економіка є залежним компонентом природного середовища, у межах

Таблиця 2.1

Визначення концепцій суспільного розвитку

Назва	Сутність
Коричнева економіка	Економічне зростання без урахування вимог екологічної безпеки, критеріїв виснаження наявних природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища
Сталий розвиток	це такий розвиток, який задовольняє сьогоденні потреби суспільства, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (Комісія ЮНЕП)
«Зелена» економіка	економіка, яка сприяє підвищенню добробуту людей і зміцненню соціальної справедливості при одночасному істотному зниженні ризиків для довкілля та дефіциту екологічних ресурсів (визначення ЮНЕП)

якого вона існує, та водночас є її частиною. Термін «зелена економіка» на сьогодні має різні тлумачення, оскільки ця концепція ще перебуває на стадії розроблення. Але, мабуть, найбільш широке застосування і найбільш авторитетне визначення «зеленої» економіки на сьогоднішній день сформульовано аналітиками UNEP – Програми ООН з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme).

Сучасне трактування теоретичних засад «зеленої» економіки розроблено також всесвітнім об'єднанням учених Інституту «зеленої» економіки (Великобританія). Так, на думку директора цього інституту М. Кеннета, «зелена» економіка повертає науку з виключно кількісних вимірів «людини економічної» і розширює межі мейнстріму через використання комплексних і міждисциплінарних методів і інструментів. По суті, при обґрунтуванні економічної політики пропонується використовувати абсолютно нові підходи³.

Пріоритетом «зеленої» економіки також визначається добробут усіх людей, збереження біорізноманіття на землі і планети Земля в цілому, а не отримання спрощеної кількісної статистики. Викриваються приховані руйнації, які прийнято називати «економічним зростанням», – «ростізм» (*Growthism*), і визначаються дефініції справжнього зростання з урахуванням використання природних ресурсів і природних екосистем.

До основних принципів «зеленої економіки» належать:

- рівність і справедливість у межах одного покоління і між поколіннями;
- відповідність принципам сталого розвитку;
- обережність щодо соціальних наслідків і впливу на навколишнє середовище;
- розуміння високої цінності природного й соціального капіталу, наприклад, за рахунок інтерналізації зовнішніх екологічних витрат, «зеленого» обліку, оцінки витрат за період усього

життєвого циклу продукту і поліпшення управління;

- ефективність використання ресурсів, стійке споживання і виробництво;
- необхідність відповідності макро-економічним цілям у спосіб створення «зелених» робочих місць, підвищення рівня конкуренції і зростання в основних галузях.

Означення «зелений» часто неправильно використовують лише щодо економіки навколишнього природного середовища. Насправді головним елементом «зеленої» економіки є Земля як даність, її існування є відправною точкою будь-яких теоретичних побудов і практичних дій. «Зелена» економіка базована на основних положеннях екологічної економіки, але розвиває її і виходить далеко поза її межі, прагнучи одночасного досягнення соціальної та екологічної справедливості як окремих аспектів єдиного цілого. «Зелена» економіка шукає рішення, яке одночасно дозволяє боротися з бідністю, глобальними змінами клімату, зниженням біорізноманіття та знищенням видів у межах забезпечення справедливості. «Зелена» економіка порушує та досліджує питання, яким чином створення дефіциту стало означати створення вартості в умовах обмежених ресурсів Землі та як теорія зростання призвела до сьогоднішньої економічної мети – збільшення масового споживання.

Імпульсом розвитку «зеленої» економіки стала культурна революція 60-х років ХХ ст., ідеологічним базисом якої була книга Р. Карсон «Тиха весна» (1962 р.), де вперше висвітлювалися негативні наслідки економічного зростання, зокрема знищення біорізноманіття.

«Зелена» економіка вносить до традиційної економіки чинники екології, справедливості, соціальної та екологічної відповідальності. Розвиток цих ідей відображається в таких споріднених напрямках економічної науки та філософії, як економіка добробуту, економіка природокористування й екологічна економіка, та оновлює такі

³ Kennet M. The Green economics reader. – Green Economics Institute / M.Kennet 2012. – 318 p.

напрями, як низьковуглецева економіка та ресурсоефективність, зокрема повторне використання, перероблення, протидія забрудненню навколишнього природного середовища, транскордонному забрудненню, боротьба з корупцією. Економічні критерії мають включати цінності фізичного світу і створювати відчуття зв'язку між суспільством і світом природи на основі системи цінностей і моральних принципів.

Незважаючи на глобальність «зеленого» мислення, «зелена» економіка орієнтує на розвиток локального виробництва для місцевих потреб, а також на вторинне використання, скорочення, ремонт, перероблення, а не розширення глобальної експансії корпорацій.

Експертами визначено такі ключові переваги «зеленої економіки»:

1) спрямованість на забезпечення потреб усіх людей у всьому світі, захист біологічних видів, збереження природного середовища, Землі як системи й одного з отримувачів вигод, а не об'єкта забруднення й експлуатації;

2) ґрунтованість на соціальній та екологічній справедливості, толерантності, створенні високої якості життя для сучасних і майбутніх поколінь, поєднанні інтересів літніх людей і молоді;

3) забезпечення дотримання прав біологічних видів на існування і збереження біорізноманіття;

4) націленість на ненасильницьке розв'язання проблем і забезпечення інклюзивності добробуту, зокрема для осіб з обмеженими можливостями;

5) забезпечення рівного доступу до прийняття рішень (управління) і ресурсів, зокрема місцеві жителі повинні мати контроль над власною часткою й використанням ресурсів;

6) забезпечення гендерної рівності в усіх сферах діяльності, навчанні, увага до розширення прав і можливостей жінок, а також національних, сексуальних і релігійних меншин;

7) припинення зростання масового споживання й нераціонального використання ресурсів планети, спрямованість на повернення природного саморе-

гулювання, відновлення кліматичних умов у спосіб запровадження екологічних технологій, зниження викидів вуглецю, зміни критеріїв оцінювання економічної ефективності з математичних абстракцій на визначення реальних наслідків для всіх зацікавлених сторін; орієнтованість на повагу до всіх людей однаково; запобігання бідності за допомогою адаптаційних заходів щодо пом'якшення змін клімату і захисту найбільш вразливих елементів природи та суспільства; забезпечення швидкого скорочення обсягів викиду вуглецю на душу населення в усьому світі до 2 тонн у найближчі 5 років та вихід на нульові викиди в середньотерміновій перспективі;

8) передбачення переходу на відновлювані джерела енергії; створення нової моделі економіки для подолання поточної невизначеності та спаду, якими позначився початок ХХІ ст.

Поряд із **«зеленою економікою»** як практичним втіленням концепції сталого розвитку існує обґрунтована Г. Паулі в межах діяльності Римського клубу **«синя економіка»**, що визначається як перехід до нового типу мислення. Її автор акцентує увагу на необхідності відмови від застарілих звичок і поглядів та пошуку нових рішень. Незважаючи на те, що важливість збалансованості процесів дедалі більше усвідомлюється, досі мало хто знає, як зробити їх вигідними. За всіх своїх безумовних переваг «синя» економіка, ґрунтована на глибокому знанні природних законів і впровадженні їх в практичне життя, сьогодні є, імовірно, педагогічною методологією, за якою можна навчити дітей правильному підходу до екологічної трансформації господарства та розбудови нової економіки. Перспективи нашого ближчого майбутнього (до 2050 р.) пов'язані саме із «зеленою економікою», яка пропонує реальні механізми зміни сучасної моделі господарування.

Загальновідомі постулати теорії зеленої економіки базуються на 3-х аксіомах:

За визначенням Світового банку, «інклюзивне «зелене» зростання» – це впровадження сталого розвитку шляхом узгодження нагальних потреб у швидкому зростанні та скороченні масштабів бідності з необхідністю уникнути незворотних і дорогих екологічних збитків.

- ✓ неможливо нескінченно розширювати сферу впливу людської діяльності в обмеженому просторі;
- ✓ неможливо вимагати задоволення нескінченно збільшуваних потреб в умовах обмеженості ресурсів;
- ✓ усе на поверхні Землі є взаємопов'язаним.

Наразі ця теорія дуже широко пропагується на міжнародному та європейському рівнях, проте, на жаль, поки що законодавчо не визнана на теренах України. Між тим національна економіка потребує адаптації до умов екологічно безпечної конкуренції на регіональних та глобальних ринках, що означає підвищення ефективності виробництва, пристосування структури національної економіки до глобальної конкуренції, підвищення рівня наукомісткості економіки, сприяння створенню нових видів бізнесу, запровадженню міжнародних екологічних стандартів виробництва.

«Концепція «зеленої» економіки не підміняє собою концепцію сталого розвитку, проте зараз усе більш поширене визнання того, що досягнення стійкості практично повністю залежить від правильної економіки. За останні десятиліття, коли нові багатства створювалися з використанням моделі «коричневої» економіки, світова спільнота не вирішила таких проблем, як соціальна маргіналізація і виснаження ресурсів, і ми, як і раніше, далекі від досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття. Стійкість залишається найважливішою довгостроковою метою, але для її досягнення ми повинні зробити нашу економіку «зеленою» .

Джерело: «На зустріч Зелений економіці». Доповідь ЮНЕП, 2011 р.

Сьогодні термін «зелена економіка» стає досить популярним, але й досі немає цілісного бачення цього процесу як в змістовому, так і операційному плані. Суть її – зміна суспільних інтересів щодо пошуку інноваційних шляхів екологічно орієнтованого розвитку. Це не лише розвиток науки та її прикладних досліджень для оновлення (модернізації) засобів виробництва на основі найсучасніших технологій, що супроводжується проникненням новітніх розробок науки та техніки у сферу комунікації (інформаційне суспільство) та інші сфери життя, а й результат проведення комплексних інституційних реформ і трансформації еколого-економічних відносин.

При цьому є деякі відмінності у визначенні понять **«зелена» економіка** та **«зелене» зростання**.

Існує декілька тлумачень категорії **«зелене» зростання** в останніх публікаціях міжнародних організацій та окремих авторів. За визначенням ОЕСР, «зелене» зростання спрямоване на виявлення більш екологічно чистих джерел зростання, включаючи можливості розвитку нових екологічно орієнтованих галузей, створення робочих місць і технологій та водночас управління структурними змінами для переходу до більш «зеленої» економіки.

Таким чином, дві **нові парадигми – стійкість і «зелене» зростання** – є основою нещодавно представленої програми сталого розвитку. При цьому особливої актуальності набуває управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини, значущість якого зростає в умовах децентралізації управління та підвищення ролі соціально-економічного розвитку регіонів

У нещодавньому поширеному документі UNEP підкреслено взаємозв'язок між поняттями «зеленої» економіки та сталого розвитку.

Завдання, відмінні риси та шляхи досягнення «зеленого» зростання. «Зелена» економіка відповідно до ідеології «Зеленого» Нового курсу ЮНЕП

потребує структурних змін на всіх рівнях політики для забезпечення чотирьох завдань:

- ✓ трансформувати неефективні виробничі структури шляхом реформування податково-бюджетних інструментів сприяння зеленому зростанню, зменшення бар'єрів та зміцнення ринків для зелених товарів, послуг і технологій;

- ✓ побудувати еко-ефективну інфраструктуру;

- ✓ змінити поведінку споживачів, забезпечивши для них правильні середньострокові та довгострокові орієнтири;

- ✓ сприяти інноваціям і більш чистим технологіям на підтримку зеленого зростання.

Однією з ключових характеристик «зеленого» зростання є явище так званого «розмежування», коли тиск на довкілля менший від показників економічного зростання за певний період часу. При цьому пропонується використовувати категорію «**природний капітал**» (**Natural capital**) замість категорії «природні ресурси», що віддзеркалює зміну ролі природи в економіці – від пасивної до активної ролі як джерела вартості.

У доповідях ЮНЕП наголошується, що підтримка екологічного вектора розвитку промисловості сама по собі є недостатньою, оскільки «зелене» економічне зростання може стати шкідливим, якщо воно сприятиме лише збільшенню і так незбалансовано високого рівня споживання природних ресурсів. Мова повинна йти про масштабне ресурсозбереження та низьковуглецевий розвиток.

Якщо розглядати **відмінності** сучасних ідеологій суспільного розвитку, то варто зазначити, що сталий (стійкий) розвиток передбачає синергію трьох компонентів – економічного, соціального та екологічного. Концепція «зеленої економіки» покликана забезпечити більш гармонійне узгодження між цими компонентами, перш за все за рахунок ресурсо- та енергоефективності, а також участі бізнес-сектору.

Аналізуючи теоретичний наробок міжнародних інститутів, можна конста-

тувати, що відмінними рисами зеленої економіки є такі:

- економічне зростання має забезпечуватися при менш інтенсивному споживанні сировини та енергії в усіх секторах економіки за принципом «створювати більше вартості за меншого впливу» (англ. «creating more value with less impact»);

- головну роль у переході на засади «зеленої» економіки відіграє державна політика стимулювання розвитку «зелених» видів діяльності, обмеження субсидій на підтримку забруднювальних доквілля «коричневих» виробництв, упровадження більш жорстких екологічних стандартів та відповідальності виробників і споживачів, продуманої системи державного регулювання та інвестицій;

- упровадження більш чистих технологій відкриває нові можливості зростання в «зелених» напрямках, компенсуючи втрату робочих місць у коричневих секторах;

- активізація інвестування в підвищення енергоефективності, відновлювальну енергетику та управління відходами створює базис для розгортання підприємництва, інновацій та росту зайнятості на 20% до 2050 року порівняно зі звичайним сценарієм.

Інструментом «зеленої» економіки є здійснення цілої низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та моделей управління соціально-економічними процесами в країнах світу. При цьому безумовним імперативом суспільства має стати практична реалізація моделі сталого розвитку, що забезпечує інтегральне поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості, ресурсної збалансованості та екобезпеки.

Чи вигідна «зелена» економіка з точки зору фінансистів? Екологічний проект ООН під назвою Green Economy Initiative доводить, що впровадження зеленої економіки є не лише запорукою збереження чистого довкілля, а й передбачає досягнення низки цілей суто еко-

номічного характеру, зокрема, створення нових робочих місць, збільшення виробництва одночасно зі зменшенням використання природних ресурсів, можливість ефективної переробки відходів.

Значний внесок тут належить саме країнам з перехідною економікою. Конструктивно адаптуючи світовий досвід «зеленої» моделі розвитку до національних умов, вони почнуть відігравати дедалі важливішу роль у розробленні міжнародної політики в цій сфері.

На сьогодні ідеологами «зеленої» економіки декларуються такі кроки щодо сприяння її розвитку:

- перехід до економіки відновлюваних енергетичних ресурсів;
- упровадження ресурсоощадних технологій та більш чистих виробництв;
- інвестиції в розвиток зеленої інфраструктури;
- забезпечення вторинного використання ресурсів;
- поширення добробуту у своїй країні та за її межами.

Одночасно на тлі перетворень, яких зазнала країна, треба визнати, що в умовах глобалізації екологічних проблем відбувається усвідомлення неадекватності чинної моделі економічного зростання вимогам переходу до моделі сталого розвитку та необхідності формування основ «зеленої» економіки. Розвиток територіальних угруповань неможливо представити поза домінантною сьогодні на Заході ідеологією «зеленого» зростання, яка стала орієнтиром для залучення інвестицій. На відміну від парадигми сталого розвитку головні нововведення концепцій «зеленої» економіки та «зеленого» зростання полягають у:

- запровадженні стимулів для підвищення ефективності використання ресурсів, енергоспоживання, скорочення та перероблення відходів;

- створенні умов для інновацій та нових технічних рішень у процесах виробництва та споживання ресурсів, розвитку і впровадження більш чистих технологій;

- забезпеченні структурних зрушень щодо розширення «зелених» видів діяльності з одночасним скороченням частки традиційних коричневих секторів;

- створенні ринків для «зелених» технологій, товарів та послуг, «зеленої» зайнятості;

- розвитку зеленого бізнесу;
- формуванні фінансових інституцій та механізмів інвестування у сферу екологічної інфраструктури.

Хоча перехід до «зеленої» економіки вимагає значних інвестицій, залучити їх допоможе продумана державна політика та інноваційні механізми фінансування. Швидке зростання ринків капіталу, удосконалення таких нових ринкових інструментів, як торгівля квотами на викиди вуглецю та мікрофінансування, а також фонди стимулювання «зеленої» економіки, що впроваджуються у відповідь на економічний спад останніх років, відкривають шлях до великомасштабного фінансування глобального переходу економіки на «зелені» рейки.

Один з головних висновків ЮНЕП – перехід до зеленої економіки стимулює зростання, доходи і зайнятість, а проблема подолання суперечностей і знаходження компромісу між економічним зростанням та екологічною стабільністю є, імовірно, міфом та наслідком недостатньо якісного державного управління. Курс на «зелений» розвиток повинен слугувати каталізатором інвестицій та інновацій, які ляжуть в основу сталого зростання та сприятимуть виникненню нових економічних можливостей.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАЬ

1. Сталий розвиток як теоретичний фундамент «зеленої» економіки.
2. Визначення «зеленої» економіки та її відмінностей від попередніх парадигм суспільного розвитку

3. Які основні засади теорії «зеленої» економіки?
4. Які ключові принципи та кроки переходу до «зеленого» зростання?
5. Що таке природний капітал?
6. Завдання та стимули «зеленої» економіки
7. Які відмінності та головні нововведення концепцій «зеленої» економіки та «зеленого» зростання?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. European Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth /COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010 – 37 p.
2. UNIDO, General Conference Thirteenth session, Vienna, 7-11 December 2009 Forum on industrial development issues Issues paper by the Secretariat Distr.: General 28 October 2009. – С. 6.
3. Глобальный новый зеленый курс: Доклад Программы ООН по окружающей среде [Електронний ресурс]// ЮНЕП. – 2009. – Режим доступу: www.unep.org/green_economy
4. Навстречу «зеленой» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур. – узагальнюючий доповідь для представників владних структур. – Доповідь ЮНЕП, 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – www.unep.org/green_economy
5. Пять krokів до екологічної економіки // Перша рейтингова система Rate 1. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://www.rate1.com.ua/ua/dovkillja/ekologija/1042/>
6. Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля : посібник ; підготовл. В. Бізек. – Київ, 2013. – 168 с.
7. «Повестка дня на XXI век» – путь к устойчивому развитию. теоретические основы перспективной программы организации объединенных наций // сайт университета управления «тисби», вестник тисби № 4 за 2003 год
8. Програма ООН по довкіллю. Глобальна екологічна перспектива (GEO – 3) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.org/geo/geo_3/russian/overview/index.htm
9. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/>
10. Паулі Г. Синя Економіка. 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римському клубу / Г. Паулі. – К.: Risk Reduktion Foundation, 2012. – 320 с.
11. United Nation Development Program. The Green Economy Initiative. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.org/green_economy / LinkClick.aspx?fileticket=rN_rwy1dDW4%3d&tabid=1370&language=en-US
12. Kennet M. The Green economics reader. – Green Economics Institute / M.Kennet 2012. – 318 p.

ТЕМА 3. ВИТОКИ ТА МІЖНАРОДНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ «ЗЕЛеної» ЕКОНОМІКИ

Еволюція розвитку. Якщо розглядати витоки «зеленої» економіки, то деякі експерти схильні визнавати їх як **сучасний політичний лозунг**. Проте можна констатувати, що «зелена» економіка не віддає перевагу якійсь одній політичній теорії – її розвиток можливий в умовах будь-якої економіки, чи то державної, чи то суто ринкової. При цьому, на думку її ідеологів, «зелена» економіка не слугує та не є альтернативою сталому розвитку. Імовірніше, це вектор орієнтації курсу на такий розвиток на національному, регіональному та світовому рівнях, який узгоджується з «Порядком денним на ХХІ століття» та матеріалізує реалізацію його положень. Ініціатива «зеленої економіки» заснована на трьох головних принципах:

- ✓ оцінка і висунення на перший план екосистемних послуг як на національному, так і міжнародному рівнях;

- ✓ забезпечення зайнятості населення за рахунок створення «зелених» робочих місць та розроблення відповідної політики;

- ✓ використання ринкових механізмів для досягнення стійкого розвитку та підвищення економічної конкурентоспроможності.

Концепція «зеленої» економіки з'явилася як відповідь на глобальну фінансову кризу (2008 р.), яка активізувала пошук відповідей на питання – як задіяти нові джерела зростання, пов'язані з використанням ресурсно-ефективних і більш екологічно чистих технологій, та переорієнтувати для цього потоки інвестицій. Очікується, що ця трансформація дозволить забезпечити безперервне економічне зростання, необхідне для створення робочих місць і скорочення масштабів убогості, знижуючи при цьому інтенсивність спо-

живання та виробництва енергії і ресурсів. Якщо аналізувати еволюцію розвитку «зеленої» економіки, то, перш за все, доречно констатувати, що вона є логічним продовженням теорії сталого розвитку, яка цементує стратегію подальших досягнень. Поштовхом до цього стала запропонована у 2009 р. ідеологія Глобального Зеленого курсу (ГЗНК)⁵ ЮНЕП, яка пропонується як практичне вираження еколого орієнтованих урядових ініціатив та інтегрованої моделі сталого розвитку економіки та довкілля, а також бачення того, як має виглядати зелена модернізація в довгостроковому періоді.

Саме цей курс, на думку експертів, належить до ряду глобально скоординованих великомасштабних пакетів стимулювання економіки і до таких заходів у сфері політики, які в короткостроковій перспективі зможуть привести до пожвавлення світової економіки, заклавши при цьому фундамент для стабільного економічного зростання на середньострокову і довгострокову перспективу.

При просуванні ГЗНК повинен застосовуватися принцип «загальної, але диференційованої відповідальності» з урахуванням особливостей розвинених країн, країн з ринковою економікою, країн з перехідною економікою та менш розвинутих країн. Розрахунки експертів за макроекономічною моделлю показали, що сценарій «зелених» інвестицій має забезпечити протягом 5-10 років більш високі річні темпи зростання, ніж інвестиції у звичайні види діяльності.

Така зміна моделі суспільного розвитку була підтримана Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). У **Декларації «Зеленого» зростання**, прийнятій на Конференції Міністрів країн 25 червня 2009 року, ОЕСР закликала країни впроваджувати стратегії зеленого зростання та відпо-

⁵ Глобальный новый зеленый курс: Доклад Программы ООН по окружающей среде [Електронний ресурс]/ ЮНЕП. - 2009. – Режим доступу: www.unep.org/greeneconomy

відні інструменти політики, спрямовані на збільшення інвестицій у розвиток і використання екологічно чистих технологій та підвищення енергоефективності. Важливо відмітити, що теорія зеленого зростання не підміняє концепцію сталого розвитку, а слугує практичним інструментом досягнення цілей сталого розвитку. Обидві концепції в загальноновизнаному форматі ґрунтуються на принципах взаємодії суспільства і природи та спрямовані на задоволення потреб не тільки сучасного, але й майбутніх поколінь.

Відмінні особливості **концепції та стратегії зеленого зростання ОЕСР:**

1) природний капітал розглядається як фактор виробництва, як продуктивний капітал, відновлення та нарощування якого потребує інвестицій;

2) екологічна політика розглядається як інвестиційна політика, спрямована на підвищення ефективності використання природних ресурсів шляхом розвитку і використання новітніх ресурсо- та енергоефективних низьковуглецевих технологій;

3) зелені види діяльності та екологічні інновації покликані сприяти структурній перебудові, підвищенню продуктивності праці, капіталу, використання ресурсів та підтримувати перехід на технології нової хвилі і модернізацію інфраструктури;

4) тісний взаємозв'язок між економічною та екологічною політикою забезпечується шляхом використання таких інструментів як більш справедливе ціноутворення та оподаткування для стимулювання ресурсозбереження, уведення більш жорстких, але стимулювальних екологічних стандартів і технічних регламентів, реформування системи субсидій на енергоресурси, упровадження розширеної системи індикаторів для оцінки результативності дій та прийняття політичних рішень у цих напрямках.

Екологічна програма ООН під назвою Green Economy Initiative доводить, що це не лише запорука збереження чистого довкілля, а й ефективний шлях побудови нової економіки та

Зелене зростання покликане стимулювати економічне зростання та розвиток, забезпечуючи при цьому збереження та раціональне використання природних активів з тим, щоб вони продовжували надавати сировину, енергію, воду і різноманітні екосистемні послуги, на які покладається добробут країн (OECD, 2011).

запровадження тих реформ, які давно вже назріли.

Програма включає низку цілей суто економічного характеру, зокрема, створення нових робочих місць, збільшення виробництва при зменшенні використання природних ресурсів, можливість ефективної переробки відходів, однак декларує можливості збільшення екологічної ємності на всіх рівнях.

Згідно з проектом ЮНЕП новий економічний підхід має бути зафіксований в угоді між урядами держав **Global Green Deal** («Світова екологічна домовленість»), що міститиме основні ідеї побудови «зеленої економіки». Фахівці ООН сформулювали в межах концепції «зелені» відповіді на глобальну економічну кризу та скорочення доступу до енергетичних і харчових ресурсів. Ці відповіді є заходами реалізації «зеленої економіки», що реалізуються у відповідних напрямках трансформації (табл. 3.1).

Певні пропозиції до *Global Green Deal* підготував *Worldwatch Institute* – екологічна дослідна організація, що займається поширенням інформації екологічної тематики, виробленням стратегій для створення суспільства сталого розвитку, боротьбою з глобальним потеплінням, надмірним використанням невідновлюваних ресурсів та бідністю. Її засновник Л. Браун для порятунку цивілізації розробив «план Б» з орієнтовною вартістю 187 млрд дол. щорічно, що втричі менше, ніж військовий бюджет США на 2008 р.

Суть цього плану полягає в переході на нову, **екологічно безпечну економічну модель** і глобальній реформі

Таблиця 3.1

Напрями трансформації для реалізації концепції «зеленої» економіки

Напрямок трансформації	Необхідні трансформаційні принципи та заходи для реалізації концепції «зеленої економіки»
Розроблення шляхів сталого розвитку	- зміна визначення та виміру заможності та успіху держав (показник ВВП має бути доповнений індикаторами екосистемних послуг та біорізноманіття)
Інвестування у природний капітал	- збільшення частки заповідних територій до 15 % у всіх екосистемах для постачання природних послуг і регулювання клімату; - посилення захисту лісів, лісова сертифікація; - припинення надмірного використання води; - припинення надмірного та руйнівного для екосистем вилову риби; - інвестування у біопродуктивність, підвищення біопродуктивності у спосіб відновлення деградованої землі, покращення управління, підвищення врожайності тощо; - поширення продукції, виробленої з дотриманням природоохоронних норм; - оцінювання біорізноманіття та екосистемних послуг (уряди мають оцінити економічну цінність біорізноманіття та екосистемних послуг, тоді стане очевидним, що кошти, вкладені у їх підтримання, значно менші від тих, що необхідні для подолання наслідків втрати цих природних послуг)
Вирішення проблеми харчування	- споживання здорової органічної їжі
Розподіл землі та планування землекористування	- розроблення та впровадження раціональної системи землекористування з урахуванням економічної ефективності, соціальної стабільності та екологічної і ресурсної безпеки
Розподіл обмежених ресурсів	- гарантування рівного доступу та рівномірного розподілу енергії, води та їжі між країнами та людьми (спільні дії та скорочення марнотратного споживання можуть зменшити проблему)
Інвестування у покращення управління, прийняття рішень	- модернізація системи управління з метою досягнення сталого розвитку та збереження біорізноманіття; - використання сили ринку для проведення змін; - залучення бізнесу до соціальних заходів
Перехід до економіки відновлюваних енергетичних ресурсів	- надання «першості» відновлюваним енергетичним ресурсам, що мають стати основними в енергетичній системі всіх країн і поступово витіснити викопне паливо (альтернативні джерела енергії забезпечують додатковими робочими місцями)
Початок революції ефективності	- реалізація численних ідей, завдяки яким можна підвищити ефективність використання енергії та матеріалів у сферах: транспорту, домашнього господарства, промисловості, діяльності комунальних служб. - масове запровадження енергоощадних технологій
Інвестування в розвиток «зеленої» інфраструктури	- створення «зеленого» транспорту, інформаційної інфраструктури
Перероблення матеріалів	- акцентування на стійкості, відновлюваності, переробленні й можливості ремонту товарів і речей, що також є основою для створення нових робочих місць
Поширення добробуту у своїй країні та поза її межами	- вироблення системи фінансового регулювання, яка гарантуватиме забезпечення базових потреб більшості людей

державного управління. На його думку, це дозволить знизити рівень бідності та зупинити голод, встановити систему справедливого розподілу праці та її результатів, зменшить небезпеку екологічної катастрофи. Серед необхідних заходів він назвав такі:

- стабілізація чисельності населення на рівні 8 млрд осіб або менше – «на родину в середньому має припадати дві дитини»;

- скорочення обсягу викидів парникових газів до 2020 р. на 80 % через запровадження податку на викиди в атмосферу вуглецю в обсязі 200 дол. США за тону;

- створення Міністерства глобальної безпеки на основі Агентства міжнародного розвитку США, що займатиметься недієздатними та слабкими державами та фінансуватиметься за рахунок бюджету Міністерства оборони США*.

На думку наукового координатора Глобального плану Маршалла Ф.Й. Радермахера, якщо до 2050 р. населення планети сягне 9-10 млрд осіб, «у світі виникне колосальна потреба в додатковій біомасі, вироблюваній сільським господарством, станеться драматичне загострення дефіциту ресурсів»*.

У 2009 р. Римський клуб ухвалив текст Амстердамської декларації, у якій було наголошено на необхідності негайних дій щодо відвернення дедалі вищого ризику катастрофічної зміни клімату та винайдення нового шляху світового розвитку на засадах стабільності, адекватного взаємопов'язаним викликам у сфері навколишнього середовища, глобального розвитку та реструктуризації економік.

При цьому значний внесок у просування ідеології «зеленої» економіки зроблено Економічною і соціальною комісією ООН для Азії та Тихого океану (ЕСКАТО ООН). Завдяки її діяльності країни цього регіону на чолі з Республікою Корея є лідерами в запро-

вадженні стратегії «зеленого» зростання. Так, уряд Республіки Корея задекларував своє бачення низьковуглецевого «зеленого» зростання ще у серпні 2008 року, у липні 2009 року оприлюднив Національну стратегію «зеленого» зростання та П'ятирічний план реалізації стратегії на 2009-2013 роки, а у грудні 2009 року прийняв базовий закон Республіки Корея про низьковуглецеве зелене зростання. Для моніторингу проведення масштабних реформ у країні було створено Комітет із «зеленого» зростання при Президентові Республіки.

На думку ЮНЕП (Глобальний Новий Зелений курс ЮНЕП), зобов'язання Республіки Корея інвестувати на підтримку «зеленого» зростання 2% від ВВП, або 83,6 млрд дол. США протягом 2009-2013 років, створило ефект доміно для інших азіатських економік.

Уряди багатьох розвинутих країн включили цілі, завдання та конкретні інструменти сприяння «зеленому» зростанню у свої довгострокові стратегії або розробили його окремі стратегії.

Ідеологія «зеленого» зростання була підтримана й урядом США. Так, стратегією американських інновацій «Забезпечення нашого економічного зростання і процвітання», оприлюдненою у 2009 році та оновленою в лютому 2011 року, передбачено розгортання революції чистої енергетики, подвоєння постачання відновлювальних джерел енергії, розвиток передових автомобільних технологій, розбудова сучасної фізичної інфраструктури та мереж. Бюджетні пропозиції Президента США на 2012 фінансовий рік за цими пріоритетами були підтримані Конгресом.

Одночасно з цим Європейська Комісія навесні 2010 року розпочала розроблення нової стратегії сталого зростання та забезпечення робочими місцями. Її мета – виведення Європи з кризи й підготовка економіки ЄС до трьох основних довгострокових викликів: сталого зростання, ресурсозбереження та старіння населення. Стратегія отримала назву «Європа-2020» і покликана замінити Лісабонський договір

* Браун Л. Как избежать климатических катастроф?; План Б 4.0: Спасение цивилизации / Л. Браун. – М.: Эксмо, 2010. – 416 с.

2000 р. За наріжний камінь було прийнято посилення конкурентоздатності європейської економіки і курс на інновації та «зелене» зростання.

Стратегія «Європа-2020» встановлює три взаємопов'язані та взаємоповсюдні пріоритети:

I) **розумне зростання** – розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях як ключових елементах конкурентоздатності;

II) **стале зростання** – розвиток ресурсоощадної, низьковуглецевої та конкурентної економіки;

III) **інклюзивне зростання** – сприяння розвитку соціально зорієнтованої і територіально єдиної економіки з високим показником зайнятості.

Згідно з новою стратегією, кожна країна-член Євросоюзу має розробити національні стратегічні орієнтири для досягнення п'яти загальноєвропейських цілей: i) зростання рівня зайнятості населення віком 20-64 з наявних 65% до 69%; ii) збільшення рівня інвестицій у науково-дослідницьку сферу (до 3% ВВП ЄС); iii) досягнення цілі «20/20/20»: скорочення до 2020 року викидів парникових газів на 20% і збільшення долі відновних джерел енергії до 20% до загального споживання електроенергії; iv) зменшення кількості осіб з незакінченою середньою освітою (з 15% до 10%); v) зменшення кількості європейців, що живуть за межею бідності, на 25% (з 80 до 20 мільйонів).

Розвиваючи положення ГЗНК, ЮНЕП присвятив свою нову доповідь 2011 року «**Назустріч «зеленій економіці»: шлях до сталого розвитку та викорінення бідності**», яка конкретизує сутність політики «зеленого» зростання в різних секторах економіки, визначає механізми, бар'єри та рушійні сили для реалізації цієї політики, надає рекомендації щодо «озеленення» десяти ключових секторів економіки з метою спрямування потоків державних і приватних інвестицій на ефективне використання ресурсів.

Оцінка потреб «зеленого» зростання. Як свідчать міжнародні дослі-

дження, порівняно з 1992 роком, коли вперше на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) загрози вичерпання природних ресурсів та погіршення клімату внаслідок людської діяльності були поставлені в ранг глобальних, ситуація у світі суттєво погіршилася. Населення планети росте прискореними темпами, споживаючи все більше природних ресурсів без їх достатнього відновлення, забруднюючи довкілля відходами виробництва і споживання. За офіційними даними, забруднення атмосферного повітря призводить до потепління клімату на 0,2 градуси Цельсію кожне десятиліття внаслідок зростання емісії CO₂ та інших парникових газів, що впливає на появу екстремальних метеорологічних явищ, колапсу та деградацію екосистем. Міжнародні організації публікують песимістичні прогнози погіршення середовища для життя людей в усіх географічних широтах.

Довідково: На частку енергетичного сектора припадає дві третини викидів парникових газів. Згідно з оцінками, витрати на адаптацію до зміни клімату досягнуть до 2030 року 50-170 млрд доларів США, причому половина цього фінансового тягаря ляже на країни, що розвиваються.

Джерело: Stern Review Report on the Economics of Climate Change. Pre-publication edition, 2010

За міжнародними оцінками, щоб забезпечити збільшене населення планети продуктами харчування та енергією, необхідне підвищення в у сільському господарстві в середньому на 2% на рік.

При цьому, за оцінками ЮНЕП, очікується, що у 2050 році населення буде генерувати більш як 13,1 млрд тонн відходів у зв'язку з підвищенням рівня

Довідково: Сьогодні через використання в сільському господарстві недосконалих технологій цей сектор економіки споживає більше 70% світових ресурсів прісної води, на його частку припадає понад 13% світових викидів парникових газів. Також використання цих технологій є причиною 3-5 мільйонів випадків отруєння пестицидами і більше ніж 40 тисяч смертей на рік.

Джерело: Renewables 2010 Global Status Report. REN21 (2010), стр. 38

життя і доходів. Це на 20% більше ніж у 2009 році при тому, що лише 25% обсягу всіх відходів сьогодні утилізується або регенерується. При збереженні сучасних моделей виробництва і споживання ресурсів це призведе до планетарного колапсу та загрозливого погіршення середовища життєдіяльності людей усієї планети. *Найбільш небезпечними й водночас імовірними глобальними ризиками на Світовому економічному форумі в Давосі у 2016 році визначили*

три екологічних ризики: екстремальні погодні явища; недотримання заходів щодо пом'якшення наслідків та адаптації до змін клімату та великі природні катастрофи.

Усього на сьогодні відповідно до методологічних підходів, застосованих експертами Всесвітнього економічного форуму (Давос), виділяють **28 ризиків, з яких 5 є екологічними** (таблиця 3.2):

Глобальні екологічні ризики мають різну ймовірність та рівень впливу в різних регіонах світу, тому їх небезпека і ймовірність цих ризиків не є автоматично еквівалентними в окремих країнах. Крім того, суттєво відрізняються екологічні ризики для ведення бізнесу, для населення та ризики для національної безпеки держави. Екологічні ризики відрізняються не тільки за рівнем, але й за типом впливу, наприклад, для середнього заходу США ризик природних катастроф – це торнадо в степовій зоні, а для України – це повені гірських річок Карпат.

Ризик «недотримання заходів щодо пом'якшення наслідків та адаптації до змін клімату» було визначено на Світовому економічному форумі в

Таблиця 3.2

Глобальні екологічні ризики (2016 р.)

Назва	Опис
Екстремальні погодні явища (наприклад, повені, урагани і т.д.)	Завдання шкоди нерухомості, інфраструктурі, природному середовищу та людські втрати в результаті екстремальних погодних явищ
Недотримання заходів щодо пом'якшення наслідків та адаптації до змін клімату	Уряди та бізнеси не мають змоги забезпечити дотримання або вжити ефективних заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату, захисту населення й надання допомоги підприємствам впливу зміни клімату для адаптації
Основні втрати біорізноманіття та руйнація екосистем (суходіл або океан)	Незворотні наслідки для навколишнього природного середовища, результатом чого є виснаження ресурсів для існування людства та промисловості
Великі природні катастрофи (наприклад, землетруси, цунамі, виверження вулкана, геомагнітні бурі)	Завдання шкоди нерухомості, інфраструктурі, природному середовищу та людські втрати, викликані геофізичним впливом – землетруси, вулканічна активність, зсуви, цунамі та геомагнітні бурі
Штучні екологічні катастрофи (наприклад, розливів нафти, радіоактивне забруднення і т.д.)	Нездатність запобігти великим техногенним катастрофам, шкоді для життя і здоров'я людей, інфраструктурі, нерухомості, економічній діяльності та навколишньому природному середовищу

Джерело: В Давосе активно обговорюється зелена економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?docsID=1574079&print=true.htm>.

Давосі у 2016 році найнебезпечнішим глобальним ризиком у світовому форматі. Сама ідея **зміни клімату як стійкого тривалого тренду** була визначена в 60-ті роки минулого століття і поступово набула всесвітнього визнання на кліматичному саміті в Парижі у 2015 році, коли керівники 195 країн світу приєдналися до декларації про усвідомлення змін клімату та необхідності дотримання заходів щодо пом'якшення наслідків та адаптації до змін клімату. Така ситуація потребує міжнародної кооперації фінансових зусиль у глобальному масштабі.

«Зелений» сценарій, за прогнозами ЮНЕП, передбачає щорічні витрати на «озеленення» світової економіки від 1,05 до 2,59 трлн дол. США, що становить менш як 1/10 всіх річних світових інвестицій (табл. 3.3).

При цьому світовий попит на енергію зросте на 36% протягом 2008-2035 років згідно зі Світовим енергетичним оглядом 2010 року Міжнародного енергетичного агентства.

Розрахунки Всесвітньої бізнес-ради із сталого розвитку, здійснені в рамках проекту **«Бачення–2050»**, доводять, що традиційний шлях розвитку світової економіки за «звичайною бізнес-стратегією» вимагатиме у 2050 році споживання природних ресурсів в обсязі, еквівалентному 2,3 сьогоденішнього обсягу ресурсів планети.

Довідково: За прогнозами, середньорічна економія на капітальних витратах і витратах на паливо у виробництві електроенергії в «зеленому» сценарії становитиме у 2010-2050 рр. близько 760 млрд дол.

Джерело: Чалмен П. и Геллоше С. From Waste to Resource: An Abstract of World Waste Survey. Cyclope, Veolia Environmental Services, Edition Economica (2009), стр. 25

У зв'язку з цим глобальним викликом міжнародні організації докладають

зусиль щодо впровадження ідеології «зеленого» зростання шляхом:

- упровадження нових **ресурсно-ефективних та більш чистих технологій**;
- збільшення ефективності сільського та лісового господарства;
- покращання екологічної інфраструктури;
- корекції суспільних цінностей та екологізованої поведінки людей;
- пошуку рішень щодо кліматичної політики
- створення зелених робочих місць.

Глобальні виклики. Двадцятип'ятирічний період, який минув після Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), позначився прискореною глобалізацією міжнародних відносин у сфері політики, світової торгівлі, іноземних інвестицій та на ринках капіталу. Глобалізація створила нові можливості для розвитку міжнародної спільноти, але й поставила нові серйозні виклики. За оцінками експертів, вплив глобалізації на економіки країн був неоднаковим, і лише обмежена кількість країн змогла забезпечити необхідний приплив зовнішнього капіталу та досягти істотних темпів економічного зростання.

Огляд міжнародних тенденцій свідчить, що одні країни розвивають секторальну й цільову політику, інші – застосовують традиційні секторальні господарські плани для координації дій донорів у конкретних секторах. Прикладами секторальних і цільових стратегій є національні плани дій для боротьби з опустелюванням, національні програми оздоровлення водних ресурсів, заліснення, політика інтегрованого управління прибережними смугами.

Створення в деяких країнах таких інституційних структур, як національні ради зі сталого розвитку або міжміністерські комісії, зіграло позитивну роль у досягненні консенсусу у формуванні національних стратегій сталого розвитку. Важливе значення при цьому займає **міжнародна технічна допо-**

Таблиця 3.3

Завдання та кінцеві цілі державної політики в зелених секторах економіки (за оцінками ЮНЕП)

	Сектор економіки	Напрями озеленення сектора	Кінцеві цілі
1.	Підвищення енергоефективності житла	Реконструкція житла, гнучке проектування, енергоактивні будівлі, будівлі з нульовими викидами шкідливих речовин; нульовим енергоспоживанням	Скорочення енергоспоживання майже на 80% порівняно з традиційним проектуванням будівель, створення мільйонів робочих місць
2.	Сталий транспорт	Перехід на низьковуглецеві види палива. Інвестування в енерго-ефективний транспорт, електрифікацію, розширення залізниць. Планування зеленої міської інфраструктури для транспорту.	Скорочення споживання палива світовим парком автомобілів до 2050 року на 50 %, попередження викидів CO ₂ щорічно обсягом 2 гігатонни, створення 3,8 млн нових робочих місць у світі.
3.	Стала енергетика	Інвестування в інтелектуальні енергорозподільні системи типу «smart grids», в інфраструктуру для відновлювальних джерел енергії, у розвиток і використання технологій альтернативної енергетики	Понад 20 млн додаткових робочих місць: 2,1 млн у вітроенергетиці, 6,3 млн у геліо-фотоелектричній галузі, 12 млн у сільському господарстві і промисловості, пов'язаних з виробництвом біопалива. Зменшення викидів вуглецю
4.	Стале сільське господарство	Інвестування у стаłe сільське господарство, у т.ч. органічне землеробство. Відрахування розвинутих країнами частини стимулювальних пакетів на користь країн, що розвиваються	До 2050 р., згідно з прогнозами, один гектар Землі повинен прогодувати від 6,1 до 6,4 осіб проти 4,5 осіб у 2005 р. Створення на 30% більше робочих місць
5.	Прісна вода	Інвестування в інфраструктуру забезпечення чистою водою	До 2015 р. удвічі зменшити кількість людей, що не мають постійного доступу до безпечної води та базової санітарії. Глобальний виграш у 38 млрд дол. США у річному обчисленні
6.	Екологічна інфраструктура	Інвестування у здорові екосистеми: водозбірні басейни, річкові системи, водно-болотні угіддя, ґрунти, ліси, океани та коралові рифи, що надають важливі економічні послуги	Створення значної кількості додаткових робочих місць (вимагатиме від 10% до 40% від обсягу інвестицій). Скорочення обсягу використаних природних ресурсів
7.	Ефективне використання матеріалів та енергії у виробничих процесах	Інвестування в екологічно чисті технології, чисте виробництво, відновлювальну енергетику. Скорочення субсидій на видобуток і використання викопного палива	Загальне зменшення матеріалоемності та енергоемності виробництва
8.	Утилізація відходів, вторинна переробка матеріалів	Включення у вартість продукції вартості шкоди для довкілля. Забезпечення безпечного й чистого відвантаження, вивозу, збереження та утилізації відходів при дотриманні трьох правил: зменшення кількості відходів, їх вторинна переробка та вторинне використання	У 2000 році на сектор вторинної переробки у країнах-членах Євросоюзу припадало 4 % ВВП цього регіону (а може не регіону а сектору уточнити в першоджерелі). Очікується, що в умовах підвищення цін на сировинні товари сектор буде швидко зростати

мога. Так, ЮНЕП при створенні міжнародної мережі співробітництва з метою експертизи й оцінки глобального стану навколишнього середовища акцентувала увагу на передачі методології та підходів у формуванні національних і міжнародних центрів із співробітництва, що мало свій позитивний ефект. Понад 100 держав отримали подібну консультативну допомогу. Новим елементом інституційної структури та інструментом субрегіонального управління держав стали агентства місцевого і регіонального розвитку. Крім того, ЮНЕП започаткувала збирання, аналіз і синтез глобальних і регіональних даних щодо стану навколишнього середовища через мережу 35 партнерських центрів, розташованих по всьому світі. Результатом цієї роботи є регулярне видання глобального екологічного огляду під назвою «Глобальна екологічна перспектива».

Деякі з агентств розвитку розробили програми щодо формування стратегій зі сталого розвитку. Підхід в оцінці розвитку (запропонований ООН), який базується на загальних національних оцінках країн, став важливим елементом у координації програм ООН для допомоги на національному рівні.

Починаючи з 1992 року, було узгоджено, підписано й ратифіковано низку нових правових інструментів, конвенцій і протоколів, які запровадили різноманітні міжнародні правові інструменти й механізми, підсилили міжнародну правову основу для підтримки сталого розвитку та «зеленої» економіки.

На сьогодні уряди багатьох розвинутих країн включили цілі, завдання та конкретні інструменти сприяння «зеленому» зростанню у свої довгострокові стратегії або розробили окремі стратегії «зеленого» зростання. **Світова фінансово-економічна криза** спонукала держави світу до необхідності вирішення питання підвищення ефективності використання ресурсів, розвитку нових екологічно орієнтованих галузей і видів діяльності, упровадження «зелених технологій» – тобто тих змін,

які дозволять забезпечити гармонійне узгодження економічного, соціального й екологічного розвитку і стати каталізатором зростання глобальної економіки.

Саме тому на Конференції ООН зі сталого розвитку, яка пройшла на вищому рівні в Бразилії у 2012 р. («Rio+20»), однією з двох центральних тем була «зелена економіка в контексті сталого розвитку та викорінення бідності». Відповідно до підсумкового документа «Майбутнє, якого ми хочемо» ідеологія «зеленої» економіки розглядалася як ключовий вектор забезпечення сталого розвитку, що зміцнить здатність держав раціонально використовувати природні ресурси з меншим негативним впливом на навколишнє середовище.

Щодо зеленого майбутнього, то більшість розвинених держав розглядають його як екологічно безпечний і збалансований розвиток на основі принципів Декларації, прийнятої в Ріо, та відповідно до довгострокових цілей, визначених у Декларації Тисячоліття. При цьому концептуальні підходи до розвитку «зеленої» економіки збагачуються неперервним історичним досвідом та постійно вдосконалюються.

Позитивним моментом Саміту було визнання багатьма розвиненими країнами, які є лідерами за рівнями виробництва і споживання, їх солідарної відповідальності за наявну деградацію навколишнього середовища і за майбутнє всього людства. Аналіз незадовільних результатів імплементації Порядку денного на ХХІ століття за десятирічний період виявив як одну з її основних причин недосконалість чинної інституційної структури сталого розвитку, що проявилась у сферах координації, моніторингу й управління. На Саміті в Йоганнесбурзі було підкреслено, що досконалість інституційної структури й ефективність її функціонування є ключовими в реалізації визначених цілей.

Міжнародний досвід свідчить, що «хвиля» зеленої революції істотно змінює економічне середовище та фінансові ринки в індустріально розвинених країнах, спонукає уряди та бізнес здій-

снювати перерозподіл фінансових потоків у перспективні екологічно чисті сектори економіки.

Нові орієнтири розвитку «зеленої» економіки. «Зелений перехід», що потребує, за експертними оцінками, обґрунтованих системних рішень, урахування національного контексту та відкритості, повинен стимулюватися інструментами державної політики, яка має бути націлена на підтримку зелених реформ за трьома напрямками: (а) формування стратегічних засад політики та проведення реформ, пов'язаних з екологізацією економічної діяльності, (б) інтеграція стратегічних екологічних оцінок у систему розроблення планів і програм розвитку країн на національному, місцевому та галузевому рівнях, (в) реалізація демонстраційних проєктів, спрямованих на поширення принципів, бізнес-практики та технологій ресурсно-ефективного і більш чистого виробництва, а також органічного сільського господарства.

На сьогодні ЄС має низку **досконалих інноваційних програм**, які вже забезпечують внесок в озеленення економіки ЄС. Серед них Дорожня карта переходу до конкурентної низьковуглецевої економіки (НВЕ) до 2050 року, Європейський план енергоефективності до 2020 року, Дорожня карта розвитку енергетики до 2050 року, Дорожня карта переходу до ресурсно-ефективної Європи, План дій з екологічних технологій (Environmental Technologies Action Plan – ETAP), Програма конкурентоздатності та інновацій (Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIF), Рамкові програми розвитку досліджень та технологій, програми інновацій та регіонального розвитку тощо.

Пріоритетними напрямками для забезпечення трансформації європейської економіки на «зелених» засадах визначені збалансована мобільність та ефективність використання енергії й матеріалів.

Крім того, згідно з дослідженням Міжнародної організації праці **«озеле-**

нення» економіки відкриває нові можливості для бізнесу й підвищення зайнятості, а також стимулювання інвестицій та інновацій. Проте для ефективного впровадження «зеленої» економіки необхідно активізувати зусилля щодо зміцнення національних стратегій, які сприяють упровадженню чистих технологій і «зелених» робочих місць.

З цією метою ООН розробляє програму державних інвестицій, фіскальних стимулів, політичних реформ і реформ ціноутворення для переходу до екологічно орієнтованої «зеленої» економіки, створення відповідної інфраструктури та підвищення зайнятості у трансформованих секторах економіки. При цьому, за оцінками міжнародних досліджень, передбачається, що впровадження Кліматичного та Енергетичного пакетів дозволить скоротити до 2050 р. викиди парникових газів на 80-90% порівняно з 1990 р.

У 2012 р. Європейська Комісія представила нову Програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року **«Жити добре, у межах можливостей нашої планети»**, яка буде керівною для екологічної політики на період до 2020 року. Цей стратегічний документ спрямований на підвищення екологічної сталості в Європі та перетворення ЄС в інклюзивну і сталу «зелену» економіку і містить такі тематичні пріоритети:

- Пріоритетна мета 1: Захист, збереження та розвиток природного капіталу ЄС,
- **Пріоритетна мета 2: Перетворення ЄС на ресурсозберігальну, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку.**
- Пріоритетна мета 3: Захист громадян ЄС від екологічних тисків та ризиків для здоров'я і добробуту,
- Пріоритетна мета 4: Максимізація переваг екологічного права ЄС,
- Пріоритетна мета 5: Поліпшення доказової бази екологічної політики,
- Пріоритетна мета 6: Забезпечення інвестицій в екологічну та кліматичну політику та досягнення відповідної вартості інвестицій,

- Пріоритетна мета 7: Поліпшення екологічної інтеграції та узгодженості політики,

- Пріоритетна мета 8: Підвищення сталості міст ЄС,

- Пріоритетна мета 9: Підвищення ефективності діяльності ЄС щодо реагування на регіональні та глобальні екологічні та кліматичні виклики.

Відповідно до статті 191 Договору про функціонування Європейського Союзу ця Програма ґрунтується на принципі вжиття заходів перестороги, а також на принципах вжиття запобіжних заходів, відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу, передує у джерелі забруднення, і принципі «забруднювач заплатить». Усі заходи, дії та цілі, визначені в Програмі, повинні реалізовуватися відповідно до принципів «розумного» регулювання та проведення комплексної оцінки впливу в разі необхідності.

Особливий акцент робиться на синергії розвитку «зеленої» економіки та екологічно орієнтованого бізнесу.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі ста-

лого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири «зеленого» розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Згідно з новим глобальним *Порядком денним на період до 2030 року*, прийнятим 193 країнами – членами ООН, було задекларовано, що важливим фактором забезпечення нової динаміки розвитку є **інклюзивна трансформаційна економіка**, яка базується на стійких структурах виробництва і споживання.

Визначення завдань ЦСР для подальшого (на 15 років) моніторингу започаткувало національний дискурс щодо вимірювання суспільного прогресу в цілому та вдосконалення систем національної статистики. Необхідним є створення відкритої платформи для забезпечення широкої участі всіх зацікавлених у моніторингу досягнення Цілей Сталого Розвитку, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень та нового глобального партнерства.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Які найважливіші етапи розвитку «зеленої» економіки у світовому контексті?
2. Огляд найважливіших міжнародних документів та регламентів.
3. У чому полягає Концепція «зеленої» економіки в міжнародному форматі?
4. Які три взаємопов'язані та взаємопосилюючі пріоритети Стратегії «Європа – 2020»?
5. Які глобальні виклики сьогодення?
6. Які цілі державної політики в «зелених» секторах економіки?
7. Міжнародна політика «зеленого» зростання : оцінка переваг, бар'єрів та рушійних сил.
8. У чому полягають нові орієнтири розвитку інклюзивної «зеленої» економіки?
9. Які складники Програми дій Європейського Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре, у межах можливостей нашої планети»?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. Financing Global Climate Change Mitigation. ECE Energy Series No. 37. UNITED NATIONS. New York and Geneva, 2010. – P. 39-43.
2. Inclusive growth /COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010 – 37 p.

3. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Publication “The Political Economy of Environmentally Related Taxes” [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.oecd.org/document/20/0,3343,en>.

4. Видение – 2050. Новая повестка дня для бизнеса. 2010. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.wbcsd.org/web/vision2050.htm.

5. Глобальный новый зеленый курс: Доклад Программы ООН по окружающей среде [Електронний ресурс] / ЮНЕП. – 2009. – Режим доступу: www.unep.org/green_economy.

6. Декларація «Зеленого» зростання [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <https://www.oecd.org/greengrowth/48634082.pdf>.

7. Зелений Новий курс для Європи. Доповідь Вупертальського інституту для клімату, довкілля та енергії. – Зелена Європейська фундація – aisbl GEI, жовтень 2009 року.

8. Навстречу «зеленой» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур. – узагальнюючий доповідь для представників владних структур. – Доповідь ЮНЕП, 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – www.unep.org/green_economy

9. П'ята Всеєвропейська конференція міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи” // Електронний доступ до сторінки – ecoleague.co*locall.com/download.php?id=57.

10. European Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth /COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010 – 37 p.

ТЕМА 4. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Необхідність розроблення та впровадження політики «зеленого» зростання в Україні викликана як міжнародними зобов'язаннями, так і внутрішніми соціально-економічними й екологічними реаліями.

Трансформація моделі екологічного управління на засадах міжнародного досвіду. Аналіз наслідків реформування економіки України протягом останнього десятиріччя дозволяє констатувати, що реалізація непродуманої екологічної політики тільки загострила успадковані з радянських часів диспропорції, у тому числі в природно-ресурсній сфері, що слугує однією з причин гальмування успішного просування в Україні моделі повноцінної ринкової економіки. Однією з визначальних рис домінантної ще донедавна політики стала відсутність єдиної стратегії державного управління, спрямованої на реалізацію балансу еколого-економічних інтересів. Згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями Україна як член ООН повинна була до 2002 р. розробити Національну стратегію сталого розвитку, але, на жаль, треба констатувати, що це зобов'язання залишилось невиконаним упродовж майже півтора десятка років.

Між тим довгострокова стратегія України щодо інтеграції до ЄС означає, зокрема, поступове наближення до відповідних стандартів природоохоронного законодавства та забезпечення дієвості механізмів їх запровадження. Ефективність таких зусиль залежить від темпів екологічних реформ у державі, які відбуваються сьогодні. Але домінує думка, що Україна не в змозі самостійно забезпечити багатомільярдні витрати для гармонізації свого екологічного законодавства з вимогами ЄС. Більш того, навіть за оптимістичними прогнозами Україна може розглядатися як можливий кандидат на вступ до ЄС не

раніше ніж через 10 років. Тому сценарій майбутніх членів ЄС-країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) щодо залучення визначальних коштів від ЄС на досягнення гармонізації свого екологічного законодавства з вимогами ЄС для України є несприятливим. Отже, урахувавши тенденції сучасного етапу розвитку, необхідно більш активно ініціювати нові форми міжнародної співпраці, що дозволять мобілізувати як зовнішні, так і внутрішні резерви України для збереження, відтворення та сталого управління власним довкіллям.

Така теза визначає необхідність становлення ринкових реформ в Україні в тісній взаємозалежності з екологізацією і курсом на сталий розвиток. Тільки в такому контексті можливе усунення наявного антагонізму у відносинах «виробництво – навколишнє середовище» і вихід України на траєкторію економічного зростання. При цьому зміст структурної перебудови макроекономічної моделі розвитку полягає в тому, щоб забезпечити (поряд зі згортанням і ліквідацією неефективних еколого-небезпечних або таких, що не задовольняють еколого-безпечні вимоги, підприємств) достатні темпи впровадження сучасних конкурентноздатних і беззбиткових виробництв і видів діяльності.

Лише так Україна зможе гідно інтегруватися у світовий економічний простір, забезпечити необхідний рівень економічної й екологічної безпеки і добробут свого населення.

Основним завданням екологічного управління в просторовому контексті є створення правових, соціально-економічних та політичних передумов для сталого розвитку й життєдіяльності суспільства в умовах складної екологічної ситуації.

Поява нових економічних, соціальних й екологічних пріоритетів, що спи-

раються на нові збалансовані структури виробництва й споживання, нові технології та форми інвестицій, спричинює необхідність трансформації національних систем управління на локальному, регіональному, державному і глобальному рівнях, головним завданням яких є **гармонізація відносин у системі «природа – суспільство»**. У зв'язку з цим набуває актуальності розвиток систем екологічного управління й досягнення ними такого рівня досконалості, який забезпечує гармонійний розвиток виробничого та природоресурсного потенціалу, дає змогу узгоджувати «цілі» господарювання людини з «цілями» саморегуляції природних екосистем й уникати деградації навколишнього природного середовища.

На сьогодні питання обґрунтування вибору шляхів суспільно-політичного та економічного розвитку України є надзвичайно актуальними. При плануванні та здійсненні економічних та соціальних реформ необхідно передбачати та оцінювати їх вплив на умови та рівень життя населення й наслідки для майбутніх поколінь. Оновлення завдань **Цілей Розвитку Тисячоліття** має стати поштовхом для цілеспрямованого вдосконалювання регулюючих механізмів, що розвинулися під час трансформаційних зрушень в Україні, з одночасним забезпеченням прав людини на екологічнобезпечне середовище. Отже, у сучасних умовах збільшеної дефіцитності природних, матеріальних, фінансових та інших ресурсів і кризового стану в багатьох регіонах України соціальної, економічної й екологічної ситуації, необхідно створити надійну основу для стійкого використання, відтворення й охорони навколишнього природного середовища. Розв'язання цієї проблеми можливе за наявності ефективної системи екологічного управління та її узгодження з процесами просторового розвитку. За роки незалежності в Україні було загалом сформовано засади державної політики щодо просування моделі «зеленої» економіки, визначено довгострокову стратегію розв'язання соціально-

економічних та екологічних проблем. Проте на сьогодні цілісний закон прямої дії відсутній. Між тим розв'язання проблем забезпечення «зеленого» зростання має стати пріоритетним напрямом і обов'язковим складником національної політики у здійсненні соціально-економічних реформ, формуванні умов сталого розвитку країни.

Водночас правові засади екологічної та соціальної політики закладено в Основному Законі – Конституції України. Виконуючи свій конституційний обов'язок «із забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України» (ст. 16 Конституції України), Кабінет Міністрів України у 2000 р. спрямовував свою діяльність на забезпечення прав громадян «на безпечне для життя і здоров'я довкілля» (ст. 50 Конституції України). Для досягнення цієї мети Урядом визначено такі пріоритети своєї діяльності:

- розвиток і вдосконалення екологічного законодавства, екологізація всього законодавства (бюджетного, податкового тощо) шляхом упровадження принципів сталого розвитку в законодавче поле України;
- інституційне вдосконалення державної системи управління у сфері охорони довкілля та ресурсокористування;
- розширення участі громадськості у виробленні і прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та екологічної безпеки;
- формування нової екологічної свідомості громадян через створення розгалуженої системи закладів екологічної освіти та виховання;
- розвиток і вдосконалення економічного механізму природокористування;
- поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони довкілля, гармонізація національного екологічного законодавства з європейським;
- створення ефективної державної системи моніторингу довкілля та використання природних ресурсів;
- посилення державного і громадського контролю за дотриманням

природоохоронного законодавства, підвищення його дієвості.

Реалізація названих пріоритетів потребувала вжиття цілої системи заходів правового характеру, спрямованих на створення безпечного для життєдіяльності людини стану довкілля. У сучасному розвитку українського екологічного законодавства помітно тенденцію до його деталізації, подальшого вдосконалення окремих його частин. Було впроваджено низку основних нормативно-правових актів, які регулюють майже всі аспекти охорони навколишнього середовища й використання природних ресурсів. Спільними зусиллями всіх гілок влади закладено основи законодавства у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів, екологічної безпеки. Так, зокрема, Верховною Радою України були прийняті Земельний, Лісовий, Водний кодекси та Кодекс про надра, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд», «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про екологічну експертизу», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про відходи», «Про рослинний світ».

З прийняттям у 2001 р. нової редакції Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» в Україні відбувається перебудова законодавчої, інституціональної та нормативної бази. Сьогодні одним із пріоритетних напрямів реалізації екологічної політики є вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління, міжвідомчої координації, обов'язкова інтеграція екологічного складника до програм розвитку секторів економіки. Для цього в Україні реалізовано низку заходів та прийнято нормативно-правові документи, щову майбутньому створить умови для підвищення ефективності екологічної політики через удосконалення законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів та вимог.

Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції, наближення до **європейських вимог (Додаток 1)** та відповідних **директив ЄС (Додаток 2)**, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні.

Аналіз екологічної політики України щодо створення екологічних **передумов «зеленого» курсу** розвитку держави є складним завданням, адже потребує врахування багатьох факторів та проведення одночасного аналізу нормативно-правових та інституціональних засад втілення екологічної політики, з одного боку, і зрушень і змін у використанні й відновленні природних ресурсів, антропогенному навантаженні, що відбулися за напрямками господарської діяльності та основними складниками навколишнього середовища (атмосферного повітря, ґрунтів, водного середовища, біо- та ландшафтного різноманіття, лісів), – з іншого. До прийняття **Стратегії державної екологічної політики до 2020 р.** (грудень 2010 р.) головним документом, що визначав екологічну політику і стратегію держави, були «Основні напрями державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», затверджені Постановою Верховної Ради України 5 березня 1998 року. Хоча пріоритети розвитку держави дещо змінилися з того часу, багато положень цього документа не втратили своєї актуальності і до цього часу, зокрема щодо:

- упровадження еколого-економічних реформ, що базуються на стратегії сталого розвитку відповідно до національного та європейського законодавства;

- належного забезпечення участі громадськості в прийнятті рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, розвиток екологічної освіти та виховання;

- упровадження національної стратегії охорони та використання водних ресурсів України, насамперед з метою забезпечення населення якісною питною водою;

- удосконалення механізмів управління відходами з урахуванням міжнародних стандартів та нормативів, насамперед, для великих міст і великих промислових об'єктів;

- вжиття дієвих заходів щодо зменшення забруднення атмосферного повітря, особливо у промислових регіонах;

- упровадження інтегрованої системи обліку природних ресурсів з метою їх раціонального використання та відтворення. Перегляд системи дозволів та платежів за використання природних ресурсів.

Проте «Основні напрями державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» не відповідають вимогам сьогодення та динаміці глобальних викликів.

По-перше, документ було схвалено в період тривалого економічного спаду в країні.

По-друге, за період, який минув з 1998 р., у світі відбулися значні події міжнародного рівня, що визначили подальший розвиток екологічних стратегій. В Україні спостерігалися суттєві зрушення щодо посилення економічної діяльності. Тому виникла необхідність розроблення нового стратегічного документа на довгострокову перспективу – Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року, який враховуватиме процеси глобалізації економіки, розвиток у країні ринкових відносин, рішення Київської конференції міністрів навколишньої природного середовища «Довкілля для Європи» (2003 р.), Всесвітнього саміту зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.), пер-

спективи вступу України у СОТ, положення низки міжнародних зобов'язань України у сфері охорони навколишнього природного середовища та сприятиме подальшій активній екологізації галузей економіки і сфер діяльності.

Згідно зі Стратегією соціально-економічного розвитку до 2020 р. основною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку. Забезпечити виконання цих завдань може лише виважена політика держави та її регіонів у контексті формування сучасної моделі природно-ресурсного менеджменту. На жаль, можна констатувати, що ресурсна домінанта в контексті регіонального розвитку через призму першочергових державних завдань поки що відсутня. Ці прогалини властиві і Цілям розвитку тисячоліття, особливо українській версії.

Можна констатувати, що в контексті формування Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки природно-ресурсний менеджмент як стратегічний вектор та складник сучасного екологічного управління залишився без будь-яких сутнісних наповнень. Так, зовсім не приділено уваги таким чинникам, як:

- інституційні механізми забезпечення збалансованого використання природних ресурсів;

- посилення важелів відповідальності за їх нераціональне використання та відображення їх у законах прямої дії;

- розроблення організаційно-економічних заходів щодо стимулювання ресурсозбереження на різних ієрархічних рівнях (до речі, ідеологія ресурсозбереження в Плані дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011-2015 рр. навіть не згадується);

- розмежування функцій щодо регулювання ефективного використання

природних ресурсів з відповідним фінансовим наповнення бюджетів усіх рівнів;

- законодавчо-нормативна основа формування та стягування природоресурсної ренти та її розподілу між різними гілками влади.

Таким чином, можна констатувати, що нормативно-законодавча площина розвитку «зеленої» економіки досі залишається розпливчастою та розпорошеною за різними сегментами екологічного управління, тоді як уже є нагальною необхідність виокремити ці питання в самостійний формат, у тому числі щодо державного екологічного моніторингу, який залишається в основному поресурсним і локальним, не набуваючи комплексного характеру. Завдання щодо вдосконалення й розвитку державного **екологічного моніторингу**, які було визначено в Основних напрямках державної екологічної політики, не виконані. **Система екологічної паспортизації** підприємств, місць видалення відходів також практично не функціонує в тому обсязі, який визначено чинним законодавством і політикою європейської інтеграції.

Щодо вдосконалення національної екологічної інформаційної системи, то вона має бути ідентифікованим системним компонентом як глобальної екоінформаційної мережі, так і національної інформаційної мережі сталого розвитку, здатним забезпечити збір, накопичення, зберігання, упорядкування (систематизацію), оцінку й використання даних під час прийняття рішень на будь-якому рівні: місцевому, регіональному, національному й міжнародному.

Одним з ключових кроків до ідентифікації національної екоінформаційної системи є створення національної підсистеми комплексного екологічного й економічного обліку (**КЕЕО**), мета якої полягає в наданні інформації для інтегральної оцінки ролі навколишнього природного середовища, його екосистем не тільки як джерела природного капіталу й отримувача побічних продуктів життєдіяльності, але і як джерела життєвих і духовних сил суспільства.

Особливо звертається увага на розроблення показників і включення даних про стан природного середовища (якість повітря, ресурси прісної води, ліса і пасовища, опустелювання, деградація ґрунту, біологічна різноманітність). Діяльність щодо зміцнення інформаційного потенціалу має бути спрямована на зменшення інформаційного розриву й розширення доступу до інформації.

У Європейському Союзі поширена мережа Центрів екологічних даних, до функцій яких входить збір, оброблення і зберігання даних, а також надання їх регулятивним органам і громадськості. Такі центри вдосконалюють методи й засоби комплексного (екосистемного) моніторингу у співпраці з Європейським агентством з навколишнього середовища. В Україні найбільшого розвитку набули моніторингові, кадастрові й картографічні, у тому числі ГІС, інформаційні системи. Це закріплено у відповідних законодавчих актах, що стосуються управління окремими природними ресурсами. Проте нормативні, методологічні, науково-технічні й організаційні засади створення цілісної національної системи екологічної інформації в екологічному законодавстві не розвинені. Методологічна база екологічної інформації залишається недосконалою щодо розроблення і прийняття системи інтегральних екосистемних показників й оновлювання бази даних екологічного стану, удосконалення збору й використання даних, методів оцінки та аналізу даних.

Між тим національна система екологічного управління має базуватися на структурі **інформаційних систем третього покоління**, зорієнтованих на комплексний аналіз даних та алгоритмічні моделі вироблення рішень. Ці системи дістали назву **“Системи прийняття рішень” (Decision Support Systems)**.

У цьому напрямку зроблені певні кроки шляхом створення технічних умов упровадження ГІС-технологій електронного картографування в системи екологічного управління. Проблема полягає

в гальмуванні нарощення потенціалу внаслідок відсутності необхідних законодавчих, організаційних, кадрових та операційних змін.

Особливу увагу держава повинна звернути на ініціативні проекти, спрямовані на поліпшення здоров'я населення (якісна питна вода, допомога в навчанні користування екологічно безпечними технологіями у промисловому і сільськогосподарському виробництві, упровадження нових малоенергоємних і маловодних чи безводних технологій тощо).

Держава повинна заохочувати **місцеві громади до ініціатив** у природоохоронній сфері наданням пільг інвесторам, які вкладають кошти у виконання проектів екологічного партнерства місцевих громад. На це спрямовані прийнятий у 2017р. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та Проект ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку».

Розвиток **екологічного партнерства** також передбачає реалізацію основних завдань та функцій державно-приватного партнерства, які визначені законодавством України, а саме: рівність перед законом державних та приватних партнерів; заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів; узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди; незмінність протягом усього строку дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, цільового призначення та форми власності об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності; визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства; справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства; визначення приват-

ного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, встановлених законом.

Для вдосконалення розвитку екологічного партнерства одним з визначальних чинників є участь бізнесу. При цьому, якщо говорити про **державну підтримку та заохочення громадських організацій та бізнес-сектору, то доцільно** використовувати такий сценарій:

- ✓ створювати дискусійні групи на ранніх стадіях розроблення проектів екологічного партнерства;

- ✓ забезпечувати прозорість у співпраці з громадськістю та бізнесом під час розгляду й реалізації проектів екологічного партнерства;

- ✓ посилювати комунікації та підтримувати двосторонній зв'язок.

На сучасному етапі й надалі передбачається вдосконалення екологічного законодавства щодо застосування Стратегічної екологічної оцінки (СЕО) як обов'язкового інструмента стратегічного планування розвитку соціально-економічної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях. Посилення соціально-економічного розвитку Центральноєвропейського та Східноєвропейського регіонів робить СЕО важливим інструментом оцінки впливу на навколишнє природне середовище, зокрема у транскордонному контексті.

Отже, для створення комплексних (правових, організаційних, науково-освітніх, ресурсних, партнерських тощо) умов **зміцнення екологічного партнерства** необхідно розробити, прийняти на законодавчому рівні і відповідно створити національну систему екологічного управління **згідно з європейськими й міжнародними стандартами**, тим самим гармонізувати національне і європейське екологічне законодавство, нормативно-правову базу.

Між тим прискорений вихід з еколого-економічної кризи й подальше економічне зростання можливі лише при подальшій активізації законодавчо-нормативних регламентів у контексті розвитку «зеленої» економіки. Мова йде

про прийняття Концепції та Стратегії «зеленого» зростання в Україні, імплементацію курсу «зеленої» економіки в наявні регламенти державної та між-державної політики.

Конкретними цілями в цьому контексті відповідно до природоохоронного законодавства є:

✓ охорона навколишнього середовища – створення умов життя для громадян у якісному (екологічно чистому) довкіллі і збереження всіх компонентів природного середовища (повітря, землі, води); захист і відновлення біологічного та ландшафтного різноманіття; розвиток екологічних мереж і заповідної справи;

✓ раціональне використання природних ресурсів – створення умов для ефективного природокористування на основі дотримання національних інтересів та збереження природного середовища для майбутніх поколінь;

✓ забезпечення екологічної безпеки – запобігання потенційним загрозам нормальній життєдіяльності суспільства від небезпечного антропогенного впливу на довкілля; охорона життя і здоров'я громадян від стихійних сил природи та формування національної безпеки держави в умовах наявної екологічної кризи;

✓ еколого-економічний розвиток – реалізація екологічного імперативу розвитку господарства, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, яка гарантуватиме громадянам високу якість життя та екологічно безпечне довкілля;

За оцінками Світового банку, українська економіка, яка значною мірою орієнтована на експорт продукції з низькою доданою вартістю, є недостатньо ефективною, і тому за обсягом валового національного доходу на душу населення країна входить до групи країн з доходом нижче середнього рівня (становив 7810 дол. США за ПКС у 2015 р.).

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, (2017)

✓ соціально-екологічна справедливість – встановлення гарантій рівності прав громадян і держави у сфері екології, досягнення матеріального й соціального добробуту населення, підвищення екологічної культури та дотримання екологічного правопорядку .

Водночас неузгодженість темпів економічного розвитку й вимог екологічної безпеки, домінування ресурсомістких галузей, висока питома вага ресурсо- і енергоємних застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, мілітаризація виробництва, відсутність гуманістичних цінностей серед пріоритетів розвитку, а також культури праці і споживання, призводять до поглиблення кризового стану в економіці, погіршення стану довкілля, що створює реальну загрозу життю й діяльності сучасних і майбутніх поколінь.

Важливе місце в реалізації цих завдань займає імплементація директив та регламентів **Угоди у сфері довкілля «Україна-ЄС» (ДОДАТОК 1)**. Упродовж останніх років основна увага була зосереджена на сфері управління довкіллям та інтеграції екологічної політики в інші галузеві політики, зокрема, щодо впровадження в Україні **інструментів СЕО та ОВД**. Найбільш успішним в цьому руслі є прийняття законодавчих змін щодо інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом та реформування сфери відходів на основі розроблення Національної стратегії поводження з відходами.

При цьому всі реформи, які спрямовані на наближення законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля, ураховуючи децентралізацію, мають регіональний характер. Це передбачає широке залучення місцевих органів влади до вироблення політики та законодавства з тих питань, щодо яких у них є повноваження. При цьому імплементація екологічного складника Угоди про асоціацію між Україною та ЄС має бути підпорядкована досягненню цілей реформування екологічного врядування з метою покращання

стану та підвищення ступеня захисту довкілля України та її регіонів.

Імплементация міжнародного досвіду. У своєму розвитку Україна вже пройшла необхідний перший етап – становлення незалежної держави, первинного формування демократичних інститутів і ринкової економіки. Водночас на тлі перетворень, яких зазнали інші країни (у тому числі країни Центральної та Східної Європи, окремі колишні радянські республіки), варто визнати, що побудовані в Україні політична та економічна система є малоефективними. Причина цього – **відсутність цілої низки інституційних та структурних реформ**, які були більш-менш успішно реалізовані іншими країнами.

При цьому міжнародна співпраця повинна стати домінуючою рисою й рушійною силою екологічних реформ у загальному європейському просторі. Успішність здійснюваних трансформаційних процесів дозволила перенести головну увагу процесу «Довкілля для Європи» з підтримки західними країнами своїх східних сусідів до процесу спільного прийняття рішень у пан'європейському контексті, що мало своїм результатом прийняття великої кількості конвенцій та пан'європейських стратегій.

На Всесвітньому саміті в Йоганнесбурзі розвинені країни підтвердили свою прихильність до ідеї сталого розвитку і свої зобов'язання щодо їх досягнення, визначені в Декларації Тисячоліття. Конференція в Ріо-де-Жанейро і Саміт у Йоганнесбурзі остаточно окреслили намір усього людства перейти до іншої **парадигми розвитку – «зеленої» економіки**, ключовими цілями якої є інтенсивний і збалансований поступ економіки та відповідальне управління навколишнім середовищем (Додаток 3). Україна на Саміті теж підтвердила, що її національний шлях розвитку буде відповідати принципам, проголошеним у Порядку денному на XXI століття. Для України успішність реалізації її національного шляху соціально-економічного розвитку сьогодні

перебуває у відчутній залежності від вибору ефективної структури системи необхідних інституцій. Проте першочерговим завданням на національному рівні є досягнення розуміння на всіх рівнях державного управління, що **стратегія сталого розвитку є загально-визнаною і необхідною стратегією розвитку у XXI столітті**.

Отже, сьогодні суспільство має реальну можливість змінити негативні тенденції й почати радикальне поглиблення ринкових реформ з урахуванням **екологічного фактора**. Це передбачає реалізацію політики цілеспрямованого забезпечення розвитку ефективних вітчизняних виробництв; становлення національного екокапіталу; активної підтримки створення в Україні сучасної конкурентноздатної еколого безпечної економіки. Її формування на сучасному етапі вимагає підвищення ролі держави із залученням усього арсеналу ринкових інструментів, при одночасному активному здійсненні інституціональних перетворень, спрямованих на підвищення ефективності й конкурентноздатності вітчизняних підприємств за рахунок заохочення їх конкуренції на внутрішньому ринку і прагнення вийти в лідери на світовому; контролю за діяльністю природних монополій, сприяння адаптації міжнародних вимог щодо оздоровлення навколишнього природного середовища та втілення їх в національних природоохоронних стандартах.

Критерієм розвитку суспільства має стати не поточний приріст обсягів виробництва, а потенціал його зростання в умовах збереження й переходу до прискореного поліпшення якісних показників навколишнього природного середовища, що є підґрунтям національної конкурентоспроможності та «зеленого» зростання економіки та державності України.

Одночасно має трансформуватися і власне нормотворчість, спрямована, передусім, на системне правове забезпечення економіки України на шляху інтеграції у світовий еколого-економіч-

ний простір. Основну увагу при цьому необхідно сфокусувати на законодавчому режимі й конкретизації основ регіоналізації відносно створення ефективних регулюючих та заохочувальних механізмів збереження довкілля.

Деградація довкілля та екологічні ризики. В останні роки погіршення стану навколишнього середовища стало реально впливати на якість життя населення, лімітувати можливості соціального та економічного розвитку великих промислових регіонів і міст. **Антропогенне й техногенне навантаження** на навколишнє природне середовище в кілька разів перевищує відповідні показники в розвинених країнах світу і продовжує зростати. За ступенем забруднення й деградації навколишнього природного середовища Україна займає одне з перших місць у країнах СНД. Якщо за офіційними оцінками у 2010 р. близько 15% території України з населенням більше 10 млн чоловік перебувало в критичному екологічному стані⁶, то на сьогодні цей рівень зріс у декілька раз. Варто констатувати, що Україна – найбільш розорювана держава Європи (55% території країни).

Україна, яка займає всього 0,4 % земної суші і де проживає 0,8 % населення планети, має у своїх надрах 5 % мінерально-сировинного потенціалу світу. В Україні розвідано 20 тис. родовищ та складів 111 видів корисних копалин (за даними УНІАН – 200 видів корисних копалин, 120 з яких використовує людство сьогодні).

За останні 25 років площа еродованих земель досягла 10,2 млн га (близько 30% сільгоспугідь)⁷. На всій території України поширені процеси деградації

земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5% території), забруднення (близько 20% території), підтоплення (близько 12% території)⁸. Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тонн на 1 гектар. Якщо взяти до уваги, що середні мінімальні економічні збитки лише від підтоплення сільгоспугідь становлять 500 грн /га на рік та 10-25 тис. грн / га на рік у містах, то загальні соціально-економічні втрати вже зараз можуть перевищувати 1,5-2,0 млрд грн на рік⁹.

Лісистість України становить 15,6%, що майже втричі менше лісистості Західної Європи (43,2%)¹⁰. За сучасними оцінками, для досягнення оптимальних показників лісистості необхідно збільшити площу лісів щонайменше на 2-2,5 млн га. Проте, урахувавши наявні зовнішні загрози, пов'язані з воєнними діями, це поки що нереально. Площа заповідних земель у 2,5 рази менше середньоевропейського показника¹¹. Показник заповідних об'єктів в Україні становить усього 5% від загальної площі, а **кількість чистої води на одного жителя – у 10 разів менша ніж в країнах ЄС.** Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання природних благ на одиницю ВВП, оскільки превалює ресурсна орієнтація розвитку національної економіки. Так, за офіційними оцінками, на одиницю ВВП витрачається майже тонна природних ресурсів, тоді як у США – 3 кг. Загальне енергоспоживання на одиницю ВВП в Україні в 1,8 раза більше, ніж у РФ, у 3,5 рази більше, ніж у Польщі, у 8,3 раза вище, ніж у країнах Європи; за останні 20 років енергоємність одиниці ВВП України збільшилась майже вдвічі. При цьому сьогодні Україна посідає 87 місце серед країн світу за Індексом якості навколишнього середовища, на її території знаходиться 1,2 млн тонн відходів, із яких близько 75% належить до 3-го класу небезпеки. За рівнем використання водних ресурсів вона перебуває на 95 місці із 122 країн світу, а рівень технологічного навантаження у цілому

⁶ Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 році – http://www.menr.gov.ua/ND_2010.pdf

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 р. – http://www.mns.gov.ua/content/annual_report_2009.html

¹⁰ Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку - Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні», 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://www.un.org.ua/>

¹¹ Там само.

по країні в 4-5 разів перевищує аналогічні показники інших країн¹².

Доцільним є **отримання синергії від упровадження економічного та екологічного складників** соціально-економічних реформ на національному, регіональному та місцевому рівнях, тому практичне врахування екологічних факторів безпосередньо під час господарської діяльності є домінантною вимогою.

Характерною особливістю сучасного стану основних фондів виробництва залишається їх висока зношеність. Найбільше зношені основні фонди підприємств з виробництва електроенергії, газу та води, обробної промисловості та добувної промисловості.

Ця ситуація в її динаміці призвела до значних негативних екологічних та економічних наслідків. Такий розвиток подій, насамперед, завдає збитків екологічній системі у вигляді дедалі збільшуваного обсягу вилучення природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища. Таким чином, спостерігається перевитрата ресурсів для функціонування економіки внаслідок недосконалого природоресурсного менеджменту. У зв'язку з цим необхідно забезпечити **реалізацію геоекономічних переваг України**, серед яких основною є наявність багатого природно-ресурсного потенціалу. Лише за рахунок його раціонального використання можливе істотне збільшення ВВП та подальше його «озеленення».

З іншого боку, простежується і зростання забруднення довкілля, оскільки старим технологічним системам властива низька екологічна ефективність виробництва. Крім розглянутих суто екологічних деструктивних наслідків, застарілі технології призводять і до економічних перевитрат, що негативно впливає на загальну ефективність та безпеку розвитку такої економіки.

¹² Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні в 2012 році / Міністерство екології та природних ресурсів України. – 2013. – 416 с.

Екологічний слід (2012) 2,8 глобальних га на душу

Індекс екологічної ефективності (рейтинг) 44 з 180 країн у 2016 р.

Джерело: <http://epi.yale.edu/country/ukraine> 95 з 180 країн у 2014 р.

Енергоємність ВВП (2013, за ПКС), МЕА, 2015 0,34 тне/0002005дол. США

Вуглецеємність ВВП (2013, за ПКС), МЕА, 2015 0,71 кг CO₂/2005дол.США

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні

Потреби екологізації економіки України. Хоча за роки незалежності економіка України і зазнала величезних змін, проте й досі залишається нерозвиненою структурно й технологічно. У ній продовжують домінувати галузі, що виробляють продукцію з низьким рівнем доданої вартості. Низькі темпи зростання української економіки, деградація довкілля, необхідність підвищення міжнародного іміджу, а також виконання міжнародних угод, потребують зміни панівної парадигми розвитку країни на користь моделі «зеленого» зростання не лише на національному, а й регіональному рівнях.

Незважаючи на те, що подібні процеси реформування проявлялися в багатьох країнах, економіці України властива певна специфіка, яка зумовлюється територіальними, історичними, демографічними й іншими факторами, а також глобальністю змін, що відбуваються. Низькі темпи ринкових перетворень і незадовільний стан розв'язання соціально-економічних проблем свідчать про відсутність зваженої державної політики, що негативно впливає на економічний розвиток регіонів, призводить до поглиблення диспропорцій у територіальній структурі національної еконо-

міки й у соціальній її сфері. Усе це значною мірою є **наслідком структурної кризи в Україні**, що виявлена в надмірній централізації державної влади, відсутності належної матеріальної та фінансової основи й державної підтримки регіонального розвитку, недосконалості розмежування повноважень між різними гілками влади на основі принципу субсидіарності. Окрім того, ще не створено ефективної нормативно-правової бази для забезпечення плідної співпраці та взаємодії центру й регіонів.

Особливо чітко ці тенденції визначаються щодо активізації політики «зеленої» економіки, яка на сьогодні набуває домінуючої ролі в стратегії трансформаційних зрушень та економічного зростання в Україні.

Можна стверджувати, що в Україні необхідність розроблення та впровадження політики «зеленого» зростання була викликана потребою екологізації економіки країни. При цьому, як і в інших країнах Східного партнерства ЄС (СП), екологізація економіки в Україні відбувається в умовах структурної перебудови суспільного розвитку.

Це означає, що розвиток ринкових відносин має орієнтуватися на постійне **підтримання балансу** між техногенним навантаженням на довкілля і здатністю середовища до самовідновлення, а держава повинна створити умови для реалізації таких стратегій.

З метою розбудови і процвітання держави Україна може забезпечити «зелене» зростання виключно шляхом

Екологізація – це 1) зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання одиниці продукції; 2) процес неухильного й послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють збільшити ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з поліпшенням або хоча б збереженням якості природного середовища.

**Джерело: Реймерс Природопользование. Справочник, 1990*

ефективного використання всіх видів ресурсів, структурно-технологічної реструктуризації виробництва, використання творчого потенціалу всіх членів суспільства.

Водночас можна констатувати, що Україна політично приєдналася до основних міжнародних конвенцій та декларацій: на законодавчому рівні затверджено національні і загальнодержавні програми, серед яких Основні засади (стратегія) державної екологічної політики до 2020 року, Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011-2015 роки тощо.

Проте на сьогодні можна визнати, що **економіка України неконкурентоспроможна** внаслідок високої енергоємності та ресурсовитратності, тому необхідна її екологізація – перехід на відновлювальні джерела енергії, упровадження «зелених» технологій і раціональний підхід до використання ресурсів. Проте економіка все ще продовжує орієнтуватися на мінливу зовнішню кон'юнктуру та сировинний експорт, імпортує енергетичні ресурси, не дбаючи про розвиток сучасних національних виробництв, еколого орієнтованої інфраструктури та припинення деградації довкілля на всій території країни.

Незадіяним повною мірою джерелом екологічного фінансування та коштів на потреби охорони навколишнього природного середовища є міжнародна технічна допомога та впровадження так званих гнучких механізмів Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. З підписанням **Паризької Угоди** зобов'язання України в цьому форматі значно посилюються.

Крім того, **екологізація промисловості** – це один з найбільш складних напрямків для економіки країн, що розвиваються, оскільки потребує значних інвестицій, які пов'язані з масштабним моральним і фізичним зношенням устаткування на підприємствах. Так, виготовлення продукції на застарілому технологічному обладнанні неминуче призводить до зниження конкуренто-

спроможності на міжнародних ринках; високої ресурсоемності; нагромадження відходів виробництва; забруднення шкідливими викидами природного середовища; передчасного зносу устаткування; зменшення продуктивності; додаткових витрат на поліпшення соціальної сфери і т.ін. Тут важливо відзначити необхідність таких заходів: упродовження маловідходних і безвідходних технологій; переоснащення виробничих потужностей на ресурсозберігаючі; створення окремих виробничих комплексів, де, крім виробництва, здійснюється також переробка та повторне використання відходів виробництва, тобто існує повний рециклінг виробництва; орієнтація на впровадження ресурсоефективного та більш чистого виробництва та випуск екологічно чистої продукції.

Соціальні чинники зеленого зростання. На сьогодні можна констатувати про динамічне **погіршення демографічних показників і популяційного здоров'я населення** на тлі соціально-економічного та екологічного неблагополуччя, яке характеризується високим рівнем забруднення навколишнього середовища шкідливими чинниками різної (хімічної, фізичної, біологічної) природи.

У 1991 р. в Україні вперше кількість померлих перевищила кількість народжених. У подальші роки процес депопуляції неухильно зростає. На сьогодні, за оцінками національних та міжнародних доповідей, за тривалістю життя Україна перебуває на останньому місці серед європейських та деяких азіатських країн. Середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні менше на 5-6 років, ніж у європейських постсоціалістичних країнах, і на 9-11 років менше, ніж в економічно розвинених країнах. Рівень захворюваності та смертності населення України залишається критичним: 40% населення – це інваліди й особи, які перебувають на диспансерному обліку, тобто потребують системного лікування. При цьому, за оцінками Доповіді про зелену трансформацію в Україні на основі показни-

ків зростання ОЕСР (2017 р.), вагомий вплив на зростання захворюваності та смертності серед населення має незадовільний стан навколишнього природного середовища і, насамперед, забрудненість повітря, яке відчувають близько 17 млн чоловік (34% населення). Пороки розвитку дітей у містах із забрудненим довкіллям трапляються в 3-4 рази частіше, ніж у відносно благополучних містах, а загальний рівень захворюваності на 25-40% вище. Найгостріші проблеми здоров'я населення України пов'язані з хворобами системи кровообігу, новоутвореннями (перш за все у чоловіків працездатного віку) і такими соціальними хворобами, як СНІД і туберкульоз. Розвиток цих хвороб посилюється **екологічними проблемами**, поширеністю шкідливих звичок. Міжнародне агентство з вивчення раку до 85 % виникнення пухлин у людей пов'язує з впливом чинників навколишнього середовища та способом життя. До недавнього часу онкологічна патологія проявлялась у кожній шостій жінки і четвертого чоловіка. Сьогодні йдеться про кожну п'яту жінку і кожного третього-четвертого чоловіка. Кумулятивний ризик розвитку новоутворень становить 28 % у чоловіків і 18 % у жінок. Беручи за основу динаміку змін у спектрі онкологічних захворювань та їхньої частоти, маємо всі підстави припустити, що людський організм як біологічна система чутливо реагує на негативні явища навколишнього середовища. Загалом, за **Індексом якості навколишнього середовища (Environmental Performance Index)** Україна десять років тому посідала 87 місце серед 163 країн світу. Зараз ситуація ще більш невтішна.

Тому стратегічними та програмними документами поставлено завдання до **2020 р. збільшити очікувану тривалість життя населення України на 3 роки**. Неспроможність здійснити наведені кроки загрожують подальшим погіршенням стану довкілля та здоров'я населення.

Оцінка спроможності національної моделі «зеленої» економіки. За

оцінками фахівців¹³, в умовах дії Угоди «Україна-ЄС» існує щонайменше п'ять причин, за якими українська економіка повинна змінити свою модель зростання в бік зелених видів діяльності.

Перша. Загострення конкурентної боротьби за ринки та обмежені ресурси в умовах посткризового відновлення світової економіки вимагає від підприємств безперервного пошуку джерел подальшого оновлення, удосконалення продукції й технологічних процесів, зростання продуктивності, використання енергетичних та інших матеріальних ресурсів.

Друга. Екологічна ефективність української економіки є низькою: Україна є чистим імпортером первинних джерел енергії та одним з найбільших у Європі забруднювачів атмосферного повітря. Виваженість політики, спрямованої на імпортозаміщення, пов'язана з необхідністю формування рівня конкуренції, що забезпечує зниження цін і підвищення якості продукції вітчизняного товаровиробника, а також «зелену дорогу» сучасним, включаючи «зелені технології», «зелену продукцію», особливо в тих сферах, де спостерігається системне відставання порівняно із закордонними аналогами.

Третя. Інтеграція України до Європейського Союзу передбачає відповідно до Європейської політики сусідства здійснення широкого кола заходів з гармонізації українських стандартів та законодавства до європейських норм і стандартів. Незважаючи на досить довгий багаторічний процес інтеграції, Україна продовжує відставати з прийняттям міжнародних стандартів у сфері енергетики та екологічного управління, що створює зайві бар'єри для українських експортерів, залучення інвестицій та їх ефективного використання.

Прийняття стратегії «зеленого» зростання спонукатиме до прискореного створення умов для ведення бізнесу за міжнародними стандартами та виконання міжнародних зобов'язань

України у сфері європейської та міжнародної інтеграції. Успіхи модернізації в секторальному контексті в Україні сьогодні значною мірою залежать від формування інституційної бази, основою якої повинні стати такі потужні мотиваційні сили як розвиток інвестиційної діяльності і, насамперед, за рахунок підвищення привабливості виробництва й мотивації вітчизняного виробника, у тому числі крізь призму еколого-економічних критеріїв.

Четверта. З метою посилення активізації розвитку «зеленої» економіки виникає необхідність трансформації низки податкових пільг та перегляду інституту субсидування, який є бар'єром для поширення моделі «зеленого» зростання в секторальному вимірі.

П'ята. Сучасна економіка України неконкурентоспроможна в результаті енергоємності та ресурсовитратності, тому необхідна її екологізація – перехід на поновлювані джерела енергії, упровадження «зелених» технологій. Це особливо актуально, ураховуючи, що викопні види палива, які найбільшою мірою відповідають за забруднення повітря, залишаються основним джерелом енергії в Україні й займають більш ніж 80% у загальному обсязі споживання первинних енергоносіїв.

При цьому першочерговим кроком на шляху «зелених» реформ є розбудова інституційної спроможності та декларація доктринальних положень й амбітних намірів України у форматі забезпечення Глобального Зеленого Нового Курсу.

Упровадження відповідних дій повинно сформувати сталу економічну систему, орієнтовану на забезпечення «зеленого» розвитку економіки країни та її регіонів. При цьому інвестування в охорону довкілля має стати важливим елементом багатьох пакетів заходів зі стимулювання ресурсозбереження та низьковуглецевого зростання. Країни світу використовують різні інструменти «зеленої» економіки у своїй національній політиці та стратегіях розвитку. Об'єктивно економіка

¹³ Ідеологія "зеленого" зростання в системі національної економіки (теорія, інституційний базис, інструменти) : колект. монографія / Одеса : Грінв Д.С., 2014. - 379 с.

України на сьогодні є неконкурентоспроможною, водночас директиви і вимоги Європейського Союзу в умовах чинної Угоди «Україна-ЄС» змушують упроваджувати зміни в економіці та в системі державної політики. Передусім мова йде про її стабілізацію та сталий розвиток. Тому необхідною запорукою стає активізація процесів екологізації за рахунок переходу на ресурсощадні технології та відновлювальні джерела енергії. Успіх України в майбутньому багато в чому визначатиметься темпами здійснення не лише політичної, а й **економічної модернізації суспільства** загалом, урахувавши, що питома вага інноваційної продукції в нашій країні не перевищує 1% (цей показник для Фінляндії становить більш ніж 30%, Італії, Португалії, Іспанії – 10-20%) від загального обсягу.

Україна повинна мати чітку стратегічну лінію свого надійного **позиціонування на глобальному та європейському рівнях**, яка кореспондуватиметься зі змінами у світовій економіці. Як показали наслідки світової фінансової кризи, збільшувана залежність національної економіки від зовнішніх факторів, обмеженість і висока вартість енергетичних ресурсів, необхідність раціонального використання сировинної бази й робочої сили слугують достатнім стимулом для переходу вітчизняної економіки до стандартів екологічно безпечного виробництва та споживання за міжнародними вимогами з метою забезпечення сталого економічного розвитку держави. Згідно з реаліями за економічним та науковим потенціалом Україна входить до першої п'ятірки країн Європи, а за ефективністю його використання замикає першу сотню країн світу. Отже, визначення та активна **реалізація пріоритетів інноваційного розвитку України в «зеленому» форматі** мають сприяти зміцненню на світовому та європейському рівнях іміджу України як держави зі значним науковим та освітнім потенціалом, здатної створювати високотехнологічну продукцію. Успіх інноваційної

політики України на глобальному ринку повинен визначатися не лише обсягами інвестицій, які вона отримує зовні, а й з внутрішніх джерел для розвитку вітчизняного високотехнологічного виробництва, динамікою зростання частки експорту, підвищенням зацікавленості зарубіжних компаній та висококваліфікованих спеціалістів співпрацювати з українськими підприємствами.

Згідно із Законом України «**Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні**» № 3715-УІ від 08.09.2011 р. стратегічними пріоритетами інноваційної діяльності в Україні на 2011-2021 рр. визначено такі:

- освоєння нових технологій транспортування енергії, упровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- упровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Україна володіє значним потенціалом динамічного зростання внутрішнього ринку за кожним з відзначених інноваційних сегментів та успішно формує розвинену інституційну інфраструктуру щодо державного сприяння інноваційному розвитку економіки. Але й досі залишається проблемними питання поглиблення економічної кризи, ескалації дій на Сході країни, а отже,

підкріплення інноваційного шляху розвитку держави відповідним фінансуванням. За офіційними даними, до початку кризи обсяги витрат на інноваційну діяльність у 2012 р. порівняно з 2005 р. зросли вдвічі.

Водночас, незважаючи на певну позитивну динаміку, в Україні показники інноваційного розвитку відстають від аналогічних світових значень. Так, у провідних країнах – США, Японії, Німеччині й Франції – частка інноваційно-активних підприємств коливається в межах 70-80 %; у країнах ЄС-27 частка підприємств, що впроваджують інновації, учетверо більша ніж в Україні.

Аналіз субіндексів **Глобального індексу інновацій** (у реаліях докризового періоду) свідчить, що основними недоліками, які заважають інноваційному розвитку України, є недостатня ефективність державного управління (124 місце у світі) і регуляторного контролю (113), низька якість верховенства

права (117), несприятливе бізнес-середовище (127), ускладнений режим сплати податків та банкрутства підприємств (125 та 135 відповідно), недостатня енергоефективність та екологічність виробництв (119 та 97 відповідно), низькі темпи формування капіталів (108), недостатній рівень конкуренції на внутрішньому ринку (101 та 82 відповідно), низький рівень розвитку кластерів (110) та ін. **За оцінками експертів**, інноваційна діяльність в Україні потребує міжгалузевого технологічного обміну, зміцнення зв'язків компаній з університетами та науково-дослідними інститутами, розвитку міжнародної науково-технічної кооперації, венчурного інвестування в нові прогресивні розробки, створення інноваційної інфраструктури, широкого застосування інформаційних технологій тощо. Усе вищезазначене свідчить про курс України на інноваційну спроможність та нарощування інноваційного потенціалу за сприяння та активізації бізнес-середовища.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Що передбачає трансформація системи екологічного управління на сучасному етапі?
2. Деградація довкілля як ключова передумова впровадження моделі «зеленої» економіки.
3. Які соціальні наслідки забруднення навколишнього середовища?
4. Які основні завдання екологічного управління в контексті Цілей Розвитку Тисячоліття?
5. Що є сутністю екологізації економіки як рушія забезпечення політики «зеленого» зростання на національному рівні?
6. Які першочергові кроки для досягнення прогресу на шляху «зелених» реформ в Україні?
7. Оцінка спроможності національної моделі «зеленої» економіки.
8. Що передбачає Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 08.09.2011 р.?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

1. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР / Мусіна Л.А., Кваша Т.К. – ЕaP GREEN, 2017. – 59 с.
2. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. № 5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>.

3. Національна доповідь Цілі Сталого Розвитку : Україна, [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/>

4. Ідеологія «зеленого» зростання в системі національної економіки (теорія, інституційний базис, інструменти) : колект. монографія / Т.П. Галушкіна, Я.А. Жаліло, Л.Є. Купінець, І.Г. Манцуров, Л.А. Мусіна, О.Ф. Новікова, В.Є. Реутов, Н.І. Хумарова; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : Грінв Д.С., 2014. – 379 с. – укр.

5. Мусіна Л.О. Структурні зміни і економічний розвиток України: Монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696 с.

6. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію Між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС, Брюсель, 2017. – 88 с.

7. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272 с.

8. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2010 / Національна доповідь. – Міністерство економіки України. – К., 2010.

9. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на ХХІ століття» (2002-2012) / За редакцією Руденко Л.Г. – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.

РОЗДІЛ II

ГЛОБАЛЬНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ «ЗЕЛеної» ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

ТЕМА 5. «ЗЕЛЕНИЙ» БІЗНЕС ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ «ЗЕЛеної» ЕКОНОМІКИ

Міжнародні тенденції. На рубежі нового тисячоліття виникла необхідність нового бачення світовим співтовариством глобальної екологічної ситуації. Іншими словами, наступила епоха « нової відповідальності » усіх держав за безпеку земної цивілізації. Колишні уявлення про життя для себе, для блага лише своїх територій і народів за рахунок обмеження інтересів інших цілком себе вичерпали.

Усвідомлення екологічної небезпеки, яка загрожує людству, об'єднало сьогодні зусилля вчених, політиків і бізнесменів для пошуку виходу з цієї ситуації. Збереження екологічного балансу стало основним напрямком при розв'язанні проблем захисту навколишнього середовища й розвитку бізнесу. У 1987 р. Всесвітня комісія з навколишнього середовища і розвитку, створена з ініціативи Генеральної Асамблеї ООН, декларувала проблему стійкого економічного розвитку й економічної рівноваги в доповіді «Наше загальне майбутнє» як загальну форму розвитку і прогресу суспільства. Задоволення потреб сьогоднішніх жителів Землі не повинно обмежувати можливості майбутніх поколінь забезпечити своє існування. При цьому мається на увазі перетворення людських і фінансових ресурсів, а також ресурсів живої і неживої природи, для задоволення розумних потреб людини при безупинному поліпшенні умов її життя. Здійснення стійкого розвитку вимагає нових форм фінансового

співробітництва й нових способів фінансування проектів. При цьому **«зелена» індустрія або «зелені» сектори економіки** покликані матеріалізувати нові джерела зростання, пов'язані з ефективним використанням природних ресурсів та екоефективних технологій, у екологічну продукцію та послуги, а отже, у додану вартість та прибутки компаній, що займаються цією діяльністю. Сприяння їх розвитку та «позелененню» традиційних «коричневих» технологій і **моделей ведення бізнесу** становить центральне завдання державних стратегій переходу до більш «зеленої» економіки.

Перехід на світовому рівні до технологій та методів, які є менш екологічно шкідливими, було визнано життєво важливим для забезпечення подальшого розвитку людства, а прийняття та впровадження екологічних норм, усунення **екологічно шкідливих субсидій** на використання ресурсів, підвищення цін на енергоносії та сировину стимулювали технологічне оновлення галузей, спрямованих на скорочення свого негативного впливу, що отримало назву **озеленення бізнесу, а компанії почали називатися зеленими підприємствами або екологічно відповідальним бізнесом**. Одночасно ці процеси призвели до динамічного та стрімкого зростання кількості компаній, що пропонують товари і послуги, які дозволяють збільшити ефективність використання ресурсів, покращення поводження з від-

ходами та мінімізацію шкоди навколишньому середовищу. Ці підприємства з'явилися в усіх секторах економіки і згодом стали називатися **«сектором екологічних товарів та послуг», або «зеленим» бізнесом (ЗБ).**

Ідеологія «зеленого» бізнесу добре вписується в потребу покращення стану навколишнього середовища, забезпечуючи одночасно й економічний розвиток. Зростання уваги до проблем зеленого бізнесу розпочалося після Саміту Землі в Ріо-де-Жанейро 1992 р. Здійснення стійкого розвитку вимагає нових форм фінансового співробітництва і нових способів фінансування проектів. При цьому важливу роль у фінансуванні природоохоронних заходів відіграє партнерство різних суспільних сегментів. Історично склалася така тенденція, що до останнього часу всі проблеми, пов'язані з екологією й розвитком, фінансувалися винятково за рахунок державних кредитів. Зараз усе більше уваги приділяється приватному сектору. Згідно з експертними даними, на сьогодні він має левову частку у фінансуванні екологічних проектів.

Фінансові організації, що приділяють увагу питанням охорони навколишнього середовища, можуть зіграти важливу посередницьку роль у створенні підприємств, що відповідають концепції стійкого розвитку.

«Зелений», або екологічний бізнес являє собою багатогалузеву сферу підприємницької діяльності, що може забезпечувати не тільки екологічний, а й значний економічний ефект у загальнодержавному масштабі. Як економічний агент, джерело зайнятості та ключовий чинник економічного та соціального добробуту, цей сектор не може залишитися без змін. Для того, щоб розв'язувати проблеми сьогодення, забезпечувати економічний розвиток при збереженні високого рівня якості довкілля, було зроблено ставку на озеленення промисловості, вивільняючи потенціал еколо-

гічно збалансованого підприємництва. Цей аргумент було чітко визначено в основних стратегічних документах на міжнародному та регіональних рівнях, і наразі визначаються шляхи реалізації планів створення сприятливих умов і стимулів для озеленення підприємств.

Після сплеску економічної кризи озеленення економіки було визнано міжнародними організаціями та країнами, що розвиваються, як шлях до відновлення, що дозволяє не тільки відновити темпи зростання до кризового рівня, але й збільшити їх. Важливу роль при цьому відіграє **активне бізнес-середовище.**

Наприклад, у відповідь на фінансову та економічну кризу, у жовтні 2008 року Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) закликала до **«Нової глобальної зеленої угоди»** з метою «відновлення світової економіки та підвищення зайнятості, з одночасним прискоренням боротьби зі змінами клімату, деградацією навколишнього середовища та бідності». Була оголошена Ініціатива «зеленої» економіки, призначена «для надання допомоги урядами в «озелененні» економіки шляхом перебудови та переорієнтації політики, інвестицій і витрат на ряд секторів, таких як екологічно чисті технології, відновлювані джерела енергії, послуги водопостачання, «зелений» транспорт, управління відходами, «зелені» будівлі та сталє сільське господарство й лісництво».

У червні 2009 р. міністри Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) прийняли Декларацію про «зелене зростання», яка орієнтована на максимізацію соціальної та екологічної користі фінансових пакетів, які розробляються для виходу країн-членів з фінансової кризи¹⁴. Копенгагенська угода щодо запобігання змінам клімату, запропонована в грудні 2009 року, посилює хвилю «зеленої» економіки, закликаючи до низьковуглецевого зростання та низьковуглецевої економіки.

Велику роль у цьому процесі відіграє еколого орієнтований бізнес, оскільки може за рахунок більш економічних витрат природних ресурсів та переходу

¹⁴ OECD. Declaration on Green Growth. <http://www.oecd.org/dataoecd/58/34/44077822.pdf>

на більш екологічні технології і продукцію знизити екологічне навантаження на довкілля.

Угоди держави й підприємців можуть бути взаємовигідними. Заохочення внеску капіталу в екологічний бізнес дає можливість підприємцям шукати нові джерела ресурсів, розробляти ресурсозберігальні технології, унаслідок чого підприємці можуть одержати **конкурентну перевагу на ринку**. Про це свідчить і практика впровадження міжнародних стандартів **серії ISO-14000**.

Оцінка екологічної небезпеки з погляду інтересів підприємців може допомогти державі й бізнесу в цілому виробити реальний курс, що відповідає як інтересам суспільства, так й інтересам бізнесу. Проблема в тому, як об'єднати державні інтереси з інтересами бізнесу, щоб розв'язати проблему екологічної безпеки як в окремому регіоні, так і в цілому по країні, а далі – і на міжнародному рівні.

Однією з нових можливостей для бізнесу є формування й освоєння **сві-**

тового ринку екологічних товарів і послуг, які швидко розвиваються. Поки що немає остаточної міжнародної класифікації цього ринку, чіткої статистики його розвитку. Та він існує і набирає сил, особливо в розвинених країнах. За даними компанії Roland Berger Strategy Consultants “GreenTech-Study”, обсяг зеленого ринку у 2007 році оцінювався на рівні € 1,400 млрд з перспективами зростання до € 3,100 у 2020 році¹⁵. Ці оцінки відповідають прогнозам Організації ООН з промислового розвитку (UNIDO), згідно з якими на світовому ринку екологічні технології та низьковуглецева промисловість на сьогодні оцінюються приблизно в \$ 1,000 млрд, і очікується, що збільшиться до **\$ 3,000 млрд у 2020 році**¹⁶.

За останніми дослідженнями, обсяг світового «зеленого» ринку має такий вигляд (рис 8.1).

Формування поняття «зелений» бізнес, уточнення класифікації видів діяльності з виробництва та постачання екологічних товарів і послуг, розро-

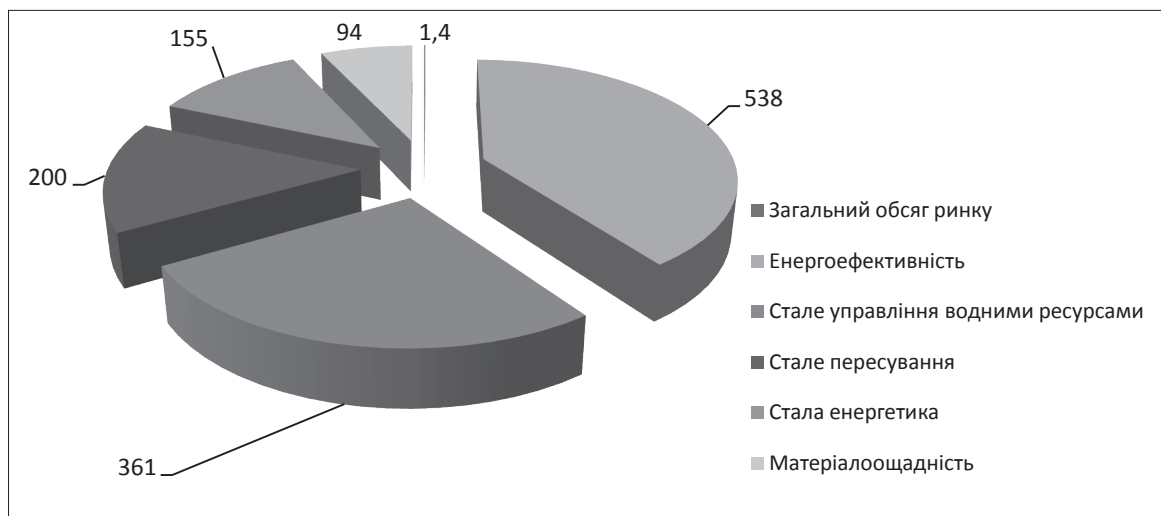

Рис. 5.1. Обсяг світового зеленого ринку, млрд € [171]

¹⁵ BMU/Roland Berger: GreenTech made in Germany 2.0. – Munchen. – 2009. – 424 p.

¹⁶ UNIDO, General Conference Thirteenth session, Vienna, 7-11 December 2009 Forum on industrial development issues Issues paper by the Secretariat Distr.: General 28 October 2009.

блення інструментарію сприяння ефективнішому використанню ресурсів та зменшенню негативному впливу виробництва на довкілля ще не завершено.

Учені визначають «зелений» бізнес як комерційну діяльність, спрямовану на отримання прибутку від продажу екологічних товарів і послуг, виробництво та надання яких передбачає застосування методів і технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, а їх використання сприяє створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів як у коротко-, так і в довгостроковому періоді.

Згідно з міжнародною класифікацією до «зеленого» бізнесу входять три групи компаній :

➤ компанії, чиєю діяльністю є виробництво екологічних товарів та послуг

(традиційний «Сектор екологічних товарів та послуг»);

➤ фірми, які пішли на активні та самостійні дії, щоб змінити свою продукцію та/або процеси, беручи до уваги сталий розвиток («зелені» компанії/ підприємства);

➤ усі інші фірми, які вживають ряд заходів щодо підвищення ефективності процесу або змінюють свій імідж (рис. 8.2).

Ця класифікація пов'язана з двостороннім порядком денним ЮНІДО щодо зеленого бізнесу¹⁷:

➤ Зелений бізнес стосується допомоги наявним та новим галузям промисловості щодо зменшення споживання ними енергії, води й матеріалів, скороченнях викидів у воду, повітря та землю. Це **порядок денний озеленення галузей**, який повинен забезпе-

Рис. 5.2. Визначення «зеленого» бізнесу за Ernst & Young, 2008

¹⁷ Green Industry: Resource and Energy Productivity for Low Carbon Industry Development, Statement by Kandeh K. Yumkella, Director General, at the Third Nevsky International Ecological Congress "Ecologization of Natural Management – a Masis for Modernization of Economy in Balance with Nature" held in St. Petersburg on 14 May 2010.

чити, щоб у всіх галузях промисловості вироблялося більше, використовуючи менше ресурсів й утворюючи менше відходів, з року в рік як безперервний процес покращення з плином часу.

➤ Зелений бізнес включає впровадження динамічного та інноваційного сектору екологічних товарів та послуг. Він охоплює постачальників технології переробки відходів та його управлінням, виробників екологічно дружніх технологій, тих, хто впроваджують енергоефективність та технології на відновлювальній енергетиці, постачальників послуг екологічного моніторингу.

Таким чином, **перший компонент зеленого бізнесу – зелені підприємства/компанії** – ті, які вирішили вести свій бізнес шляхом покращення їх екологічних показників, зниження матеріалоемності, а отже, матеріальних витрат, а також зменшуючи свою залежність від енергетичних ресурсів. По суті, вони – споживачі продукції зеленого ринку. Зелені компанії розвивають **зелену корпоративну політику**, запроваджують екологічне управління, що ставить завдання, вищі за вимоги законодавства, визначають цільові показники ефективності використання енергії та ресурсів, випускають еколо-

«Сектор екологічних товарів та послуг (СЕТП) – діяльність щодо вироблення товарів та послуг для оцінки, попередження, обмеження, мінімізації або усунення екологічної шкоди для води, повітря та ґрунту, а також проблем, пов'язаних з відходами, шумом та екологічними системами. Це включає в себе більш чисті технології, товари та послуги, які знижують ризик для навколишнього середовища та мінімізують забруднення навколишнього середовища та використання ресурсів»

Джерело: OECD/EUROSTAT. The Environmental Goods and Services Industry: Manual for Data Collection and Analysis. Published by: OECD Publishing Eurostat –1999. p.

гічну та дружню до клімату продукцію. Основними факторами їх мотивацій для такої практики стають економія коштів та зменшення зовнішньої залежності, посилення конкурентоспроможності на міжнародних ринках, підвищення іміджу компаній та практики соціальної відповідальності **бізнесу (СВБ)**.

Сектор екологічних товарів та послуг (СЕТП) формує зелені ринки, що розвинулися під впливом підвищення свідомості споживачів щодо глобальних викликів та розвитку суворішого екологічного регулювання та вимог зелених закупівель. Будучи порівняно новою тенденцією, зелені ринки розвиваються найбільш динамічно, і нову нішу займають компанії, які пропонують більш ефективні та екологічно дружні товари та послуги. СЕТП охоплює діяльність, починаючи від боротьби із забрудненням до розвитку чистих технологій, екологічного консалтингу та просуванням відновлювальної енергетики. До визначення та класифікацій СЕТП доклали зусилля ОЕСР та Євростат.

Сьогодні, за визначенням OECD/EUROSTAT¹⁸, СЕТП включає в себе широке коло компаній, від малих фірм, що спеціалізуються в одному сегменті ринку, до великих багатопрофільних підприємств. Він розподілений на дві основні категорії: боротьба із забрудненням та раціональне використання ресурсів, кожен з яких складається з певних секторів.

Водночас методологія OECD/EUROSTAT визначає технології, які варто виключити із сектору зеленого бізнесу:

- усі технології, товари та послуги, головна мета яких (згідно з технічною природою або за намірами виробника) не є екологічною, не включаються до СЕТП, навіть якщо технологія чи продукт має сприятливий вплив довкілля;
- управління стихійними лихами та ризиками;
- видобуток, мобілізація та експлуатація невідновлювальних ресурсів: це технології, товари та послуги, які використовують ресурсні запаси, а СЕТП

¹⁸ Eurostat. Data Collection Handbook on Environmental Goods and Services Sector. ICEDD for Eurostat – Unit E3. [Doc. ENV/EXP/WG/07 (2009)]. p. 31.

включає тільки запобігання або зменшення виснаження ресурсів.

Ці само аспекти доцільно розглядати в контексті формування моделі взаємодії та екологічного партнерства на міжнародному рівні.

Існує достатньо доказів того, що «зелений» бізнес буде значно зростати. HSBS та Deutsche Bank вважають, що через десять років «зелені» інвестиції в сектор енергетики перевищать \$500 млрд на рік – більше ніж аерокосмічна та оборонна промисловість, а чистий енергетичний ринок сягне обсягів \$2 трлн.

«Зелена» індустрія або «зелені» сектори економіки покликані матеріалізувати нові джерела зростання, пов'язані з ефективним використанням природних ресурсів та еко-ефективних технологій, в екологічну продукцію та послуги, а отже, у додану вартість та прибутки компаній, що займаються цією діяльністю. Сприяння їх розвитку та «позелененню» традиційних «коричневих» технологій і моделей ведення бізнесу становить центральне завдання державних стратегій переходу до більш «зеленої» економіки. Було вище

За оцінками ЮНІДО, глобальний ринок для «зелених» технологій та видів діяльності на сьогодні оцінюється приблизно у 1 млрд дол. США і має зрости до 3 млрд дол. США до 2020 року. Екологічний та економічний потенціал позеленення індустрії може бути ще більшим: заміна «коричневих» виробничих процесів на більш чисті, енергоефективні та матеріалозберігальні технології, реорганізація виробництва забезпечать конкурентоспроможність усієї індустрії і поступове зниження цін на зелену продукцію. Підвищення ефективності виробництва, зокрема уловлювання та збереження діоксиду вуглецю, допоможе зменшити його емісію на 37% до 2050 року.

ЮНІДО визначає **розбудову зеленої індустрії** як новий порядок денний для діяльності бізнесу за принципом «виробляти більше, використовуючи менше ресурсів і створюючи менший негативний вплив» (produce more value

«Зелена» індустрія – це нова концепція діяльності бізнесу за принципом «виробляти більше, використовуючи для цього менше ресурсів і створюючи менш негативний вплив (creating more value with less impact) шляхом більш ефективного використання природних ресурсів та впровадження чистих технологій».

Визначення ЮНІДО

while using less) через безперервне поліпшення процесу.

Разом з тим «зелений» бізнес – це, перш за все, комерційна діяльність, спрямована на отримання прибутків. У короткостроковому періоді створення доданої вартості завжди буде мати більший пріоритет порівняно з пріоритетами зменшення впливу на довкілля та оптимізації використання ресурсів за інших рівних умов. Проте бажання зберігати та зміцнювати конкурентні позиції на ринках спонукає компанії до вибору довгострокових стратегій, які враховують перспективи розширення ринків для екологічних товарів та послуг, можливості впровадження та здешевлення новітніх еко-ефективних технологій, зменшення цін на енергоресурси з відновлюваних та альтернативних джерел. У стимулюванні цих процесів важливу роль відіграють національні уряди через упровадження відповідних **стандартів та регуляторних актів**, розширення обсягів фінансових ресурсів на дослідження, розвиток і демонстрацію переваг нових технологій, зменшення субсидій на постачання й використання викопного палива – основного джерела забруднень.

Так, **глобальний рейтинг країн світу Doing Business 2013** (за підсумками 2012 року) за показником створення ними сприятливих умов ведення бізнесу наведено у таблиці 5.1.

Існує достатньо доказів того, що «зелений» бізнес буде значно зростати. HSBS та Deutsche Bank вважають, що через десять років «зелені» інвестиції в сектор енергетики перевищать \$500 млрд. на рік – більше, ніж аерокосмічна та обо-

Таблиця 5.1
Рейтинг країн світу щодо умов ведення бізнесу [за даними глобального рейтингу країн світу Doing Business]

Країна	Рейтинг ведення бізнесу	Рестрація підприємств	Отримання дозволів на будівництво	Підключення до електромережі	Рестрація власності	Кредитування	Захист інвесторів	Оподаткування	Міжнародна торгівля	Забезпечення виконання контрактів	Довіра на несплату
Сінгапур	1 (1; 1)	4	2	5	36	12	2	5	1	12	2
Гонконг	2 (2; 2)	6	1	4	60	4	3	4	2	10	17
Нова Зеландія	3 (3; 3)	1	6	32	2	4	1	21	25	17	13
США	4 (4; 4)	13	17	19	25	4	6	69	22	6	16
Данія	5 (5; 5)	33	8	14	6	23	32	13	4	34	10
Грузія	9 (16;17)	7	3	50	1	4	19	33	38	30	81
Латвія	25 (21;31)	59	113	83	31	4	70	52	16	24	33
Вірменія	32 (50)	11	46	101	4	40	25	108	107	91	63
Казахстан	49 (47;58)	25	155	80	28	83	10	17	182	28	55
Польща	55 (62;59)	124	161	137	62	4	49	114	50	56	37
Білорусь	58 (69;91)	9	30	171	3	104	82	129	151	13	56
Румунія	72 (72;65)	68	129	168	72	12	49	136	72	60	102
Молдова	83 (81;99)	92	168	161	16	40	82	109	142	26	91
Російська Федерація	112 (120;124)	101	178	184	46	104	117	64	162	11	53
Україна	137 (152; 149)	50 (112; 118)	183 (180; 182)	166 (169;169)	149 (166; 165)	23 (24;21)	117 (111; 108)	165 (181; 181)	145 (140;136)	42 (44; 44)	157 (156; 158)
Центрально-африканська Республіка	185(183;183)	170	147	173	132	104	139	181	182	177	185

Джерело: доповіді "Doing business" за 2013-2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>

ронна промисловість разом взяті, – а чистий енергетичний ринок сягне обсягів \$2 трлн¹⁹. Ринок ЄС та прийняття цілей 20/20/20 (а саме, зменшення викидів парникових газів щонайменше на 20% у порівнянні з рівнями 1990 р.; було вище збільшення частки енергії, що отримується з відновлювальних джерел, до 20% від загального споживання і збільшення енергоефективності на 20%)²⁰ також створили новий імпульс та перспективні можливості для подальшого зростання.

Переваги розвитку «зеленого» бізнесу в Україні. Розвиток екологічного, або «зеленого», бізнесу є стратегічним завданням для України, бо він має беззаперечні переваги та економічну стабільність. У нашій країні є багато потенційних і доволі необхідних напрямів розвитку, що дають змогу впроваджувати «зелений» бізнес відповідно до глобальних викликів. Економіка, в основу якої покладений інноваційний тип господарювання, дозволяє створити значно більше можливостей для формування досконалих систем виробництва і споживання й забезпечити радикальне поліпшення еколого-демографічного складника економічної безпеки як важливого фактора підтримання сталого розвитку країни.

З огляду на це, упровадження «зеленого» бізнесу в Україні сприятиме розв'язанню багатьох еколого-економічних проблем, що сьогодні стримують економічне зростання в країні. Становлення цього напрямку діяльності може дати ряд економічних вигод, як-то: створення нових робочих місць; збільшення надходжень до бюджету за рахунок зростання кількості підприємств та обсягів виробництва; вихід на нові світові ринки збуту, де ще не сформувалися конкурентні відносини, тощо. Крім того, упровадження «зеленого» бізнесу сприятиме надходженню інозем-

ного капіталу у вітчизняну економіку. На сьогодні в нашій країні найбільш розвинутими є такі напрями «зеленого» бізнесу: виробництво біопалива; виробництво сонячних панелей; виробництво паливних гранул із відходів (пеллет); виробництво електроенергії на міні-ТЕС; вітрова енергетика.

На сьогодні в Україні активно розвиваються ті напрями «зеленого» бізнесу, що мають розроблені й затверджені на законодавчому рівні нормативно-правові засади діяльності. Досить активно розвиваються також напрями ЗБ, орієнтовані на експорт. Інші сфери «зеленого» бізнесу перебувають на етапі заснування через брак **фінансових ресурсів**, відсутність нормативно-правового підґрунтя та неефективність державної екологічної політики.

У 2017 р. Україна за **Індексом легкості ведення бізнесу (Doing Business)**, який оцінює ступінь сприятливості правових норм країни для підприємницької діяльності та захисту прав власності, поліпшила за рік свої показники й посіла 80-е місце рейтингу, розташувавшись між Сан-Марино та Боснією і Герцеговиною. Проте варто зазначити, що покращення частково відбулися завдяки методологічним змінам, зокрема введенню гендерної компоненти та розширенню показників у сфері оподаткування (табл. 5.2).

Сьогодні потенційними інвесторами в цьому напрямку можна вважати міжнародні організації, що вже активно вкладають кошти в розвиток ЗБ в Україні (рис. 5.3).

Зазначене свідчить, що загальний внесок іноземних інвесторів у розвиток «зеленого» бізнесу в Україні становить більш ніж 2 млрд грн.

Вкладення таких значних фінансових ресурсів у вітчизняний ЗБ свідчить про те, що цей інвестиційний напрям є привабливим для інвесторів і має достатню норму прибутку. Разом з тим, за даними Глобального звіту про конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Україна за рівнем оснащеності новими технологі-

¹⁹ UNEP. The Green Economy Initiative [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unep.org/greeneec>

²⁰ European Commission. (2010) Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels [Electronic resource], [COM(2010) 2020]. – 37 p. – Mode of access: http://europa.eu/press room/pdf/complet_en_barroso_007_europe_2020_en_version.pdf

Таблиця 5.2

**Рейтинг України за складниками Індексу ведення бізнесу
у доповідях Таблиця за 2013-2017 рр.**

Показники	2013	Зміна	2014	Зміна	2015	Зміна	2016	Зміна	2017
Реєстрація підприємств	50	+3	47	-29	76	+46	30	+10	20
Отримання дозволів на будівництво	183	+142	41	-29	70	-70	140	-	140
Підключення до системи енергопостачання	166	- 6	172	+13	185	+48	137	+7	130
Реєстрація власності	149	+52	97	+38	59	-2	61	-2	63
Доступ до кредитів	23	+10	13	-4	17	-2	19	-1	20
Захист прав інвесторів	117	-11	128	+19	109	+21	88	+18	70
Оподаткування	165	+1	164	+56	108	+1	107	+23	84
Міжнародна торгівля	145	-3	148	-6	154	+45	109	-6	115
Забезпечення виконання контрактів	42	-3	45	+2	43	-55	98	+17	81
Ліквідація підприємств	157	-5	162	+20	142	+1	141	-9	150

*Джерело: доповіді "Doing business" за 2013-2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>

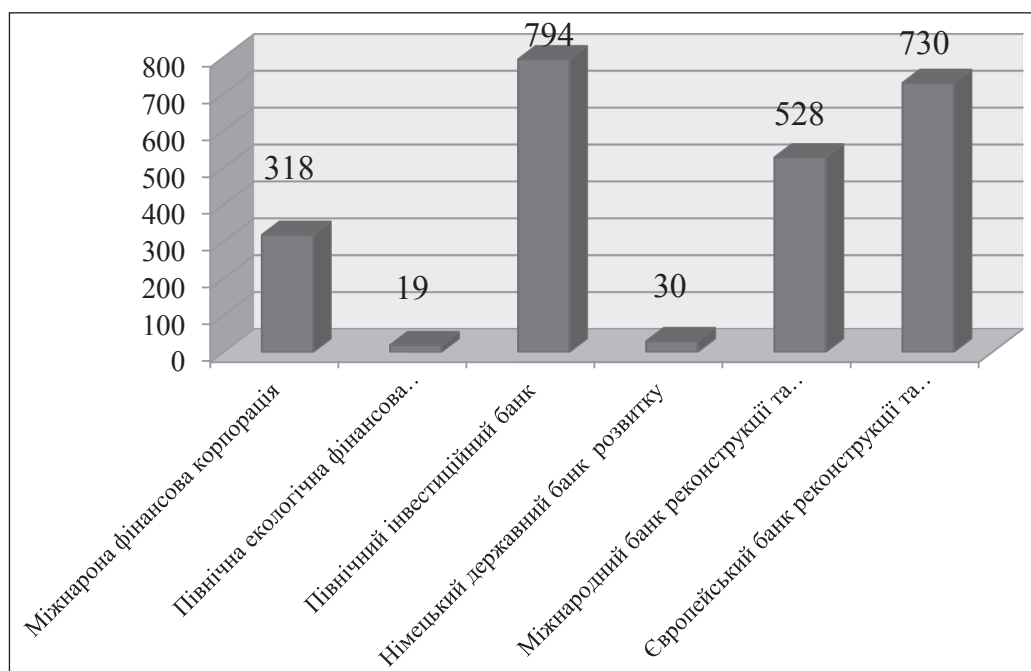

Рис. 5.3. Іноземні інвестиції в розвиток «зеленого» бізнесу в Україні за інвесторами, млн євро [72]

ями займала у 2010-2011 роках 83 місце серед 139 обстежених країн, у той час як за рівнем розвитку бізнесу – лише 100. Серед причин такого розриву – недооцінка важливості стратегічного управління, підпорядкованого цілям підвищення продуктивності та підйому по ланцюгу вартості.

Екологічні послуги перебувають в Україні у стадії формування й пов'язані, насамперед, із реалізацією різноманітних природоохоронних заходів, створенням матеріальних та технічних умов, формуванням фінансових та кадрових структур, рівнем екологічної свідомості на всіх рівнях суспільства.

Бар'єри на шляху до «зеленої» модернізації бізнесу можна умовно поділити на дві групи – **інституційно-регулятивні та фінансово-кредитні**. Перша частина бар'єрів пов'язана з неефективністю правового та нормативно-регулятивного поля здійснення бізнес-ініціатив та функціонування бізнес-підприємств, друга – з відсутністю доступу до прозорих і дешевих кредитних ресурсів та небезпекою інвестування власних коштів, які були нагромаджені при використанні різних схем оптимізації оподаткування.

Розвиток екологічного ринку залежить від формування суспільного попиту на екологічні роботи, послуги, товари, обладнання, технології, здорове якісне навколишнє природне середовище. Це спільне завдання і відповідальність державної, громадської й підприємницької систем екологічного управління. Більш **прозора й конкуретизована екологічна політика**, системний аналіз й оцінка масштабів і структури регіональних екологічних ринків сприяють посиленню попиту на екологічні товари та послуги.

Екологічне підприємництво – це переважно малий і середній бізнес, який потребує державної підтримки. Цей бізнес повинен мати рівні права з великим бізнесом у доступі до кредитів і фінансів. На сьогодні правова база розвитку екологічного підприємництва є недосконалою й потребує розвитку механізмів підтримання і стимулювання.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що впровадження «зеленого» бізнесу в Україні є інноваційним, прибутковим та перспективним напрямом економічної діяльності. Але його розвиток стримує відсутність фінансування. Саме тому постає завдання пошуку ресурсів для впровадження вітчизняного «зеленого» бізнесу та активізації стимулювання його розвитку.

Напрями стимулювання розвитку «зеленого» бізнесу в Україні. Важливим інструментом реалізації національної екологічної політики є розвиток партнерства між секторами та залучення до планування й реалізації політики всіх зацікавлених сторін (органи виконавчої влади, приватний сектор, виробники, науковці, громадські організації, органи місцевого самоврядування). Однією з нових можливостей для бізнесу є формування й освоєння світового ринку **екологічних товарів і послуг**, які швидко розвиваються. Поки що немає чіткої статистики його розвитку. Та він існує і набирає сил, особливо в розвинених країнах.

Між тим розвиток екологічно орієнтованого бізнесу в Україні здійснюється без координації взаємодії всіх суб'єктів природоохоронної діяльності; немає ефективного механізму формування, підтримки та стимулювання такої діяльності. На сьогодні ринок екологічних послуг в Україні, попри свою відсталість від аналогічних ринків розвинених країн, уже має розгалужену інфраструктуру та широкий спектр послуг. Його можливості забезпечують вітчизняним підприємствам та відповідальним особам використовувати новітні механізми та інструменти, які дозволяють робити якісну оцінку стану підприємств та розробляти більш ефективні стратегії екологічного управління. Наразі більш широке використання на регіональному рівні інновацій ринку екологічних товарів та послуг суттєво підвищило б конкурентоздатність як окремих підприємств, так і всієї нашої держави.

Провали ринку в охороні середовища означають необхідність реалізації екологічно збалансованої політики держави, спрямованої на активізацію ринкових сегментів. Серед прикладів неефективності державної політики можна виокремити такі:

- ✓ надання субсидій (на пестициди, енергію, воду для зрошення й ін.);
- ✓ податкова система (стимулювання еколого дестабілізаційної діяльності в сільському господарстві, енергетиці тощо);
- ✓ контроль цін;
- ✓ еколого дестабілізаційна зовнішньоторговельна політика;
- ✓ непослідовна реформа прав власності;
- ✓ недоліки в управлінні й моніторингу навколишнього середовища тощо.

Типовий приклад одержання негативних екологічних наслідків від втручання держави – **субсидії**. За даними Всесвітнього банку, у 80-і роки у світі витрачалося понад 250 млрд дол. у рік на субсидування енергії. Велика частка цієї суми (180 млрд дол.) припадала на країни колишнього СРСР і Східної Європи. За оцінками фахівців, більше половини забруднення атмосфери цих країн зобов'язано такій ціновій політиці. Скасування всіх субсидій може дати значний вигреш в ефективності і дозволить збільшити бюджетні надходження. Це різко скоротить місцеве атмосферне забруднення і знизить викиди вуглецю на 20% у деяких країнах і на 70 % в усьому світі.

Процеси пошуку ефективних регуляторів у цій сфері, їхнього оптимального поєднання почалися в 60-70 роки, коли екологічні проблеми різко загострилися. Країни з ринковою економікою реагували на таке загострення створенням централізованих адміністративних систем управління охороною навколишнього середовища. Акцент робився на законодавчі обмеження шкідливих впливів на довкілля, державне нормування і контроль, а також санкції. Найважливішим принципом прийнятих законів з охорони природи став

принцип «забруднювач платить», введений Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) у 1972 році.

Надалі 80-і роки ознаменувалися спробами широкого використання економічних регуляторів для стимулювання природоохоронної діяльності. Сьогодні у світі в цій сфері нараховується понад 80 різних економічних інструментів. В охороні навколишнього середовища склався своєрідний симбіоз з адміністративних і ринкових механізмів. Проте пошук оптимальних еколого-економічних регуляторів триває.

У промислово розвинутих країнах основні результати природоохоронної діяльності (у першу чергу на виробничому рівні) усе більше визначаються розвитком таких недержавних підприємницьких видів природоохоронної діяльності, як екологічний аудит, екологічний менеджмент та екологічне страхування. На сьогодні цей напрямок підприємницьких ініціатив ще недостатньо розвинутий.

Між тим розвиток ринку екологічних послуг сприятиме створенню екологічної інфраструктури, що також сформує екоіндустрію з поступовим переходом до сталого ведення народного господарства.

Для розвитку малого та середнього екологічного бізнесу та поліпшення умов його діяльності уряду необхідно:

- спеціальними фінансовими та кредитними важелями стимулювати виробництво екологічних товарів та розвиток сфери екологічних послуг;
- стимулювати ефективний попит на екологічну продукцію й послуги насамперед політикою «зелених» державних закупівель;
- забезпечувати полегшений доступ підприємствам, що виробляють екологічну продукцію, до послуг, що надаються урядовими структурами; безпосередньо брати участь у маркетингу й демонстрації зразків екологічних технологій;
- сприяти «озеленінню» банків (наприклад, упроваджувати програми оцінки банками впливу проектів на

навколишнє середовище або врахування необхідності інвестицій в охорону навколишнього середовища). Як відомо, розроблення екологічного блоку питань є дуже важливим для отримання кредитів міжнародних фінансових інститутів, зокрема ЄБРР;

– видавати періодичний інформаційний бюлетень, що містить постійно оновлювану інформацію про можливості для проектів, розвитку природоохоронного законодавства, а також національний каталог «Зелені сторінки», який включає перелік екологічних підприємств і виробленої ними продукції і послуг, відкрити відповідну сторінку в Інтернеті. До відома, таку інформацію по інших країнах, зокрема Чехії, Угорщині, Польщі, Словаччині, можна отримати з виданого регіональним екологічним центром «Довідника екологічного бізнесу» для країн Центральної та Східної Європи, по Росії – з недавно виданих «Зелених сторінок»;

– створювати спільні екологічні підприємства із західними компаніями й

покращувати експортні можливості: місцеві компанії краще знайомі з умовами та правилами місцевих ринків, а зарубіжні більш досвідчені у сфері маркетингу та менеджменту, володіють великим доступом до фінансових ресурсів і сучасними технологіями;

– створювати додаткові цільові фонди для інвестування екологічної індустрії, які сприятимуть забезпеченню відповідних підприємств стартовим капіталом і фінансуванню їх на ранніх стадіях розвитку, або виділяти для цього частину вже наявних урядових фондів, наприклад фондів розвитку підприємств, для фінансування постачальників екологічних товарів та послуг.

Таким чином, стимулювання розвитку «зеленого» бізнесу в Україні є важливим аспектом формування ринку екологічних послуг, при цьому необхідно забезпечити розроблення обґрунтованого плану дій із застосуванням вимог законодавчо-нормативної системи, а також основних світових тенденцій у регулюванні екологічної безпеки.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Поняття та класифікація «зеленого» бізнесу.
2. Які міжнародні тенденції розвитку «зеленого» бізнесу в Україні?
3. Які переваги «зеленої» індустрії?
4. Огляд національних передумов «зеленого» бізнесу.
5. Оцінка провалів ринку та напрямів активізації розвитку «зеленого» бізнесу в Україні.
6. Які ключові напрями стимулювання розвитку «зеленого» бізнесу в Україні?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА:

1. European Commission. (2010) Europe 2020: a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels [Electronic resource], [COM(2010) 2020]. – 37 p. – Mode of access: http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso_007_europe_2020_en_version.pdf.
2. Green business support strategy for ukrainian private business organizations focusing on metal and mining industry. UBCCE, GTZ. – С. 8. – www.gtz.de.
3. Green industry in focus UNIDO. – www.unido.org.
4. Зелена стратегія регіону / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. та ін.]; за наук. ред. Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 345 с.

5. UNEP. The Green Economy Initiative [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unep.org/greenec>⁷
6. Видение – 2050. Новая повестка дня для бизнеса. 2010.– [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.wbcsd.org/web/vision2050.htm. Англ.
7. Державний комітет статистики України | Електронний ресурс : офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/ur/index>
8. Мусіна Л. Аналітична доповідь «Стан та перспективи розвитку зеленої економіки та зеленого бізнесу в Україні» (Current situation and prospects of green economy and green business development in Ukraine) http://eep.org.ua/page/green_economy/en/.
9. Нова глобальна зелена угода ЮНЕП. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол. авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. – Львів. – 2009. – 203 с.
10. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 524.

ТЕМА 6. КЛЮЧОВІ СЕГМЕНТИ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ «ЗЕЛЕНОЇ» МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ПРИРОДОРЕСУРСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ як ключовий сегмент «зеленого» зростання. На сьогодні на міжнародному рівні проголошено, що збалансована ресурсна політика є одним з головних пріоритетів розвитку «зеленої» економіки. Підвищення глобального попиту збільшуватиме ціну ресурсів та ризик обмеженого доступу до них. Тому ресурсна ефективність є потужним еколого-економічним аргументом із суттєвим потенціалом для зменшення витрат, що водночас спричиняють два найбільших наслідки: поліпшення конкурентоспроможності та створення робочих місць. Отже, продуктивність ресурсів повинна стати ключовим елементом Зеленого Нового курсу, який може забезпечити не лише короткострокові результати, але й міцнішу економіку загалом.

Офіційні цифри Євростату демонструють великі відмінності серед показників ресурсної ефективності країн-членів ЄС, що інколи сягають 17 разів. ЄС може реалізувати суттєві екологічні та конкурентні переваги, якщо систематично займатиметься зменшенням внутрішніх відмінностей щодо ресурсної ефективності. Це тягне за собою підтримку чинної **ресурсної політики** передових країн та створення стрибкових стратегій для тих, що відстають. У довгостроковому вимірі ресурсну ефективність варто включити до всебічного бачення збалансованого користування та управління природними ресурсами, що може характеризуватися чотирма прагматичними та взаємодоповнювальними перспективами.

В умовах, коли **попит на ресурси зростає**, а їх кількість неухильно зменшується, ефективність функціонування виробничих систем можливо забезпечити лише завдяки раціональному використанню ресурсів та їх економії. Своєрідність географічного положення України, її природних умов, ресурсного

та наукового потенціалу, стану економіки і трансформаційних процесів у суспільстві, пов'язаних із зміною орієнтирів соціального розвитку, породжує чимало проблем на шляху економічного зростання.

Таким чином, на сучасному етапі необхідне розроблення відповідних ініціатив для реалізації ефективного рівня використання природно-ресурсного потенціалу з урахуванням певних **обмежень**, що існують у територіальному вимірі. До них належать, зокрема:

- ✓ законодавчо задекларований статус території (рекреаційний, природно-заповідний тощо);
- ✓ своєрідність та унікальність природно-ресурсного потенціалу;
- ✓ обмеженість майнових прав;
- ✓ рівень розвитку екологічної інфраструктури;
- ✓ дієвість інструментів екологічного управління на місцевому рівні;
- ✓ рівень екологічної свідомості та менталітету місцевої громади.

Передумовами розвитку ресурсного менеджменту можна вважати:

- ✓ загрозливий стан використання та поглиблювана деградація природних ресурсів;
- ✓ недієвість судової системи щодо захисту від надмірної експлуатації природно-ресурсного потенціалу, у тому числі на регіональному рівні;
- ✓ недостатню розвиненість законодавчо-нормативного базису щодо регламентації та моделей раціонального природокористування на державному рівні;
- ✓ відсутність відповідних державних інституцій, які забезпечують розвиток **інновацій та трансфер еколого безпечних технологій**;
- ✓ підвищення ролі суспільних інститутів та екологічної освіти.

Ураховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що на державному рівні необхідно більш чітко сформулювати **іде-**

ологічну платформу природно-ресурсного менеджменту в просторовому контексті та обов'язково враховувати її в усіх законодавчих ініціативах.

«ЗЕЛЕНЕ» СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО. Щоб задовольнити потреби населення Землі, виробництво продовольства на планеті за розрахунками має збільшитися до 2050 р. на 70 %. Більшість земель Європи та Північної Америки є виснаженими, і на сьогодні тільки 5 країн мають потужний потенціал збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції – Бразилія, Росія, Індія, Китай та Україна. Найперспективнішою галуззю первинного сектору економіки України є сільське господарство. Близько 40 % *території України становлять потенційно родючі чорноземні ґрунти в лісостеповій і степовій природних зонах у центрі, на півдні та сході країни. Зважаючи на досить високий вміст гумусу (4-9 %) та суглинковий механічний склад, чорноземи забезпечують високу родючість, особливо зернових і масляничних культур, при богарному землеробстві. Полив, оранка та внесення добрив, інші агротехнічні та агрохімічні заходи дозволяють суттєво підвищити врожайність.*

Органічне сільське господарство (Organic Agriculture) може стати локомотивом реформування економіки України відповідно до світових стандартів, зокрема екологічних.

Ідея органічного сільського господарства є відносно новою. На початку 60-х років XX ст. негативні наслідки інтенсифікації землеробства сприяли виникненню за кордоном так званого альтернативного землеробства, яке називають також біологічним, біодинамічним, екологічним або органічним.

Незважаючи на відносно нетривалу історію розвитку, органічне землеробство набуває неабиякої популярності в багатьох країнах світу.

Органічне сільське господарство поєднує традиції, практичні новації та наукові розробки з метою поліпшення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і досягнення належного рівня життя. Україна має особливі переваги щодо можливостей, які пропонує збалансоване та органічне сільське господарство. Вони обумовлені низьким рівнем використання пестицидів і хімічних добрив, значною часткою малих ферм і доступністю сільськогосподарської робочої сили. Існує й експортна привабливість – сусідство з Європейським Союзом, з другим у світі ринком органічних продуктів харчування, що зростає величезними темпами.

Органічне сільське господарство є виробничою системою, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов. При цьому не використовуються шкідливі ресурси, застосування яких має несприятливі наслідки.

Органічне сільське господарство ґрунтується на чотирьох принципах, що регулюють розвиток основ, програм і стандартів Міжнародної федерації органічного руху (*International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM*), що об'єднує понад 750 організацій у 116 країнах світу. Стандарти розроблені з урахуванням можливостей їх застосування в усьому світі.

По-перше, принцип здоров'я. Органічне сільське господарство має підтримувати та поліпшувати здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людини та планети як єдиного та неподільного цілого.

По-друге, принцип екології, або співіснування, наслідування та підтримання природних екологічних систем і циклів.

По-третє, принцип справедливості. Органічне сільське господарство має базуватися на відносинах, що гарантують справедливість з урахуванням навколишнього природного середовища та життєвих можливостей.

По-четверте, принцип турботи. Управління органічним сільським господарством повинно мати превентивний та відповідальний характер для захисту здоров'я та добробуту сьогоденного та майбутніх поколінь і довкілля.

Отже, органічне землеробство (виробництво) можна визначити як систему сільськогосподарського менеджменту агроєкосистем, що ґрунтується на максимальному використанні біологічних чинників підвищення родючості ґрунтів, агротехнологічних заходів захисту рослин, а також на виконанні комплексу інших заходів, що забезпечують екологічно-, соціально- та економічно доцільне виробництво сільськогосподарської продукції й сировини.

США є найбільшим у світі ринком збуту органічної продукції, друге місце посідає Німеччина. Провідні ринки органічної продукції розширюються приблизно на 10-20 % щорічно. Світовий ринок органічної продукції у 2003 р. оцінювався у 23-25 млрд дол., зокрема у США – 11-13 млрд дол., Європі – 10-11 млрд дол. Сучасний світовий ринок органічної продукції становить 50 млрд дол. Завдяки стимулюванню інвестицій у сталі виробництво та споживання прогнозується збільшення глобального ринку екологічних продуктів та послуг з 1,37 до 2,74 трлн дол.

За споживанням органічних продуктів харчування на душу населення світовим лідером є Швейцарія, кожний житель якої в середньому витрачає на них 117 дол. на рік, до неї наближається Данія із сумою в 73 дол. на рік. Цей показник у більшості країн ЄС зараз становить 30-50 дол. на рік, а у США – 45 дол. на рік і має тенденцію до швидкого зростання.

Сьогодні під органічне сільське господарство у світі відводять дедалі більше земель: у Європі понад 5,1 млн га, причому ця частка збільшується останніми роками, у Північній Америці – 1,5 млн га, Латинській Америці – 4,7 млн га, в Австралії – 10,6 млн га. Збільшення частки земель, переведених під органічне землеробство, у Європі відбу-

валося завдяки розпочатій у 1993 р. загальній політиці ЄС щодо підтримки фермерів у перші роки після переходу від звичайного до органічного агропромисловництва. Середній показник використання земель в органічному виробництві в країнах ЄС сягнув близько 4 %, в Австрії й Італії – 8 %. У Швеції, яка є європейським лідером у зазначеній сфері, – майже 12 %, у Швейцарії – понад 10 %. Висока мотивація визначає готовність частини споживачів платити додатково (10-50 % від звичайної ціни) за органічні продукти харчування, і попит на них у світі швидко зростає.

У Європейському Союзі державне регулювання сфери органічної продукції здійснюється за допомогою Директиви ЄС 2092/91, яка, зокрема, визначила загальні межі та принципи органічного сільського господарства, вимоги до виробництва сільськогосподарської продукції, її перероблення й виготовлення харчових продуктів, ознаки й маркування органічної продукції та відкрила ринок органічної продукції для імпорту з «третьох країн»

За даними Федерації органічного руху України, на початок 2010 р. в Україні був сертифікований 121 виробник органічної сільгосппродукції, у країні нараховується 145 виробників та перероблювачів органічних продуктів разом. Маркувати свою продукцію як органічну в Україні можуть виробники, які одержали відповідний сертифікат. Сертифікацію виробництва сировини та готової продукції проводять іноземні фірми та українська акредитована компанія «Органік стандарт». Останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості переробних кампаній, що розпочинають бізнес у цьому сегменті ринку.

Під органічними культурами зайнято близько 1 % усіх сільськогосподарських земель країни з близько третини придатних для цих цілей, на яких вирощуються переважно зернові й масличні. Дослідження в середині 1990-х років підтвердили, що до 90 % орної землі в Україні зазнали деградації різного сту-

пеня. Близько 35,8 % земель еродовані, 25,6 % – мають підвищену кислотність, 9,7 % – засолені й солонцюваті, а 8,9 % – перезволожені й заболочені. З іншого боку, унаслідок економічної кризи, зокрема через нестачу обігових коштів, останніми роками значно зменшилося використання мінеральних добрив, пестицидів та інших хімікатів, а отже, втрата природної родючості ґрунтів призупинилася. Сьогодні існують значні площі екологічно чистих чорноземів, які можуть бути переведені на органічне землеробство протягом відносно короткого періоду.

Через низький попит на органіку з боку вітчизняних споживачів основним ринком збуту органічних продуктів для України є країни ЄС. Фінансово-економічна криза уповільнила розвиток ринку органіки, що приростав на 10 % щорічно переважно саме за рахунок країн ЄС і знизив попит на органічну продукцію через її дорожнечу. Це позбавило українських виробників єдиного каналу збуту.

Рентабельність «органічного» бізнесу в усьому світі залежить від рівня державної підтримки. У ЄС, де багато прихильників органічних продуктів й існує державна підтримка цього напрямку, виробники можуть дозволити собі тримати ціни на відносно низькому рівні – у Європі органічні продукти дорожче звичайних на 20-40 %, а без державних дотацій ціни були б вищими мінімум удвічі. Наведені вище факти свідчать про постійне зростання потужностей органічного аграрного виробництва у світі. Не повинна стати винятком і Україна, адже, як зазначалося, у державі наявні ресурси для переходу на органічне ведення сільського господарства.

Найслабше місце вітчизняного сільського господарства – розвал села – можна перетворити на його головну конкурентну перевагу. Формування «нового» села має для цього відбуватися з чіткою орієнтацією сільськогосподарських підприємств на вирощування екологічно чистої (органічної) сільгоспродукції. У такий спосіб органічне сільське

господарство може стати наріжним каменем формування економічної безпеки держави й відкрити нові стратегічні перспективи розвитку.

Однією з основних проблем запровадження технологій органічного землеробства в Україні є низький рівень обізнаності населення та виробників щодо органічного землеробства (розуміння головних ознак й особливостей цих технологій, переваг їх використання та можливих проблем під час запровадження). Другою вагомою проблемою є низький рівень екологічної свідомості населення (насамперед сільського) та низька технологічна культура сільськогосподарського виробництва всіх рівнів – від особистого селянського господарства до великих аграрних об'єднань. Крім недостатньої відповідної освіти та екологічної свідомості, спостерігається небажання змінювати усталені погляди, що склалися за тривалий період інтенсифікації сільського господарства, та низький рівень інноваційної активності менеджерів і державних управлінських структур. Треба також вказати на складну демографічну ситуацію в сільській місцевості (депопуляція, вікова структура) та низький рівень життя сільського населення. Поставлені в умови необхідності виживання люди з недовірою й пересторогою сприймають все нове і не бажають ризикувати тим, що вони мають.

До кола інституційних і правових проблем запровадження **органічного землеробства** в Україні належать:

- відсутність відповідної законодавчої й нормативної бази, передусім базового закону про органічне землеробство та сертифікацію органічної продукції, узгодженого з вимогами міжнародного законодавства;
- відсутність ефективної національної системи сертифікації та контролю органічних господарств і виробленої ними продукції;
- відсутність відповідної внутрішньої інфраструктури (асоціацій/спілок/осередків виробників органічної продукції);

- відсутність державної підтримки забезпечення доступу на зовнішні ринки органічної продукції;
- відсутність належного інформаційного забезпечення (популяризація технологій органічного землеробства, екологічна освіта населення та виробників сільськогосподарської продукції, консультаційна підтримка виробників, спеціалізовані тренінги для керівників і працівників господарств).

За міжнародними оцінками «озеленення» сільського господарства дозволить забезпечити продовольством постійно збільшуване світове населення, не підриваючи при цьому запаси природних ресурсів. Перед сільським господарством поставлене завдання – до 2050 р. воно має прогодувати вже 9 млрд людей, не завдаючи шкоди екосистемам і здоров'ю людей за умов більш спекотного клімату. Проте в умовах використання сьогodнішніх технологій у сільському господарстві цей сектор економіки споживає понад 70 % світових ресурсів прісної води і на його частку припадає понад 13 % світових викидів парникових газів. Також використання наявних технологій є причиною 3-5 млн випадків отруєння пестицидами і понад 40 тис. смертей на рік.

Тому розвиток «зеленого» сільського господарства вимагає не лише державної підтримки, матеріальних активів, фінансових інвестицій, а й ефективного земельного менеджменту на засадах «зеленої» економіки.

«ЗЕЛЕНА» ЕНЕРГЕТИКА. За очікуваннями ООН, за два роки переходу до «зеленої» економіки реально може бути закладена нова інфраструктура майбутньої світової економіки. Сучасна високотехнологічна чиста енергетика прискорює трансформацію структури енергетичного та інших ринків, створює попит на широкий спектр інновацій і стимулює розвиток підприємництва для впровадження інноваційних розробок. Якщо атомна енергетика та космічні проекти становили кістяк інновацій, які змінили світ 50 років тому, то в май-

бутньому 80-90% інноваційних рішень можуть становити «зелені» технології та інновації, насамперед у сфері безпечної відновлювальної енергетики.

Дослідження ЮНЕП доводять, що щорічне інвестування приблизно 1,25% світового ВВП у підвищення енергоефективності та відновлювальну енергетику допоможе скоротити світовий попит на первинну енергію на 9% до 2020 року і майже на 40% – у 2050 році. Зайнятість у секторі енергетики зросте на 20% порівняно зі сценарієм інерційного розвитку, ураховуючи, що до середини століття відновлювальна енергетика буде забезпечувати до 30% світового попиту на первинну енергію.

Центральну роль у прискоренні нової технологічної хвилі буде відігравати розвиток **екологічно чистих енергетичних технологій**, а також формування нової архітектури фінансування досліджень та впровадження цих технологій.

Загалом «зелена» галузь в Україні на сьогодні є інвестиційно «нестабільною» для іноземного інвестора через стан економіки та суперечливі рішення енергетичних чиновників. Упродовж останніх двох років сектор отримав негативні, стримувальні розвіток сигнали: недотримання законодавчих норм щодо перерахунку «зелених» тарифів відповідно до зміни курсу євро в кінці 2014 року, неправомірне зниження рівнів «зелених» тарифів на початку 2015 року. Додатковим несприятливим фактором є введення фінансової відповідальності за дисбаланси (відхилення фактичних обсягів виробництва електроенергії від планових) виробників електроенергії з ВДЕ, які на сьогодні становлять трохи більше 1% ринку енергетики. Крім того, ДП «Енергоринок», яке відповідно до українського законодавства виступає гарантом закупівлі усієї виробленої енергії ВДЕ до кінця терміну дії «зеленого» тарифу, сьогодні відмовляється укладати з виробниками договори з купівлі-продажу електричної енергії з ВДЕ до 2030 року, що перешкоджає припливу інвестицій у галузь через уне-

можливлення розрахунку фінансового результату за проектами ВДЕ.

Згідно з прийнятою **Енергетичною стратегією України до 2030 року** та Національним планом дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року, Україна має поступово перейти на **відновлювальні джерела енергії (ВДЕ)**. Причому вплив «зеленого» тарифу на вартість електроенергії для споживача значно менший ніж дотації традиційної енергетики. Натомість очевидним є постійне стабільне підвищення тарифів, причина яких – занадто великі дотації традиційної енергетики.

Основним завданням та напрямом реалізації Енергетичної стратегії є збалансування цінової політики щодо енергетичних продуктів, яка має забезпечити покриття витрат на їх виробництво та створення відповідних умов для надійного функціонування і сталого розвитку підприємств ПЕК.

Стратегічною метою розвитку промислового комплексу України в період 2021–2030 рр. передбачено еволюційний перехід до сталого розвитку в постіндустріальному світовому суспільстві на підґрунті збереження та безпеки життєвого простору людини, здійснення промислової діяльності з найменшими витратами за рахунок високоефективного використання матеріального та інтелектуального потенціалу.

Серед головних напрямів енергетичної політики України з точки зору забезпечення енергетичної безпеки, зокрема, визначено підвищення надійності та ефективності енергопостачання, забезпечення ефективного та сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Тому на часі розроблення нового програмного документа, який має врахувати особливості сьогодення та створити ефективний і реалістичний програмний документ, що координуватиме зусилля держави, бізнес-кіл та громадськості на цілеспрямований розвиток сонячної енергетики, біоенергетики та відновлювальної енергетики в цілому. На сьогодні **нормативно-правове поле розвитку відновлювальної енергетики**

доволі потужне, у сфері енергоефективності в цілому в Україні діє більше 250 актів законодавства: 11 Законів України, 15 Указів Президента України, 170 рішень Уряду, інші підзаконні акти. На сьогодні у сфері енергоефективності діє більше **50 національних стандартів групи «Енергозбереження»**. Нормативна база **«зеленої» модернізації в галузі відновлювальної та низьковуглецевої енергетики** забезпечує скорочення викидів парникових газів та протидії кліматичним змінам згідно з національним законодавством.

Відповідно до глобальних викликів необхідна Стратегія низьковуглецевого розвитку економіки України на довгостроковий період. При цьому податкове навантаження на розвиток відновлювальної енергетики на сьогодні має враховувати дві принципові позиції. Перша – потенціал дії **«зеленого тарифу»** як частину важливої стимулюючої ролі цього процесу, а друге – відсутність дієвих важелів податкового впливу на розвиток відновлювальної енергетики через такі традиційні для Європи стимули, як **податкові пільги, податкові канікули**, спрощення адміністрування, упорядкування управлінського моніторингу, тобто контролю з боку влади за реалізацією проектів, скорочення перевірок, створення платформ для громадського обговорення таких проектів для підвищення суспільної обізнаності з цих питань та у сфері проектування «зеленої модернізації» тощо. У світі є чимало прикладів такого стимулювання, які мають як позитивний, так і сумнівний для України досвід. Наприклад, Німеччина запроваджує тариф для електроенергії, який залежить від обсягу генерування енергії з боку відновлювальних джерел, і тому тариф для кінцевого споживача є вищим на півночі країни, де таких установок більше. У Данії споживачі послуг електроенергії фактично оплачують «зелений» тариф власними коштами через субсидування відновлювальної енергетики та фінансове пригнічення традиційної енергетики, тобто через тарифи стимулюється розвиток саме

відновлювальних джерел та технологій генерування. Щоб компенсувати відносно високі витрати на вітроенергією, у країні були різко підвищені комунальні тарифи. За рівнем цін на електроенергію та природний газ для домогосподарств (відповідно 26.32 євроцента за 1 кВтг і EUR1054 за 1 тис куб м) Данія посідає (з великим відривом) перше місце в країнах Євросоюзу. За словами данських чиновників, ті, хто використовують традиційні енергоносії, повинні оплачувати витрати на створення та утримання альтернативної енергетики в країні.

Для України, за оцінками експертів, найбільш доцільним є сприяння через інституційне середовище та нормативно-правове поле **спроценню податкового навантаження на всі проекти та технології з відновлювальної енергетики** через запровадження заходів стимулювання з подальшим вирівнюванням загального платіжного балансу через компанії традиційного генерування енергії.

«ЗЕЛЕНА» ІНДУСТРІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК.

Технологічна модернізація і трансформація промисловості в більш «зелену» та ресурсноефективну, з мінімальним вилученням первинних ресурсів, низькими рівнями викидів і відходами забруднювальних речовин є ключовим компонентом політики «зеленого» зростання. «Зелена» індустрія або «зелені» сектори економіки покликані впроваджувати нові джерела зростання, пов'язані з ефективним використанням природних ресурсів та чистих технологій, в екологічну продукцію і послуги, а, відповідно, у прибутки компаній «зеленого» бізнесу. Сприяння їх розвитку та екологізації традиційних моделей ведення бізнесу є головним завданням стратегій переходу до «зеленої» економіки, оскільки промисловість є одним з найбільших споживачів природних ресурсів та водночас забруднювачів довкілля.

ЮНІДО визначає розбудову «зеленої» індустрії як нову концепцію діяльності

бізнесу за **принципом «виробляти більше, використовуючи менше ресурсів і створюючи менший негативний вплив»** через безперервне поліпшення екологічних характеристик усіх галузей, незалежно від сектора, розміру та розташування. У цьому контексті «зелена» індустрія включає не тільки промисловий сектор, а й енергетику, агробізнес, перероблення відходів.

Проте проблема високої матеріаломісткості енергоємності виробництва і споживання, деградації довкілля та низької продуктивності національної економіки, особливо у промисловості та аграрному секторі, є нерозв'язаною. Економіка продовжує орієнтуватися на мінливу зовнішню кон'юнктуру та сировинний експорт, імпортує енергетичні ресурси, не дбаючи про розвиток сучасних виробництв, інфраструктури та припинення деградації території країни.

Безумовно, екологізація передбачає певні обсяги фінансування. Так, лише для скорочення енергоємності **ВВП на 20% до 2015 року, яке передбачене Державною програмою енергоефективності на 2010-2015 роки**, Україні необхідно буде здійснити серйозні інвестиції в модернізацію енергетичної інфраструктури та впровадження сучасних енергоефективних технологій як у виробництвах з високою інтенсивністю споживання енергоресурсів, так і комунальному секторі.

Упровадження **новітніх «зелених» технологій** у практику роботи українських підприємств поряд з **інструментарієм ресурсно-ефективного та більш чистого виробництва (РЕБЧВ)** дозволить забезпечити істотне підвищення продуктивності праці та рентабельності при зменшенні витрат енергії, матеріалів, а отже, і негативного впливу на забруднення довкілля.

Промисловість є одним з ключових секторів економіки, які потребують запровадження нових підходів до забезпечення економічного зростання для мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та навантаження на базу природних ресурсів.

Загалом промисловість споживає сьогодні третину світового споживання енергоресурсів та здійснює близько 40% емісії вуглецю.

Концепція «Зеленої промисловості», запроваджена Організацією ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), визначає розбудову зеленої промисловості як секторальну стратегію, спрямовану на забезпечення безперервного зростання випуску продукції та надання послуг за одночасної мінімізації темпів споживання матеріалів та енергії. Політика «озеленення» (екологізації) промисловості охоплює не тільки галузі обробної промисловості, а й агробізнес, перероблення відходів, енергетику тощо.

Об'єктом «зеленої» промисловості є вторинні (перероблення сировинних матеріалів, обробна промисловість) та третинні (надання послуг з очищення, консультування, дизайну, досліджень, створення програмного забезпечення, тощо) види діяльності. Тобто метою та результатом такої діяльності є створення доданої вартості шляхом упровадження більш наукоємних процесів, технік, технологій.

Пропонується потрібна **стратегія екологізації промисловості**:

- скорочення споживання сировини у виробничих процесах;
- перехід на використання відновлювальних джерел енергії та матеріалів;
- перехід на випуск продукції з меншою ресурсо- та енергоємністю.

Фундаментальний крок до запуску **Ініціативи «Зеленої» індустрії**, що базується, у тому числі, і на інструментарії РЕБЧВ, зроблено ЮНІДО у вересні 2009 року на Міжнародній конференції із «зеленої» індустрії на Філіппінах (м. Маніла). Манільська декларація та Рамкова програма дій, прийняті 21 країною Азії, визначають напрями дії для зменшення інтенсивності використання ресурсів та емісії двоокису вуглецю в індустрії, надають механізм періодичної оцінки прогресу в цих напрямках.

Пропоновані заходи та механізми передбачають включення до національних планів економічного розвитку

заходів із стимулювання більш чистого виробництва, створення бізнес-середовища, сприятливого для інвестування в «зелені» галузі, а також програм досліджень з розвитку еко-технологій та їх упровадження. Розвиваючи положення Манільської декларації та Рамкового плану дій, ЮНІДО здійснює розроблення керівних принципів «зеленої» індустрії як базових для підготовки країнами Азії відповідних національних стратегій і планів розвитку. Досвід країн Південно-Східної Азії, бідних на природні ресурси, але з надзвичайно працездатним населенням, є, безумовно, дуже корисним для України у сфері залучення нових, «зелених» джерел зростання.

Наступні дії включають формування необхідної нормативної бази, підготовку звітів про екологічну ефективність кожної країни (зокрема, використання води, сировини та енергії в різних секторах економіки) і загальну оцінку ситуації в країнах Азії, а далі – розроблення країнами національних стратегій «зеленої» індустрії.

Передбачається, що політика **«озеленення» промисловості** буде охоплювати п'ять складників: інтегровані рамки, створення сприятливого середовища, галузеві ініціативи, екологічні технології, узгодження інструментів політики.

Інтегровані рамки політики передбачають формулювання завдань у національних стратегіях розвитку або у стратегіях подолання бідності, інших стратегіях, у тому числі секторальних стратегіях. Для координації доцільним є створення міжвідомчих форумів або міністерських комітетів.

Створення сприятливого середовища передбачає:

- Надання доступу до фінансування за рахунок позик, грантів, посівних фондів.
- Відмову від субсидій на викопне паливо, що обертаються збитками для довкілля.
- Підтримання попиту на «зелені» технології, продукцію та послуги через державні закупівлі, міжнародне спів-

робітництво та торгівлю, інвестиційну політику.

- Створення еко-ефективної інфраструктури (енергетичної, міської, управління водними ресурсами, відходами, тощо).
- Підвищення рівня компетенції суспільства через навчальні плани і програми.

Галузеві ініціативи включають:

- засоби підтримки екологізації виробництва: підвищення поінформованості та нарощення потенціалу (зокрема, створення центрів більш чистого виробництва);
- просування систем екологічного менеджменту промисловості на основі стандартів; упровадження еко-маркування і сертифікації продукції;
- екологізацію всього життєвого циклу продукції, включаючи ланцюг постачання;
- створення партнерства уряду з бізнесом для покращення довкілля;
- підвищення відповідальності виробників та сприяння корпоративній екологічній відповідальності.

Використання екологічних технологій поширюється шляхом:

- розвитку технічного потенціалу підприємств через зміцнення зв'язків з науково-дослідними установами, освітою;
- розбудови технологічної бази через стратегічні програми з досліджень

і розвитку, технологічні платформи, програми спільного фінансування;

- фінансування розвитку чистих технологій з використанням грантів, посівних фондів, податкових канікул, венчурного капіталу тощо;
- сприяння трансферу технологій та ефективній передачі знань через утворення наукових партнерств, спільних підприємств, кластерів, інкубаторів, наукових парків, глобальних і регіональних мереж, інших об'єктів інфраструктури.

Змішані інструменти для сприяння екологізації промисловості включають:

- Екологічні податки і збори, екологічно мотивовані субсидії, ціноутворення.
- Торговельні дозволи, компенсаційні схеми.
- Ефективне нормативно-правове регулювання.
- Упровадження стандартів, заборони на небезпечні речовини та продукцію.
- Добровільні угоди. Заохочення до дотримання та забезпечення режимів.
- Екологічний моніторинг і звітність. Система екологічних індикаторів для підтримки моніторингу та забезпечення дотримання режиму.

Концепція ЮНІДО (рис. 6.1) охоплює зобов'язання та дії, спрямовані на зни-

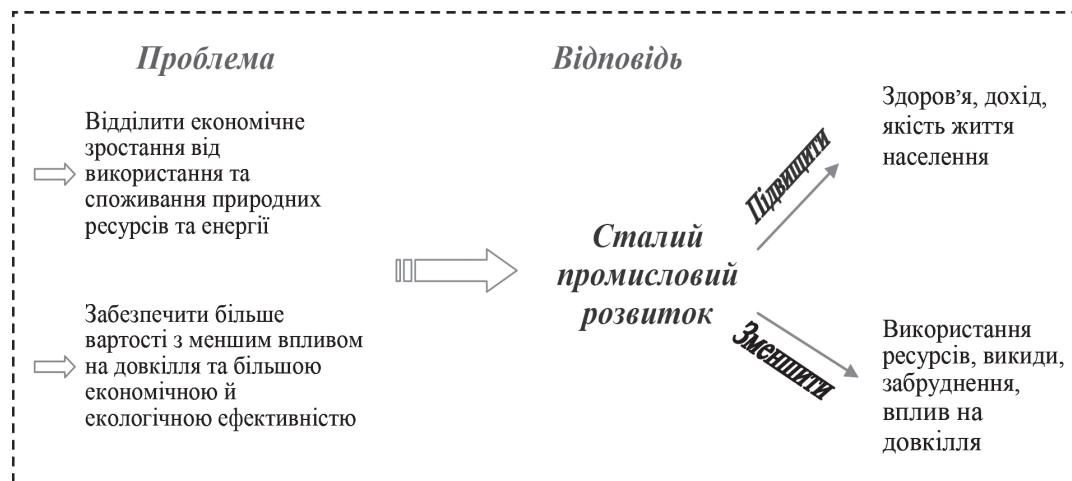

Рис. 6.1. Концепція «озеленення» ЮНІДО здоров'я

ження впливу процесів і продукції на довкілля за рахунок більш ефективного використання ресурсів, відмови від токсичних речовин, заміни викопних видів палива відновлювальними джерелами енергії, поліпшення безпеки праці, взяття підвищеної відповідальності виробників за деструктивний вплив на довкілля тощо.

Метою цієї політики є розмежування динаміки економічного зростання та споживання природних ресурсів й енергії, забезпечення постійного зростання доданої вартості при зменшенні темпів росту відходів, викидів та забруднення довкілля.

Можна констатувати, що головними складниками політики та програм «озеленення» (екологізації) виробництва є:

Реалізація програм з підвищення енергоефективності та розвитку відновлювальної й альтернативної енергетики, упровадження систем енергетичного управління відповідно до міжнародних стандартів; це теж пункт?

- упровадження технологій ресурсно-ефективного та більш чистого виробництва;

- створення **сприятливого регуляторного середовища** для «зеленого» бізнесу, включаючи сертифікацію екологічно орієнтованих підприємств, продукції та послуг для отримання преференцій при державному інвестуванні та закупівлях;

- **інвестування в дослідження, розвиток та впровадження більш чистих технологій, створення нових виробництв та оновлення інфраструктури;**

- **сприяння екологічним інноваціям**, які забезпечують практичне впровадження нових технічних рішень у виробничих процесах та організації бізнесу (нетехнологічні), та доведення нових більш чистих технологій до стадії комерційного використання та виходу на ринки (технологічні);

- **розвиток сектору послуг для «зеленої» економіки** – комерціалізації і трансферу технологій, надання послуг

з оптимізації виробничих процесів і матеріальних балансів, розроблення і впровадження бізнес-планів, стандартів, створення мереж та інформаційних моніторингових систем, фінансового посередництва.

Інструментарій зеленого зростання, розроблений міжнародними організаціями та доступний на сьогодні для використання бізнесом і національними урядами, включає:

- **методики впровадження більш чистого виробництва (ЮНІДО, ЮНЕП);**

- **методики і стратегії сталого споживання і виробництва (ЮНЕП);**

- **методики та системи показників для моніторингу ресурсної (матеріальної) ефективності, сталого виробництва та екологічної ефективності (ЮНЕП, ЮНІДО, ЕСКАТО, ОЕСР, Всесвітня бізнес-рада із сталого розвитку);**

- **методи аналізу та управління життєвим циклом продукції по всьому ланцюгу створення вартості (міжнародний стандарт ISO 14040/14044) – ЮНЕП, ОЕСР.**

Ураховуючи, що наявна світова практика впровадження стратегій сталого розвитку не мала підтримки в Україні протягом останніх років, доцільно взяти на озброєння сучасні підходи індустріально розвинутих країн до інтегрованого вирішення економічних, соціальних та екологічних питань у стратегіях переходу до **моделі «зеленої» індустрії**.

СТАЛЕ СПОЖИВАННЯ ТА ВИРОБНИЦТВО. Хоча за останні два десятиліття досягнуто прогрес у створенні інституційної бази для інтеграції економічних та екологічних цілей, стратегії і заходи політики, спрямовані безпосередньо на **стале споживання та виробництво (ССВ)**, у країнах Східного партнерства (СП) часто недостатньо розвинені або мають декларативний характер. ССВ рідко інтегровані в стратегії розвитку держави. Екологічна політика проводиться в основному у відриві від галузевої політики. Остання також

характеризується відсутністю багатьох елементів ССВ, за винятком деяких міркувань енергоефективності (наприклад, будівель і транспорту). Тому країни СП повинні освоїти більш стратегічний підхід до ССВ.

Орієнтирами у прийнятті стратегічного підходу до **ССВ у країнах СП** можуть слугувати **міжнародний досвід і міжнародні угоди**. Так, за останнє десятиліття в Європейському Союзі зроблені деякі важливі кроки щодо впровадження більш комплексних основ політики, спрямованих на заохочення стійких моделей споживання та виробництва. Зокрема, з моменту затвердження у 2008 р. у ЄС реалізується **План дій зі сталого споживання та виробництва і стійкої промислової політики**. У рамках процесу «Довкілля для Європи» міністри довілля, у тому числі країн СП, узяли зобов'язання, пов'язані зі створенням більш комплексних основ політики, спрямованих на заохочення моделей ССВ на рівні країн. У глобальних масштабах важливою рушійною силою заохочення ССВ є прийнята на конференції **«Ріо + 20» (у червні 2012 р) 10-річна рамкова основа програм (РОП 10) у сфері ССВ**. Глобальний центр обміну інформацією про ССВ, який буде створений за РОП 10, слугуватиме динамічним інформаційним центром обміну знаннями про політику, інструментах, ініціативах та зразках кращої практики у сфері ССВ.

Хоча потенційний позитивний ефект реформування екологічних стимулів широко визнається в країнах ОЕСР, прогресу часто перешкоджає використання сільськогосподарських субсидій і субсидій, пов'язаних з енергетикою і транспортом. Таким чином, стратегією реформ повинні визначатися способи пом'якшення несприятливої дії реформування субсидій, особливо на малозабезпечені й соціально вразливі групи населення, без нівелювання екологічної дієвості реформ.

Прогрес на етапі вступу України до Світової організації торгівлі та розши-

рення зв'язків з Європейським Союзом значною мірою залежить від рівня приведення національної системи технічного регулювання у відповідність до міжнародних стандартів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і стає можливим саме завдяки ефективності технічного регулювання та споживчої політики України.

Можна стверджувати, що концептуальними принципами політики сталого споживання та виробництва в Україні можна вважати:

- ✓ принцип еколого-економічної єдності інтересів щодо формування політики сталого споживання та виробництва;

- ✓ принцип пріоритетності природоохоронних витрат у загальній системі бюджетних витрат;

- ✓ принцип концентрації державних фінансових ресурсів на природоохоронні та превентивні заходи відповідно до сформульованих цілей та вимог щодо забезпечення економічної ефективності їх використання;

- ✓ принцип синхронізації дій («синергії»), що проявляється в синхронному проведенні певних еколого-економічних реформ, що впливають на соціально-економічний розвиток країни, узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального та місцевого розвитку в еколого збалансованому контексті;

- ✓ принцип субсидіарності та збалансованого розвитку, який зумовлює диференційованість надання державної підтримки щодо забезпечення розвитку політики сталого споживання та виробництва;

- ✓ принцип партнерства, яке передбачає співпрацю між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, суб'єктами господарювання під час реалізації стратегічних екологічних завдань, проведення екологічного моніторингу та оцінки можливих негативних наслідків.

Сьогодні необхідно визначити шляхи укріплення інституціональної спроможності щодо забезпечення політики сталого споживання та виробництва:

- ✓ удосконалення системи **державного контролю**, зокрема формування єдиної системи контролю за дотриманням законодавства про дотримання конституційних прав громадян на якісне довкілля та захист їх прав як споживачів;

- ✓ посилення **відповідальності забруднювачів**, зокрема підвищення нормативів чинної системи збору за забруднення навколишнього природного середовища до рівня, що стимулює суб'єктів господарювання скорочувати обсяги забруднення;

- ✓ підвищення **фінансової відповідальності** порушників законодавства, розширення бази оподаткування, розроблення нових правил проведення оцінки збитку на основі фактичних витрат на відновлювальні заходи;

- ✓ реформування **системи видачі дозволів**, зокрема перехід до видачі комплексних дозволів для забруднювачів за принципом «єдиного вікна», спрощення процедури для малих і середніх підприємств, розроблення системи технологічних нормативів на викиди, скиди, розміщення відходів;

- ✓ створення **відповідних національних інституцій** для забезпечення впровадження політики сталого споживання та виробництва;

- ✓ **гармонізація національної політики з європейським та нормами міжнародного права.**

З огляду на вищезазначене можна констатувати, що на сьогодні в Україні існують об'єктивні засади для формування **ідеології забезпечення сталого споживання та виробництва**, яка поєднує можливості як державного, так і ринкового регулювання.

Сценарій розвитку цього процесу в Україні полягає в синтезі трьох напрямів:

- Законодавчо-нормативна підтримка та адаптація до чинного міжнародного законодавчого поля.

- Створення відповідної національної інфраструктури.

- Розроблення та реалізація спеціальної державної програми для забезпечення сталого споживання та виробництва.

Реалізація цього можлива при відповідному державному управлінні й розробленні Концепції державної політики у сфері управління якістю довкілля, аналогічно з прийнятою раніше Концепцією державної політики у сфері управління якістю продукції.

Згідно з цим доцільно запропонувати **напрями активізації розвитку управлінських та організаційних інновацій** в Україні на відповідність міжнародним стандартам якості продукції та довкілля в таких сферах:

- **у законодавчо-нормативній:**

- ✓ гармонізація вітчизняного законодавства з вимогами ЄС з метою стимулювання механізмів упровадження міжнародних стандартів ISO-9000, ISO-14000 в Україні;

- ✓ застосування заходів щодо вдосконалення і спрощення реєстраційних, сертифікаційних й адміністративних процедур щодо поширення екологічних стандартів;

- ✓ розроблення відповідного законодавчо-регулюючого механізму відповідальності щодо впровадження систем екологічного менеджменту в Україні.

- **у сфері інституціоналізації державної політики розвитку систем екологічного менеджменту та екоаудиту в Україні:**

- ✓ створення більш сприятливого політичного середовища для стимулювання й підтримки цього процесу (за рахунок мереж, кластерів тощо);

- ✓ визначення чітких орієнтирів та цілей щодо імплементації екологічної стандартизації в планах національного розвитку, а також уточнення функцій захисту цих інтересів на урядовому, регіональному та місцевому рівнях;

- ✓ наділення місцевої та регіональної влади повноваженнями підтримки щодо прискорення та активізації впро-

вадження стандартів екологічного менеджменту.

➤ у сфері консалтингових послуг:

✓ створення відповідних консалтингових центрів;

✓ розроблення програм консалтингових послуг, адаптивних до місцевих потреб бізнесу;

✓ налагодження координаційних дій щодо узгодження системи життєзабезпечення та якості довкілля.

➤ у сфері фінансової підтримки впровадження систем управління якістю довкілля:

✓ залучення банківських та комерційних структур;

✓ створення і розвиток ключових компонентів інфраструктури сектора фінансових послуг (у т. ч. кредитних ліній, лізингу тощо);

✓ створення фінансових інструментів для підтримки ініціатив щодо впровадження стандартів управління якістю довкілля на місцевому та регіональному рівнях.

РЕСУРСОЕФЕКТИВНЕ ТА БІЛЬШ ЧИСТЕ ВИРОБНИЦТВО. Концепція ресурсоефективного та більш чистого виробництва як засіб збалансованого регулювання економічного розвитку та захисту навколишнього природного середовища була сформульована міжнародною спільнотою в Порядку денному на XXI сторіччя. В основу Концепції покладено принцип більш чистого виробництва – такого способу виробництва, який впливає на довкілля менш негативно порівняно з традиційними технологіями. Перехід до екологічно безпечних та більш чистих виробництв сприятиме створенню передумов для узгодження національної політики у сфері реструктуризації, модернізації та розвитку секторів національної економіки та у сфері надання послуг з політикою охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та поліпшення якості життя населення.

Ресурсоефективне та чисте виробництво є одним з основних інструмен-

Ресурсоефективне та чисте виробництво (РЕЧВ) – це стратегія комплексного та постійного застосування превентивних заходів щодо впливу виробничих процесів на довкілля з метою підвищення ефективності виробництва та зниження ризиків для людини та довкілля.

Джерело: визначення UNIDO

тів «зеленої» трансформації економіки, її зростання, покращення добробуту людей та зниження ризиків для навколишнього природного середовища.

Головні цілі РЕЧВ:

Ефективне використання ресурсів шляхом оптимізації споживання матеріалів, енергії та води на всіх етапах виробництва та підвищення його продуктивності, тобто зменшення кількості витрачених під час виробництва ресурсів на одиницю виготовлених товарів та послуг.

Мінімізація впливу на довкілля передбачає розроблення й реалізацію заходів та технічних рішень, що забезпечують скорочення обсягів викидів в атмосферу, утворення відходів, а також повернення відходів до виробничого циклу або використання як вторинних матеріалів, упровадження безстічних і водооборотних технологій.

Покращення добробуту людей, що виражається в мінімізації ризиків та дотриманні вимог економічної й екологічної безпеки (чисте довкілля, кращі умови праці тощо) та підтримці соціального розвитку.

Стратегія **РЕЧВ** була розроблена департаментом «Технологія, індустріалізація й економіка» Програми ООН по навколишньому середовищу (UNEP) ще у 1989 році та одночасно зафіксована в Міжнародній декларації по чистому виробництву. UNEP визначає РЕЧВ як модель застосування інтегрованої стратегії запобігання забрудненню середовища щодо виробничих процесів, продукції і послуг, включаючи енергоспоживання та водоспоживання з метою скорочення викидів (скидів) шкідли-

вих речовин, обмеження створення відходів, мінімізації ризику здоров'ю людей і навколишньому природному середовищу.

Таким чином, методика РЕЧВ, яка була розроблена ЮНЕП і ЮНІДО у вигляді комплексної превентивної екологічної стратегії щодо виробничих процесів, продуктів і послуг для підвищення ефективності виробництва та зниження ризиків для людини та навколишнього середовища, апробована та застосовується у світі вже понад 20 років.

В останнє десятиріччя розвинутими країнами світу в межах спільних проєктів реалізовано цілу низку програм і заходів щодо впровадження ЕЧВ та поширення нових технологій у країнах з перехідною економікою.

Зарубіжний досвід упровадження ЕЧВ показує, що для успішного розвитку та реалізації програм РЕЧВ необхідні:

- інституційні передумови державного та регіонального рівня;
- широка інформаційна та рекламна підтримка;
- ефективний екологічний менеджмент;
- підтримка підприємницьких структур, що впроваджують ЕЧВ;
- формування сприятливого зовнішнього середовища.

Особливо важлива інтеграція цілей ЕЧВ у державну та регіональну політику, зокрема підтримка екологічних інновацій, передусім таких, що передбачають добровільні екологічні угоди та програми, а також нові форми **державно-приватного партнерства в екологічній сфері**.

Необхідність розвитку, удосконалення й поширення застосування стратегії РЕЧВ в Україні зумовлені пріоритетами, визначеними в міжнародних документах, таких як: Конвенція ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992), «Декларації тисячоліття» ООН (2000); документами Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002), чинними Законами України «Про пріоритетні

напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», рекомендаціями Постанови Верховної ради України «Про рекомендації парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні» (2003), зобов'язаннями України щодо виконання вимог Міжнародної декларації більш чистого виробництва, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС тощо.

Стратегія РЕЧВ **визначає завдання, механізми формування державної політики екологізації економіки України** та реалізації одного з найважливіших її напрямків – упровадження та розвитку більш чистих виробництв й екологічних технологій у промисловому, енергетичному, аграрному, транспортному, будівельному та інших секторах економіки, а також у сфері надання послуг.

Поширення ідеології РЕЧВ є реальним втіленням державою своїх конституційних зобов'язань перед громадянами, а саме **статті 16 Конституції України**: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язками держави».

Національними пріоритетами України щодо впровадження та розвитку принципів більш чистих виробництв й екологічних технологій мають стати:

- досягнення такого рівня показників ресурсо- та енергоємності, що забезпечують необхідний та достатній рівень національної безпеки й незалежності держави;
- перехід на екологічно безпечні заміники традиційної сировини для промисловості;
- більш широке впровадження відновлювальних джерел енергії;
- забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі раціонального використання, охорони та відновлення природно-ресурсного потенціалу;

- розвиток органічного землеробства;
- удосконалення структури промислового виробництва, перебудова та поступове згортання екологічно шкідливих виробництв;
- екологічне управління, екологічна сертифікація та стандартизація якості продукції;
- стимулювання впровадження більш чистих екологічних технологій і систем виробництва, ресурсо- та енергозберігальних технологій, у тому числі – шляхом надання фінансової допомоги суб'єктам господарвання для їх упровадження;
- фундаментальні та прикладні дослідження, інжиніринг, науково-технологічні розробки та інноваційне виробництво.

Упровадження та розвиток більш чистих виробництв й екологічних технологій можуть бути здійснені **за різними сценаріями**, які відрізняються один від одного в основному глибиною відповідних змін у законодавчо-нормативній базі, науково-технологічному розвитку, спектром засобів економічного стимулювання та рівнем інституційної підтримки.

Оптимальним з точки зору законодавчо-нормативного забезпечення є варіант, у якому в Україні буде повністю завершено реформування дозвільної системи відповідно до принципів інтегрованого попередження забруднення. Упровадження більш чистих виробництв і технологій у цьому випадку може здійснюватися шляхом науково-технологічного розвитку та через процедуру порівняння базових технічних рішень з «найкращими доступними технологіями».

Термін *найкращі доступні технології* (з англ. «best available techniques») набув особливого поширення після виходу Директиви 96/61/ЕС про комплексний контроль та відвернення забруднення.

Шляхами реалізації національних пріоритетів розвитку більш чистих виробництв й екологічних технологій в Україні є:

Найкращі доступні технології (НДТ) – це технологія, що базується на останніх досягненнях у розробленні виробничих процесів, установок та режимів їх експлуатації, які довели свою практичну користь щодо скорочення викидів, скидів та утворення відходів.

- створення системи збалансованого управління розвитком виробництва, що стимулює охорону довкілля та забезпечує ефективне використання природних ресурсів;
 - удосконалення механізму інтеграції екологічних чинників у стратегію економічного розвитку господарської діяльності, переходу до інтегрованого екологічного управління виробництвом;
 - поширення інформації про принципи (засади) більш чистих виробництв й екологічних технологій;
 - розроблення та моніторинг економічних й екологічних показників розвитку виробництва;
 - розроблення та наближення екологічних нормативів забруднення довкілля та спеціального використання природних ресурсів до стандартів ЄС.
- У зв'язку з вищезазначеним, пріоритетними заходами реалізації національних пріоритетів розвитку більш чистих виробництв й екологічних технологій є:
- ✓ зменшення негативного впливу продукції на рівень життєдіяльності людини, а також на довкілля впродовж усього її життєвого циклу (від проектування устаткування та обладнання до використання та утилізації, перероблення, знешкодження або захоронення її відходів) шляхом змін самої продукції та поводження з нею для зменшення кількості відходів, що утворюються в результаті її виробництва, використання та утилізації;
 - ✓ оптимізація виробництва з метою зменшення обсягів споживання сировини, матеріалів та енергоносіїв, рециклінгу та повнішого використання матеріалів і сировини;
 - ✓ невикористання або мінімізація використання чи вилучення токсичних матеріалів, речовин і зменшення

обсягів усіх видів викидів і скидів та утворення відходів на рівні джерела їх виникнення шляхом зміни сировини й технологій;

✓ розв'язання екологічних проблем з урахуванням життєвого циклу продукції;

✓ врахування екологічних показників і нормативів у технічних регламентах і стандартах;

✓ запровадження екологічної сертифікації виробництв, екологічних стандартів якості та екологічного маркування продукції;

✓ упровадження системи менеджменту щодо якості та охорони навколишнього природного середовища.

Незважаючи на одночасний екологічний та економічний ефект і позитивний досвід реалізації більш чистого екологічного виробництва в розвинутих країнах світу, ефективність упровадження їх в Україні залежить від розв'язання проблем:

- подолання міжвідомчих суперечностей у питаннях раціонального використання природних ресурсів і запобігання забрудненню довкілля;

- удосконалення нормативно-правового забезпечення з питань стимулювання зменшення забруднення довкілля та раціонального використання природних ресурсів;

- розроблення та введення в дію економічного механізму заохочування виробників щодо впровадження більш чистого екологічного виробництва.

Розвиток більш чистих виробництв й екологічних технологій в Україні може бути успішним тільки за умови налагодження широкого міжнародного співробітництва у цій сфері, що передбачає:

✓ доступ до міжнародного досвіду впровадження чистих виробництв й екологічних технологій;

✓ належне співробітництво з національними та міжнародними центрами та інституціями у сфері поширення засад чистого виробництва й екологічних технологій;

✓ приєднання України до Міжнародної мережі національних

центрів більш чистого виробництва ЮНІДО/ЮНЕП;

✓ участь у міжнародних програмах і проектах з більш чистих виробництв й екологічних технологій;

✓ поступове наближення до міжнародних стандартів і стандартів, норм і вимог держав-членів ЄС, що регламентують використання природних ресурсів та техногенний вплив на навколишнє середовище;

✓ залучення в Україну інвестицій для **трансферу чистого виробництва й екологічних технологій**;

✓ здійснення пілотних та демонстраційних проектів з метою демонстрації реальної економічної та екологічної ефективності впровадження більш чистих виробництв й екологічних технологій;

Трансфер технологій згідно зі спеціальною доповіддю Міждержавної групи експертів по зміні клімату Рамкової конвенції ООН із зміни клімату – це «широкий перелік процесів, які охоплюють потоки знань, досвіду і обладнання між різними учасниками: урядами, організаціями приватного сектору, фінансовими, науковими та освітніми інституціями, організаціями недержавного сектору». Трансфер включає розповсюдження технологій, технологічне співробітництво в межах країн та між країнами, навчання для використання, тиражування технологій та їх адаптацію до місцевих умов. Обов'язковим для ТТ є комерціалізація результатів досліджень та оформлення прав на інтелектуальну власність.

Групування технологій за спроможністю до розв'язання цих проблем показано в таблиці 6.1.

Варто мати на увазі, що новітні чисті технології – це, як правило, не

Таблиця 6.1

**Групування чистих технологій
за ступенем розв'язання екологічних проблем**

Технології боротьби з викидами	– мінімізують накопичення забруднювальних речовин по всьому циклу виробництва і споживання (збір забруднювальних речовин та їх нейтралізація, поглинання двоокису вуглецю тощо)
Технології профілактики	– спрямовані на скорочення неефективних витрат матеріалів, енергії або води (енергоефективні освітлення та двигуни, економічні автомобілі та більш чисті технології виробництва)
Заміщувальні технології	– заміщення проміжних ресурсів для виробництва і споживання товарів (фотоелектричні системи, вітряки, виробництво біопалива)
Зберігальні технології	– технології, що зберігають природу та екосистеми – методи управління водорозділами, лісами, водно-болотними угіддями
Відновлювальні технології	– спрямовані на відновлення екосистем, знищених через втручання людини: фізичні та хімічні методи очищення (рекультивация земель, локалізації розливу нафти), реабілітація інфраструктури, шахт тощо
Адаптаційні технології	– адаптація виробництва і споживання до очікуваної незворотньої зміни довкілля (змін клімату, виснаження озонового шару, ґрунту)

Джерело: ст. 34 «Порядку денного на XXI століття», прийнятого Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році

окремі технологічні рішення, а комплексні системи, що охоплюють системи управління, бізнес-моделі, технологічні інновації, створення ринків під них.

Формування й реалізація дієвої та ефективної політики впровадження й розвитку більш чистих виробництв й екологічних технологій повинні ґрунтуватися на підготовці кадрів з високим рівнем екологічної свідомості та культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин між суспільством і при-

родою, процесів його життєдіяльності та стану довкілля.

Екологічна та еколого-економічна освіта повинна спрямовуватися на формування екологічної культури громадян, екологізацію навчальних дисциплін і програм підготовки фахівців, а також на професійну екологічну підготовку та перепідготовку кадрів, які мають бути залучені до вирішення стратегічних та поточних завдань упровадження та розвитку більш чистих виробництв й екологічних технологій.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Сутність природоресурсного менеджменту в системі секторальної політики «зеленого» зростання.
2. Які основні завдання розвитку «зеленої» енергетики як базису низьковуглецевої економіки?
3. У чому полягає «озеленення» промисловості?
4. Що таке стале споживання та виробництво?
5. У чому полягає сценарій розвитку сталого споживання та виробництва в Україні?
6. Які вимоги щодо «зелених» державних закупівель?
7. У чому сутність Стратегії екологічно чистого виробництва (РЕЧВ)?
8. Що таке трансфер технологій?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. від 7 грудня 2016 р. № 932-р [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.lisportal.org.ua/31889/>
2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/htm>.
3. Зелена промисловість. Шлях до ресурсозбереження та скорочення вікідів CO₂ до атмосфери. Перспективи та проблеми стало промислового зростання (2011р.) ЮНІДО ООН.
4. Мусіна Л.О. Структурні зміни і економічний розвиток України: Монографія / [Геець В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 696 с.
5. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272 с.
6. UNEP, 2004. «The Use of Economic Instruments in Environmental Policy : Opportunities and Challenges». Geneva: UNEP. [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – http://www.unep.ch/etu/publications/Economic_Instrument_Opp_Chnull_final.pdf.
7. На шляху розвитку сталого споживання та виробництва в Україні. Настанови щодо застосування зелених закупівель в державному та приватному секторах економіки. – Київ: вид-во «Інтерсервіс», 2013. – 76 с.
8. Ресурсоефективне та чисте виробництво. Навчальний посібник, ЮНІДО, 2017 р. – 82 с.
9. Справочник по экономическим инструментам для осуществления политики в области окружающей среды в Центральной и Восточной Европе. Региональный экологический центр, 1999 Сентендре, Венгрия.
10. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР / Мусіна Л.А., Кваша Т.К -ЕaP GREEN, 2017. – 59 с.
11. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. №5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>.
12. Ідеологія «зеленого» зростання в системі національної економіки (теорія, інституційний базис, інструменти) : колект. монографія / Т.П. Галушкіна, Я.А. Жаліло, Л.Є. Купінець, І.Г. Манцуров, Л.А. Мусіна, О.Ф. Новікова, В.Є. Реутов, Н.І. Хумарова; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : Грінь Д.С., 2014. – 379 с. – укр.
13. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію Між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. – Брюсель, 2017. – 88 с.
14. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272 с.
15. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2010 / Національна доповідь. – Міністерство економіки України. К., 2010 р.
16. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на ХХІ століття (2002-2012) / За редакцією Руденко Л.Г. – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.

ТЕМА 7. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Інструменти «зеленої» економіки. Концепція «зеленого» зростання, запропонована керівництвом ООН як альтернатива світовій фінансовій кризі, підкреслює важливість інтеграції економічних та екологічних аспектів політики, що виявляє можливості для нових джерел економічного зростання, без тиску на кількість і якість природних багатств. До цього переліку належать заходи, які включають такі економічні інструменти, як **податки, схеми торгівлі викидами і скасування субсидій; а також заходи законодавчого регулювання**, такі як встановлення стандартів; до неекономічних заходів можна зарахувати добровільні дії та інструменти впливу на основі інформування.

Важливі напрями трансформації наявної економіки розкриті в Ініціативі продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), у якій «озеленення» економіки є можливим через розвиток сільського господарства й передбачає підвищення рівня економічної і, зокрема, продовольчої безпеки щодо наявності, доступу, стабільності та використання продовольства при одночасному зниженні інтенсивності використання природних ресурсів та за рахунок збільшення цінності харчового ланцюга. Такий результат може бути досягнутий шляхом застосування екосистемного підходу для управління сільським, лісовим та рибним господарствами, який дозволить задовольнити численні соціальні потреби, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь отримувати вигоди від благ і послуг, що надаються екосистемами. ФАО в основі «зеленої» економіки вбачає сільське господарство й виробництво продовольства, що використовує понад 60% усіх світових екосистем .

МВФ заявляв про необхідність переходу до **низьковуглецевої моделі зростання** в період відновлення світової економіки після глобальної економічної кризи. Щоб сприяти фінансуванню цього переходу на рівні глобальної економіки, МВФ працює над створенням багатомільярдного «Зеленого Фонду», який зможе надавати величезні фінансові суми – до 100 млрд доларів США на рік протягом кількох років, необхідні країнам для розв'язання проблем зміни клімату та забезпечення «зеленого» зростання.

На думку експертів, **метою політики «зеленого» зростання** є створення доданої вартості з незначними втратами для довкілля, а також умов для інновацій та інвестицій, спроможних задіяти нові джерела економічного зростання. Політика «зеленого» зростання передбачає податкову реформу на основі реальної оцінки природного капіталу, розвиток еко-ефективної інфраструктури та «озеленення» промисловості з метою формування сталого споживання.

«Зелене» зростання передбачає стимулювання економічного розвитку, забезпечуючи при цьому збереження й відтворення природних активів, які продовжують надавати ресурси та екологічні послуги для забезпечення добробуту суспільства. Для цього таке зростання має стати каталізатором інвестицій та інновацій, що будуть основою сталого розвитку і сприятимуть виникненню нових економічних можливостей. Для здійснення стратегії «зеленого» зростання потрібен інструментарій, пов'язаний з двома спектрами політичних заходів:

- це рамкові умови, які забезпечують економічне зростання і збереження природного капіталу – ключові фінансові та регулятивні дії, такі як подат-

кова і конкурентна політика. До цих дій треба додати політичні заходи, спрямовані на впровадження інновацій, що заохочують необхідну для економного та ефективного використання природного капіталу винахідливість;

- це політичні заходи, спрямовані на стимулювання ефективного використання природних ресурсів і збільшення ціни забруднення, регулювання цін тощо.

Стратегія «зеленого» зростання ґрунтується на взаємопов'язаних аспектах економічної та екологічної політики, що враховують усю цінність природного капіталу як фактора виробництва та його роль у зростанні. У ній наголошується на рентабельності шляхів пом'якшення тиску на навколишнє середовище з тим, щоб вплинути на перехід до нових схем зростання, не переступати через критичні місцеві, регіональні та глобальні екологічні межі.

За визначенням ЮНЕП, «зелена» економіка – це економіка з низькими обсягами викидів вуглецевих сполук, яка ефективно використовує ресурси та відповідає інтересам усього суспільства. У контексті підготовки до згадуваної Конференції ООН «Ріо + 20» запропоновано концепцію переходу до нової державної політики, що передбачає не зростання витрат на «екологію», а інвестування в «зелену економіку». Ця модель надає економічні та соціальні аргументи на користь інвестування 2 % світового ВВП в «озеленення» десяти найважливіших секторів економіки. Метою таких дій є зміна характеру розвитку та спрямування потоків державного і приватного капіталу на зменшення викидів вуглецю та ефективного використання природних ресурсів. Це стимулюватиме економічну активність при зниженому ризику виникнення економічних, екологічних і соціальних криз.

Концепція пропонує більш розумне управління природним і людським капіталом планети, що змінить створення матеріальних благ і напрям розвитку нашого світу в умовах як планової, так і ринкової економіки окремих країн світу.

Тому підприємствам доцільно ухвалити бізнес-стратегії, спрямовані на максимальне ефективне використання ресурсів і «чисте» виробництво, тобто **стратегії відповідно до «трьох R» (Reduce, Recycle, Reuse) – «скорочення, перероблення, повторне використання»***. Для цього необхідно максимально підвищити ефективність використання енергії та сировини, запровадити стратегії «чистих» виробництв, запобігання забрудненням, «зеленого» виробництва тощо.

Отже, як свідчить міжнародний досвід, перехід до «зеленої» економіки супроводжується низкою заходів, в основі яких лежить використання різних інструментів, які впливають на конкурентоспроможність країни.

- **Реформа субсидій.** Субсидії – один з найважливіших інструментів торговельної політики, який широко використовується багатьма країнами в таких секторах, як сільське господарство, енергетика, рибальство, лісове господарство, водопостачання. Проте субсидії створюють неоднозначний і нерідко негативний ефект, оскільки призводять до значних дисбалансів на ринках та загострення безлічі економічних, соціальних та екологічних проблем. Так, наявність сільськогосподарських субсидій ЄС, США та деяких інших держав ставить у не вигідне становище фермерів з країн, що розвиваються, обмежуючи можливості їхнього розвитку. Субсидії часто дозволяють розміщувати виробництво там, де це економічно не вигідно, або проводити діяльність, що завдає шкоди навколишньому середовищу. Усунення багатьох видів неефективних субсидій уможливить вивільнення коштів національних бюджетів для досягнення важливих екологічних або соціальних цілей. Крім того, відмова від деяких субсидій створить прямий позитивний вплив на стан навколишнього середовища. Так, рибальські субсидії призводять до надмірного вилову й виснаження рибних ресурсів. Переговори щодо їх усунення зараз ведуться в рамках СОТ. Ще один приклад – субсидії на викопне

паливо, зниження яких може сприяти розв'язанню проблеми зміни клімату. Відповідно до звіту ОЕСР «Енергетичні субсидії в Україні» за період 2012-2015 рр. близько 40 млрд грн було виділено на вугільний сектор та 356 млрд грн – на газовий, а загалом державна підтримка традиційної енергетики за період становила 595,872 млрд грн проти 20,663 млн грн підтримки заходів з енергоефективності та ВДЕ. Неefективність використання коштів, спрямованих на підтримку традиційної енергетики, підтверджує необхідність їх переорієнтації на розвиток відновлювальної енергетики, яка обіцяє бути економічно та екологічно вигідною.

• **«Продаж квот» як інструмент кліматичної політики.** Більшість економістів вважає адекватною систему торгівлі дозволами на викиди, або «продажу квот». Обмежена кількість ліцензій на викиди забруднювальних речовин, наприклад діоксиду сірки, стимулює скорочення забруднення: з одного боку, за скорочення викидів не потрібно купувати багато ліцензій, з іншого – скорочення викидів надає можливість запропонувати більше ліцензій тим, кому вони потрібні. Зрештою, «продаж квот», за оцінками фахівців, формує ті самі стимули, що і податок А. Пігу – ціна ліцензії виконує роль податку на забруднення навколишнього природного середовища. Із зростанням необхідності екологічного регулювання економісти взяли на озброєння розробки А. Пігу і почали наполягати на обмеженні забруднення за допомогою цін.

На практиці існує кілька важливих відмінностей між принципом «продажу квот» та податком на забруднення навколишнього природного середовища. Зокрема, ці дві системи формують різні види невизначеності.

У науковій літературі обґрунтовуються пропозиції щодо гібридного рішення – торгівля квотами для одних галузей економіки та податок на викиди вуглецю для інших, в основному для нафтогазової сфери.

А. Пігу – розробник концепції зовнішніх ефектів (екстерналій), автор книги «Економічна теорія добробуту» (1920 р.) – запропонував, щоб суб'єкти, які своєю діяльністю викликають негативні зовнішні ефекти, платили збір, що відбиває витрати інших, – податок Пігу (Pigovian).

У будь-якому разі досвід засвідчує ефективність ринкових обмежень викидів. Як свідчить міжнародний досвід, з плином часу обсяг викидів діоксиду сірки на електростанціях був скорочений майже вдвічі за набагато менших витрат, ніж очікували навіть оптимісти, а ціни на електроенергію не збільшилися. При цьому екологічна проблема не зникла, але була значно пом'якшена.

Противники введення квот на викиди підтримують дві позиції: пряма дії, зокрема заборона вугільних електростанцій, є ефективнішими; податок на викиди буде кращим, ніж торгівля квотами на викиди. І хоча ринковий підхід не розв'язує всіх проблем, зокрема, не можна встановити ціну на те, що не можна виміряти точно, і ця процедура може бути складною й дорогою, проте більшість економістів вважає, що масштаби і складність ситуації вимагає ринкових рішень: або квот, або податку на викиди парникових газів.

Застосування ринкових механізмів передбачає створення певної системи заходів, спрямованих на зменшення викидів. При цьому обмеження викидів може призвести до незначного уповільнення економічного зростання. Бюджетне управління Конгресу США дійшло висновку, що прийняття Закону про чисту енергетику та безпеку, або Закону Ваксмана-Марки (*Waxman-Markey bill*) «призведе до скорочення прогнозованих середньорічних темпів зростання ВВП США в період між 2010 і 2050 рр. від 0,03 до 0,09 %». Управління вважає, що запровадження жорсткої політики щодо запобігання змінам клімату зменшить ВВП США до 2050 р. на 1,1 % – до 3,4 %. Загалом аналітики вважають, що застосування жор-

сткої політики щодо обмеження змін клімату призведе до зниження світового виробництва на дещо менший відсоток, ніж відповідні показники для США. Основною причиною цього є те, що деякі економіки (наприклад, Китай) використовують енергію досить неефективно, частково внаслідок національної політики підтримання цін на викопне паливо на дуже низькому рівні. Прогнозоване скорочення ВВП світу становить 1-3 %.

Розрахунок здається простим: зміна клімату зумовить зниження валового світового продукту на 5 %, а заходи щодо призупинення змін клімату можуть коштувати близько 2 % ВВП. Проте, на жаль, не все так просто. Зміни вже тривають, а отже, навіть за жорсткої політики запобігання змінам клімату кількість вуглекислого газу в атмосфері, імовірно, зростатиме ще протягом багатьох років, а цілеспрямовані заходи, за оцінками фахівців, дадуть помітний ефект не раніше, ніж за 20 років.

Своєрідним стимулом переглянути свої позиції для країн, що не приєдналися до угоди про обмеження викидів парникових газів, стане запровадження у США та ЄС тарифів на викиди вуглецю. Вуглецевий тариф буде податком на імпортовані товари пропорційно до викидів вуглецю, що утворюються при виробництві цих товарів.

Політика зі скорочення викидів вуглекислого газу може розглядатися як певний суспільний інвестиційний проєкт: ви сплачуєте зараз і отримуєте вигоду у вигляді менш пошкодженої планети пізніше. Викиди сьогодення впливатимуть на кількість вуглецю в атмосфері на десятиліття, а можливо, і століття вперед. Тому для оцінювання доцільності здійснення інвестицій у скорочення викидів варто оцінити збиток, який додаткові обсяги вуглекислого газу в атмосфері завдаватимуть протягом століть.

Прихильники поступової політики стверджують, що збиток, завданий додатковими тоннами вуглекислого газу в атмосфері, є досить низьким за поточ-

ної концентрації, вартість не буде дуже великою, поки не буде набагато більше вуглекислого газу в повітрі. Вони стверджують, що витрати далекого майбутнього не повинні вагомо впливати на політику сьогодення. Прихильники активних дій стверджують, що політики повинні надати однакової важливості добробуту й сьогоденнього, і майбутніх поколінь.

• **Екологічні податки і збори** все більше використовуються в усьому світі. Їх метою є інтернаціоналізація зовнішніх витрат і стримування розвитку галузей, які не є «зеленими». Ідея «екологічного» оподаткування з метою обмеження масштабів забруднення довкілля, як згадувалося вище, була запропонована Артуром Пігу ще в 1920 р. При цьому базою екологічного податку можуть бути:

- ✓ енергетичні продукти,
- ✓ відходи,
- ✓ транспортні засоби.

Зараз у деяких країнах вводяться податки на видобуток специфічних природних ресурсів (пісок, гравій), та вуглецеві податки. При цьому найбільш поширеними є податки на енергетичні продукти (150 податків у ЄС), відходи (близько 50 податків), транспортні засоби (125 податків у ЄС). На сьогодні у Вірменії та Молдові введені податки на екологічно шкідливу продукцію, і кілька інших країн (серед них й Україна) зацікавлені в тому, щоб розвивати цей інструмент. У деяких країнах СП (наприклад, в Азербайджані та Україні) діють податки на паливо під назвою «платежі за викиди в атмосферне повітря від пересувних джерел», а в інших країнах використовується диференціація податку на паливо, зважаючи на екологічні фактори (вмісту свинцю і сірки, дизельне паливо / бензин і т.д.).

Зараз у базі даних економічних інструментів ОЕСР та Європейського Екологічного Агентства нараховується майже **400 екологічних податків та більше ніж 250 зборів та платежів**. Існує думка, що екологічні податки і

збори знижують конкурентоспроможність національної продукції в порівнянні з імпортними товарами. Проте дохід від використання екологічних податків становить, насправді, приблизно 2-2,5% від ВВП²³. Кілька країн СП висловили зацікавленість у впровадженні нових або удосконаленні наявних економічних стимулів, об'єктом яких є екологічно шкідлива продукція. У цьому напрямі характерний в ОЕСР / СРГ ПДООС досвід розроблення та оцінки дієвості економічних інструментів охорони навколишнього середовища, зокрема платежів / податків за забруднення, у країнах СП і за їх межами. Одна з головних проблем, пов'язаних з ефективністю функціонування цих інструментів у країнах-партнерах, полягає в тому, що вони орієнтовані виключно на отримання доходів без урахування їх дієвості з точки зору охорони навколишнього середовища, покращення якої є ключовим завданням. Бази даних ОЕСР у цих сферах дозволяють проводити порівняльну оцінку результатів діяльності в країнах СП.

Як орієнтири й контрольні показники тут використовуються вимоги законодавства ЄС, спрямовані на заохочення політики поліпшення продукції, вторинного використання відходів і підвищення ефективності використання ресурсів, а також прийнятий ЄС План дій щодо впровадження екологічних технологій. Суттєве значення має така діяльність для торговельної політики, яку проводять деякі країни СП як члени СОТ.

- **Регулятивні заходи, стандарти і заборони.**

У різних країнах світу існує різноманітне законодавство, яке стосується виробництва або використання товарів і спрямоване на досягнення екологічних цілей. Одним зі способів боротьби з негативними зовнішніми наслідками є запровадження адміністративних пра-

вил, якими забороняються або принаймні обмежуються дії, що спричиняють значні витрати для інших. Прикладом може бути боротьба з кислотними дощами, викликаними викидами діоксиду сірки, перш за все, з електростанцій, у США. У 1977 р. уряд США рекомендував, щоб усе нове обладнання, яке використовує вугілля, мало фільтри для вилучення діоксиду сірки зі своїх викидів. Введення жорстких стандартів на всіх підприємствах було проблематичним, оскільки модернізація деяких старих заводів є надто дорогою, тому регулювання стосувалося тільки нових підприємств. З часом були розроблені технології досить простої модернізації застарілих підприємств.

Особливі проблеми виникають, якщо такі вимоги висувають до імпортних товарів. Так, на сьогодні велика кількість країн, в основному розвинених, встановила ряд вимог за видами упаковки, що використовується на їхніх ринках, а також вимоги, що стосуються відновлення, багаторазового використання, рециркуляції або утилізації пакувальних матеріалів, після того як вони виконають свою функцію.

- **Усунення торгових бар'єрів для екологічних товарів та послуг.** Лібералізація торгівлі може сприяти збільшенню торговельних потоків товарів і послуг природоохоронного призначення, що також прискорить заміну старих технологій, тим самим сприяючи скороченню рівня забруднення і шкоди, що завдається навколишньому середовищу відходами протягом усього життєвого циклу.

- **Фінансування інновацій.** Багато урядів вважають, що важливим заходом для переходу до «зеленої» економіки є збільшення фінансування інновацій у чисті технології. Це можна зробити різними шляхами, наприклад підтримкою НДДКР, пільговими процентними ставками, позиками. Широкий доступ до фінансування є одним з ключових чинників, що сприяють екологічно орієнтованим інвестиціям. На тепер доступ як до вітчизняного, так і до міжнародного

²³ Порівняльний аналіз податку на викиди CO₂ та системи торгівлі викидами: висновки для України / Ю. Огаренко; за ред. Х. Рудницької // Національний екологічний центр України – НЕЦУ, 2011. – 36 с.

фінансування в країнах СП обмежений через різні фактори, зокрема у зв'язку з глобальною фінансово-економічною кризою, обмеженим потенціалом урядів і приватного сектора й недосконалою політикою, у тому числі інвестиційної.

Міжнародними фінансовими організаціями (МФО) створені екологічні кредитні лінії в комерційних банках, іноді за підтримки донорів, таких як ЄС. Проте часто, коли підтримка МФО та донорів припиняється, вони не здатні існувати на принципах самокупності.

Основна частина фінансування інвестицій у «зелену» модель зростання, особливо в країнах СП з більш високим рівнем доходів, повинна надходити з приватних джерел. Чинні механізми повинні бути значно розширені. Визнаючи це, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Світовий банк і Азіатський банк розвитку створили в комерційних банках кредитні лінії, які виділяються цільовим призначенням на природоохоронні цілі. Такі кредитні лінії створені МФО не тільки для реалізації невідкладних інвестиційних пріоритетів, але й для зміцнення потенціалу місцевих банків у проведенні належних перевірок та демонстрації життєздатності екологічно орієнтованого фінансування як привабливої моделі господарювання. Проте це станеться тільки в тому разі, якщо місцеві банки будуть бачити достатні можливості для здійснення необхідних капіталовкладень у персонал і потенціал порівняно з іншими комерційними можливостями. Це також вимагає наявності достатнього попиту з боку позичальників і сприятливих основ політики. Це деякі з питань, що потребують вирішення, щоб екологічні кредитні лінії комерційних банків могли існувати на принципах самокупності після припинення фінансування МФО та донорів.

- **Стимули для інвестицій.** Для надання імпульсу переходу до «зеленої» економіки уряди можуть використовувати стимули для інвестицій. Часто такий захід є частиною більш широкої стратегії підтримки окремих галузей,

наприклад виробництва поновлюваних джерел енергії, електромобілів і т.д. Збільшений попит на поліпшення стану навколишнього середовища сприяв розширенню обсягів інвестицій як у промислово розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Перше велике прагнення Європи сприяти еко-інноваціям було втілене у «Плані дій щодо розвитку технологій захисту довкілля» (ЕТАР). Прийнятий у 2004 році, План дій зосереджувався на подальшому розвитку й використанні екологічних технологій. Його метою було подолання фінансових, економічних та інституційних бар'єрів, що перешкоджають розвитку цих технологій, а також сприяння їх прийняттю ринком. Завдяки ЕТАР екологічні галузі виробництва Європи процвітають. Цей сектор сьогодні, за експертними оцінками, має річний обіг у розмірі 227 млрд євро, або близько 2,2% від валового внутрішнього продукту ЄС, випереджаючи європейську аерокосмічну або фармацевтичну промисловість, та забезпечує робочі місця для 3,4 млн чоловік. Близько половини європейських компаній, які працюють у сфері виробництва, сільського господарства, водного господарства та продуктів харчування, останнім часом запроваджують еко-інновації та отримують у результаті вигоду. Очевидно, що існує великий потенціал для еко-інновацій у створенні нових можливостей для бізнесу, робочих місць та економічного зростання в Європі.

«План дій з еко-інновацій» (ЕсоАР) є логічним наступником ЕТАР. Представлений Європейською Комісією у грудні 2011 року, новий План дій буде спиратися на цінний досвід, накопичений на сьогодні, особливо щодо сприяння розвитку та застосуванню еко-інновацій у всій Європі. ЕсоАР є значним кроком вперед щодо еко-інновацій, який забезпечує вихід ЄС за межі «зелених» технологій та сприяє широкому спектру еко-інноваційних процесів, продуктів і послуг. Амбітний план буде також спрямований на розвиток міцніших та ширших еко-інноваційних заходів усередині і за межами Європи.

• «Зелені» державні закупівлі – це добровільний інструмент для стимулювання інновацій та розроблення екологічно безпечних технологій. Перш за все, «зелені» закупівлі повинні враховувати принципи охорони та сталого використання довкілля. Уперше вони були впроваджені в Данії в 1991 р. Активізація розвитку «зелених» закупівель розпочалася після прийняття стратегічного міжнародного документа – **«Порядок денний на XXI століття»** на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Саміт Землі), яка відбулася в Ріо-де-Жанейро в 1992 р. У 2012 р. ЮНЕП за підтримки Європейської Комісії розпочало реалізацію проекту зі створення потенціалу «зелених» закупівель у державному секторі одночасно у 20 країнах. На Конференції «Ріо+20» ЮНЕП оголосив про старт Міжнародної ініціативи із «зелених» державних закупівель, яку вже підтримали більш ніж 30 країн та організацій. Така ініціатива сприяла ліквідації прогалів у координації політики сталості державних закупівель в усьому світі та стала глобальною платформою для обміну досвідом щодо їх застосування в усіх сферах економіки.

ЗДЗ є добровільним механізмом стимулювання розвитку більш чистих тех-

«Зелені державні закупівлі – це процес, за допомогою якого влада прагне закуповувати товари, роботи та послуги зі зниженим впливом на навколишнє природне середовище протягом усього їхнього життєвого циклу порівняно з товарами, послугами та роботами з аналогічним функціональним призначенням...»

Джерело: Визначення Європейської Комісії (COM (2008) 400)

нологій, проектування й виробництва продукції з поліпшеними екологічними характеристиками. Рівень застосування цього механізму під час формування кваліфікаційних вимог для проведення тендерних процедур повинен визначатися на урядовому рівні. З'ясування необхідності та ризиків «зелених» державних закупівель здійснюється за певним алгоритмом (рис. 6.1) і визначається кожною державою та її органами влади.

«Зелені» закупівлі також справляють суттєвий вплив на розроблення та впровадження енергоефективних та чистих технологій виробництва, поліпшення екологічних характеристик продукції протягом її життєвого циклу. Застосовуючи «зелені» державні закупівлі, органи державної влади можуть створити для промисловості реальні економічні стимули щодо розвитку

Рис. 7.1. Виявлення необхідності та оцінювання ризиків «зелених» (сталих) закупівель

«зеленої» економіки. Ініціатива державних органів щодо заохочення «зелених» закупівель є основою для поширення цих зобов'язань на місцеві органи влади та приватний сектор, що також сприяє змінам попиту в країні в цілому.

ЗДЗ мають значний вплив на розвиток ринку екологічно пріоритетної, або «зеленої» продукції, оскільки держава є одним з основних споживачів товарів і послуг і потенційно може виділити від 5% до 20% від ВВП на забезпечення таких закупівель. У деяких країнах, наприклад Данія і Швеція, щорічний рівень ЗДЗ досягає 40% від загальних бюджетних витрат, у Японії – 90 %.

Нормативно-правове забезпечення «зелених» закупівель. Для просування ЗДЗ необхідне відповідне нормативно-правове забезпечення, методична та інформаційна підтримка для забезпечення комунікацій, затверджені процедури (правила, стандарти) для розроблення та затвердження екологічних кваліфікаційних вимог на окремо взяту категорію продукції.

Нормативно-правове забезпечення має закріпити на законодавчому рівні:

- ✓ визначення поняття «зелені» закупівлі й «екологічні кваліфікаційні вимоги», а також вимоги та рекомендації щодо їх здійснення / застосування;

- ✓ порядок визначення та застосування додаткових екологічних кваліфікаційних вимог до продукції, що купується. Цей документ повинен містити конкретні посилання на можливість включення екологічних вимог у категорію кваліфікаційних вимог для державних закупівель, вибір критеріїв та / або можливість використовувати екологічні критерії для екологічних маркувань та / або декларацій.

- ✓ координацію процедур (комунікації) та моніторинг «зелених» державних закупівель;

- ✓ відповідальність постачальника за неправдиву інформацію щодо задекларованих екологічних характеристик продукції.

Як правило, нормативно-правове забезпечення досягається шляхом вне-

сення необхідних доповнень до законів, що визначають політичний курс держави щодо сталого розвитку (соціально-економічного розвитку або екологічної політики), а також до бюджетного кодексу й порядку проведення закупівель за бюджетні кошти. Також розробляється ряд підзаконних нормативно-правових актів, які включають інформаційно-методичне забезпечення та процедури розроблення й затвердження екологічних кваліфікаційних вимог, координацію (комунікації) та моніторинг ЗДЗ.

На відміну від більшості європейських країн, Японії, Республіки Корея, Тайваню та інших держав, які мають уже стійку практику здійснення ЗДЗ у законодавчо-регульованій сфері, Україна робить лише перші кроки з їх розвитку. Перш за все, мова йде про сформоване підґрунтя розвитку «органічного ринку», що сприяє інтеграції малих та середніх підприємств України в міжнародну торгівлю **через просування на міжнародний рівень сертифікованої органічної продукції.**

Закон «Про здійснення державних закупівель», що встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, був прийнятий 1 червня 2010 року. Мета прийняття закону – створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, запобігання проявам корупції, розвиток добросовісної конкуренції, забезпечення раціонального та ефективного використання державних коштів

З прийняттям Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» передбачається державна підтримка й методи стимулювання вітчизняних виробників, які проводять модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища України на період 2011-2015 рр., розроблений для реалізації положень цього

Закону, уже задекларував конкретні заходи щодо розвитку ЗДЗ та визначив відповідальних за виконання і джерела фінансування. **На сьогодні ЗУ «Про публічні закупівлі» №1078VIII, прийнятий у 2016 р., та ЗУ «Про особливості закупівель в певних сферах господарської діяльності» № 4851 від 24.05.2012 р. є основними правовими регламентами, що визначають правові засади здійснення закупівлі товарів, робіт та послуг для забезпечення потреб держави та територіальних громад. Проте закон прямої дії щодо стимулювання «зелених» державних закупівель в Україні до цього часу відсутній.**

Для здійснення ЗДЗ сфера технічного регулювання повинна забезпечити розроблення рекомендацій товаровиробникам щодо внесення екологічних вимог до стандартів для продукції (товари, вироби, процеси і послуги). Ці рекомендації можуть бути розроблені на основі міжнародного стандарту ISO Guide 64:1997 Guide for the inclusion of environmental aspects in product standards.

В основу концепції ЗДЗ повинні бути покладені чіткі і науково обґрунтовані екологічні кваліфікаційні вимоги для продукції (товарів, виробів, процесів або послуг).

При здійсненні «зелених» закупівель обов'язково має бути налагоджений повний облік витрат, тобто «вартість життєвого циклу» (далі – ВЖЦ), який враховуватиме всі витрати з виготовлення, введення в експлуатацію та забезпечення експлуатації продукту. «Зелені» закупівлі здатні давати реальний ефект – екологічний, соціальний та фінансовий. Закупівлі мають соціальні наслідки, так, вони можуть бути використані для стимулювання поліпшення соціальної сфери.

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що на державному рівні необхідне розроблення та впровадження програми щодо здійснення «зелених» закупівель, що має на меті залучення інвесторів, упро-

вадження екологічного оснащення на виробництвах та розбудову екологічної інфраструктури.

«Зелені» закупівлі можуть стати вагомим інструментом сприяння сталому економічному розвитку з одночасним досягненням соціальних цілей держави.

• **Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування.** Прийняття у другому читанні закону про стратегічну екологічну оцінку створило нові умови для застосування принципів «зеленої» економіки в територіальному та галузевому розвитку. На сьогодні всі документи державного планування, за винятком тих, що належать до сфери національної безпеки та фінансів, підлягають процедурі стратегічної екологічної оцінки. Це передбачає проведення постійних консультацій та громадських обговорень для попередження негативних наслідків для довкілля, населення та об'єктів економіки та систем життєзабезпечення. На часі вироблення розгорнутих рекомендацій з проведення стратегічної економічної оцінки (СЕО), які мають нормативний рівень затвердження, а також позанормативні настанови з організації проведення СЕО для проектів різних рівнів – від рівня об'єднаної громади до національного рівня реалізації. Тому на державному рівні доцільно **розробити та затвердити комплекс нормативно-методичних настанов та рекомендацій з проведення СЕО та узгодження їх процедур з чинним національним законодавством; вимог до сертифікації організацій, яким буде надано право підготовки фахівців з СЕО та розроблення настанов щодо змісту навчально-методичних документів з питань проведення СЕО, а також визначення структурних підрозділів в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, до компетенції яких буде належатиме питання координації проведення СЕО.**

У середині 2017 р. в Україні було прийнято ЗУ «Про оцінку впливу на

довкілля», який встановлює правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання й відтворення природних ресурсів під час прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів.

• **Екологічне партнерство та добровільні угоди.** Екологічне партнерство розглядається в програмних документах зі сталого розвитку в європейській екологічній політиці як ефективний механізм інтеграції між державними й місцевими органами управління, промисловими, підприємницькими, громадськими, науковими й освітніми колами суспільства під час розроблення ефективних підходів для ухвалення та реалізації стратегічних рішень на всіх рівнях управління.

Екологічне партнерство базується на загально визнаних міжнародною спільнотою принципах:

- ✓ зменшення інформаційного розриву й розширення доступу до інформації при ухваленні та реалізації рішень;
- ✓ еколого-економічної ефективності спільних рішень;
- ✓ соціальної справедливості, надійності й демократичності;
- ✓ екологічної раціональності й безпечності;

Оцінка впливу – це будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, у тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів.

Джерело: ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля»

- ✓ екосистемної доцільності;
- ✓ задокументованої добровільності (добровільні угоди) спільної відповідальності за екологічні наслідки стратегічних рішень і здійснення екологічної ревізії (аудиту);
- ✓ інтернаціоналізації зовнішніх екологічних витрат на відтворення екосистем, утилізацію відходів тощо.

Етично-правовою основою здійснення екологічного партнерства є цільові добровільні екологічні угоди. Ці угоди можна розглядати як форму добровільного кооперування, спільних зобов'язань щодо підготовки стратегічних рішень і досягнення стратегічних цілей екологічної політики будь-якого рівня (місцевого, регіонального, національного).

Конструктивний діалог між державою, суспільством і бізнесом, укладання добровільних екологічних угод з бізнесовими (підприємницькими) і громадськими об'єднаннями під час підготовки та ухвалення складних соціально важливих рішень. Це значно підвищує гарантії успіху їхньої реалізації, спільну відповідальність. Здійснення стійкого розвитку вимагає нових форм фінансового співробітництва й нових способів фінансування проектів. При цьому важливу роль у фінансуванні природоохоронних заходів відіграє партнерство різних суспільних сегментів. Історично склалася така тенденція, що до останнього часу всі проблеми, пов'язані з екологією й розвитком, фінансувалися лише за рахунок державних кредитів. Зараз усе більше уваги приділяється приватному сектору. Згідно з експертними даними, на сьогодні він має переважну частку у фінансуванні екологічних проектів.

Серед ключових важелів здійснення екологічного партнерства виокремлюють створення бізнесу, модернізацію промислового комплексу й системи підтримки сільськогосподарських виробників. У цьому напрямі повинне відбуватися й реформування екологічної, податкової політики, системи державних закупівель тощо. Саме на цій основі

7 грудня 2016 року було затверджено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. Політика протидії зміні клімату спрямована на мінімізацію викидів парникових газів шляхом низьковоглецевого розвитку економіки. Україна, як й інші країни-члени ООН, приєдналася до цього глобального процесу.

Прогрес реформ та сучасні стратегічні вектори «зеленої» модернізації в Україні. Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (січень 2015 р.) поставлені амбітні завдання з реформування національної економіки та систем управління сферою охорони навколишнього середовища і її моніторингу, які передбачають:

- поетапне узгодження законодавства України з директивними вимогами ЄС відповідно до Угоди про Асоціацію України з ЄС (глава 6 «*Навколишнє природне середовище*»);

- упровадження процедур оцінки впливу проєктів планів і програм на навколишнє природне середовище відповідно до Директив 2011/92 / ЄС та 2001/42 / ЄС;

- здійснення п'ятирівневої ієрархії поводження з відходами відповідно до Директиви № 2008/98 / ЄС про відходи та підготовку планів дій з управління відходами;

- збільшення питомої ваги утилізації твердих побутових відходів, їх максимального повторного введення в обіг як вторинних ресурсів;

- упровадження принципу «забруднювач платить» і розширеної відповідальності виробника, зокрема у сфері упаковки;

- здійснення реформи системи ціно- і тарифоутворення на енергію й паливо, перегляд механізму формування балансу енергоресурсів, відмову від перехресного субсидування;

- створення механізму державної підтримки заходів з енергоефективності в житлових будинках і бюджетній сфері.

Загалом План дій Кабінету Міністрів України, спрямований на реалізацію Стратегії сталого розвитку

«Україна-2020» та Плану імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та Євросоюзом, містить і ємний пакет завдань щодо «зеленої» трансформації економіки.

Серед них підвищення енергоефективності, реформування енергоринку й системи субсидій для населення, поліпшення якості житлово-комунальних послуг, розвиток відновлювальної енергетики, реалізація програми «термомодернізації» для населення, створення сприятливих умов для малого і середнього бізнесу, модернізація промислового комплексу й системи підтримки сільськогосподарських виробників. У цьому напрямку повинне відбуватися і реформування екологічної, податкової політики, системи державних закупівель тощо.

Сьогодні нашій державі притаманна загальна спрямованість державної стратегії переходу на засади сталого розвитку, що передбачає екологізацію інфраструктури, управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності суспільства. Значущість цих постулатів зростає в умовах децентралізації управління та підвищення ролі соціально-економічного розвитку регіонів.

На сьогодні «зелена» політика країни є основною домінантою на шляху до сталого зростання, а **«зелена» модернізація** являє собою систему взаємопов'язаних заходів з реалізації планів, політик, програм, що орієнтовані на розвиток технологій, процесів та видів продуктивної діяльності, які є ощадливими для довкілля, безпечними для людини та ефективними для економіки.

Нормативно-правова база «зеленої» модернізації потребує вдосконалення та розвитку на засадах підвищення ефективності діяльності, яка пов'язана з визначенням конкретних кроків і заходів з поглиблення впровадження технологій та засобів, що сприяють переходу до «зеленого» зростання та формують конкретні умови реалізації «зеленої»

економіки – інституційні, організаційні, кредитно-фінансові, регулятивні тощо.

«Зелена» модернізація як механізм «зеленого» зростання економіки передбачає: суспільну та глобальну рівність і справедливість у розподілі ресурсів; обмеження негативних соціальних наслідків і впливу на навколишнє середовище; розуміння високої цінності **природного і соціального капіталу**, зокрема, відповідальне ставлення до виробництва і споживання в межах життєвого циклу продукції; ефективне використання ресурсів; соціально-відповідальне та екологічно безпечне споживання та виробництво; створення «зелених» робочих місць. На думку експертів, **«зелені» робочі місця** – це вид діяльності в сільському господарстві, промисловості, сфері послуг та адміністрації, який робить свій внесок у збереження або відновлення якості навколишнього середовища.

Тому виникатиме постійна потреба у сприянні оптимальній і максимальної безболісній реорганізації ринку праці, уникнення таким чином можливих соціальних конфліктів шляхом:

- розроблення прогнозів секторальних змін зайнятості населення при запровадженні курсу «зеленої» економіки, виявлення секторів потенційного скорочення зайнятості та її росту;
- спрямування механізмів державного регулювання зайнятості населення на вирішення питань перетоку зайнятих із секторів скорочення в сектори зростання;
- урахування трансформаційних змін у секторах економіки при реалізації курсу «зеленого» зростання через систему навчання та перекваліфікації кадрів, у функціонуванні відповідних інструментів державного замовлення;
- передбачення застосування преференційних інвестиційних механізмів для економічного розвитку регіонів, секторальної структури господарства, де найбільш відчутними будуть зміни при впровадженні «зеленого» курсу економіки.

«Зелені» робочі місця та застосування високотехнологічних стратегій умож-

ливають скорочення споживання енергії, сировини та води, звільняють економіку від вуглецевих речовин і знизять викиди парникових газів, мінімізують будь-які форми забруднення або скоротять кількість відходів виробництва, захистять і відновлять екосистему й біологічне розмаїття.

«Зелена» модернізація потребує запровадження інструментів регулятивного, організаційно-економічного та кредитно-фінансового характеру: **регулятивні інструменти** – це вдосконалення дозвільної діяльності та скорочення бюрократичних процедур щодо впровадження технологій «зеленої» енергетики та органічного агропромислового виробництва, створення «єдиного вікна» послуг для «зеленої» модернізації виробництва та житлово-комунального господарства.

Організаційно-економічні інструменти – прискорена амортизація технологічних об'єктів та установок, що забезпечують «зелену» модернізацію виробництва чи надання послуг, зниження тарифів для споживання у ЖКГ енергоресурсів за умов запровадження ними «зелених» технологій, утеплення, скорочення втрат тепла тощо.

Кредитно-фінансові інструменти – пільгове оподаткування проектів «зеленої» модернізації, компенсація (повна або часткова) відсотків за користування кредитними ресурсами, запровадження незмінного тарифу (**«зеленого» тарифу**) для стабілізації інвестиційної привабливості «зеленої» модернізації; у житлово-комунальному господарстві – запровадження окремих кредитних ліній за спрощеною системою управління процесами надання та обслуговування кредитів на «зелену» модернізацію.

Інструментом «зеленої» економіки є здійснення цілої низки реформ, спрямованих на запровадження найбільш ефективних принципів, механізмів та моделей управління соціально-економічними процесами в країнах світу. При цьому безумовним імперативом суспільства має стати практична ре-

лізація моделі сталого розвитку, що забезпечує інтегральне поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості, ресурсної збалансованості та екобезпеки.

Завдання для України полягає в тому, щоб знайти своє місце, усвідомити свій стратегічний вектор, створити бачення майбутнього з урахуванням цінностей сучасного етапу розвитку. **Прогрес щодо «зеленого» зростання** залежить від кількох передумов: включення завдань «зеленої» трансформації до низки основних пріоритетів розвитку країни, екологізації політичних рішень, повної підтримки принципів «зеленого» зростання зацікавленими органами влади, знаходження консенсусу через діалог влади з бізнесом і громадськістю. Найвні політичні ініціативи на міжнародному та національному рівні на підтримку вектора «зеленого» зростання вже свідчать, що в Україні досягнута певна динаміка в «озелененні» вітчизняної економіки. Підписання у 2014 р. Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом і ухвалення Плану дій щодо імплементації **Угоди про асоціацію на 2014-2017 рр.** (зокрема, Розділ V «*Економічне і секторальне співробітництво*»), а також планів імплементації директив і регламентів ЄС у сфері енергетики, екології та технічного регулювання налаштовують на перехід до «зеленої» європейської моделі розвитку. Україна, як й інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року **на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь»** було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей Сталого Розвитку. Кожну гло-

бальну ціль було розглянуто з урахуванням національних особливостей.

Незважаючи на це, до сьогодні не розроблена відповідно до глобальних викликів Стратегія низьковуглецевого розвитку, необхідність якої визначена міжнародними стратегічними документами (Цілі Сталого Розвитку: Україна, 2015). Адже одне з головних завдань сьогодення – забезпечення енергетичної безпеки й перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів з упровадженням інноваційних технологій.

Основними цілями державної політики у цій сфері є: зниження енергоемності валового внутрішнього продукту (**на 20 відсотків до кінця 2020 року**) шляхом забезпечення (упровадження) 100 відсотків обов'язкового комерційного обліку споживання енергоресурсів (енергії та палива), переходу до використання енергоефективних технологій та обладнання, зокрема через механізм залучення енергосервісних компаній, реалізації проектів з використанням **альтернативних джерел енергії**; забезпечення максимально широкої диверсифікації шляхів та джерел постачання первинних енергоресурсів, зокрема нафти, природного газу, вугілля, ядерного палива, нарощування видобутку вітчизняних енергоносіїв тощо.

Актуальним питанням, що потребує термінового вирішення, є розроблення та затвердження на державному рівні **доктрини «зеленої» економіки** з визначенням пріоритетів, завдань, індикаторів та цільових орієнтирів її розвитку. Отже, курс на «зелений» розвиток повинен слугувати каталізатором інвестицій та інновацій, які створять основу сталого зростання та сприятимуть виникненню нових економічних можливостей.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Визначення поняття та сутності субсидій .
2. Що таке «продаж квот»?

3. «Зелені» державні закупівлі як інструмент «зеленої економіки».
4. Екологічне маркування та оцінка життєвого циклу.
5. Сутність процедур оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.
6. Напрями «зеленого» інвестування в Україні.
7. Що таке екологічне партнерство та добровільні угоди?
8. У чому полягає сутність «зеленої» модернізації?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. №5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV (Редакція станом на 18.11.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>
2. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. від 7 грудня 2016 р. № 932-р [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.lisportal.org.ua/31889/>
3. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/htm>.
4. Зелена промисловість. Шлях до ресурсозбереження та скорочення вікідів CO₂ до атмосфери. Перспективи та проблеми стало промислового зростання (2011 р.) ЮНІДО ООН.
5. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию / Рио-де-Жанейро, 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/declarat/riodecl.htm>.
6. Про стандартизацію: Закону України від 5 червня 2014 року № 1315-VII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058)
7. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII/ Верховна Рада України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
8. Проект Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 3259) / http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56730
9. Настанови щодо впровадження сталих публічних закупівель. Інтеграція критеріїв сталості та процедури публічних закупівель –К., 2016.-125 с.
10. Протокол по стратегической экологической оценке к Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте, Киев, 21 мая 2003 года [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://www.rada.gov.ua>
11. Протокол щодо Стратегічної екологічної оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу
12. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР/ Мусіна Л.А., Кваша Т.К. – EaP GREEN, 2017. – 59 с.
13. Національна доповідь Цілі Сталого Розвитку : Україна, [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/>
14. Ідеологія «зеленого» зростання в системі національної економіки (теорія, інституційний базис, інструменти) : колект. монографія / Т. П. Галушкіна, Я. А. Жаліло, Л. Є. Купінець, І. Г. Манцуров, Л. А. Мусіна, О. Ф. Новікова, В. Є. Реутов, Н. І. Хумарова; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса : Грінв Д.С., 2014. – 379 с. – укр.
15. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію Між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС, Брюсель, 2017. – 88 с.

16. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272 с.
17. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2010 / Національна доповідь. – Міністерство економіки України. – К., 2010 р.
18. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття(2002-2012)/ За редакцією Руденко Л.Г. – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.
19. Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fao.org/index_ru.htm.
20. Порівняльний аналіз податку на викиди CO₂ та системи торгівлі викидами: висновки для України / Ю. Огаренко; за ред. Х. Рудницької // Національний екологічний центр України – НЕЦУ, 2011. – 36 с.
21. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры. / Н.Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. – 1925. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 1-54.
22. Навстречу «зеленой» экономике. Доклад ЮНЕП для власных структур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.org/greenecomony/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_ru.pdf/htm.
23. Herrndorf A, «Greening SMEs in Developing Countries» / Herrndorf, Greening, / A. Herrndorf, 2006.

ТЕМА 8. ІНДИКАТОРИ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ*

«Декларація тисячоліття» ООН, прийнята у 2000 році 189-ма країнами на Саміті тисячоліття ООН, визначила Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), тобто всеосяжні рамки цінностей, принципів і ключових чинників розвитку до 2015 року. Після розроблення універсальних рамок ЦРТ у багатьох країнах світу було здійснено адаптацію ЦРТ та встановлено цільові показники розвитку з урахуванням специфіки національної ситуації. Україна приєдналася до «Декларації тисячоліття» ООН і взяла на себе зобов'язання досягти ЦРТ до 2015 року. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивну адаптацію ЦСР.

Водночас імплементація 17 взаємопов'язаних Цілей Сталого Розвитку вимагає системного підходу до «зеленої» трансформації національних економік та здійснення моніторингу.

Актуальність розроблення та впровадження індикаторів «зеленої» економіки пов'язана з тим, що вони є основою для кількісного та якісного аналізу «озеленення» економіки країни та стимулю-

вання відповідного економічного розвитку за рахунок встановлення цільових орієнтирів та обмежень, а також здійснення своєчасного контролю та корегування напрямів розвитку, дозволяючи зменшити наслідки дестабілізаційних процесів. Відправною точкою для аналізу ситуації з «озелененням» економіки та формулюванням ефективної концепції «зеленої» економіки для України можуть стати індикатори «зеленого» зростання, розроблені Організацією з економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Оцінка міжнародного досвіду з розроблення системи індикаторів суспільного прогресу. Міжнародні та регіональні організації, окремі країни накопичили значний досвід розроблення, впровадження та використання індикаторів, що дають змогу оцінювати ступінь досягнення цілей на шляху до узгодженого економічного, соціального та екологічного розвитку. Цей досвід є базою для розроблення національної системи індикаторів сталого розвитку як обов'язкового складника Стратегії «зеленого» розвитку України. Набір індикаторів та показників «зеленого» зростання не є вичерпним та остаточним, водночас він є гнучким, таким, що кожна країна може адаптувати їх до своїх цілей, можливостей, умов та враховувати в економічному та екологічному моделюванні і прогнозуванні економічного та соціального розвитку.

Багато країн сьогодні впроваджують стратегії сталого розвитку та «зеленої» економіки. Проте методологічні підходи щодо їх індикаторів у різних країнах світу істотно відрізняються. Зазвичай, відрізняють підходи щодо формування індикаторів суспільного прогресу в європейських країнах, країнах Північної Америки, країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону та країнах пострадянського простору.

Недостатньо нам говорити про різні глобальні виклики, такі як енергія, зміни клімату, здоров'я, безпека та довкілля. Нам потрібні загальноприйнятні інструменти, які показують поступ у цих галузях. І такий поступ можна буде виміряти за допомогою прийнятних показників. Тому настав час іти далі інструментів ... Настав час йти далі, ніж ВВП.

*Жозе Мануель Баррозо,
Президент Європейської комісії*
* Джерело: Зелений Новий курс для Європи

* спільно з Кваша Т.К., Сааджан І.А.

Моніторинг результатів потребує створення спільної аналітичної системи для оцінки прогресу у сфері «зеленого» зростання (ОЕСР, ЮНЕП, Всесвітній банк). Незважаючи на використання різних підходів до формування різних груп показників, ці системи спрямовані на дослідження еволюції природного капіталу країн та його взаємозв'язок з економікою й суспільством у загальному форматі.

На міжнародному рівні цією проблемою займаються спеціальні інститути, численні агентства, організації та комітети, такі як ВООЗ, ООН, ЮНЕСКО, Всесвітній банк, Комітет екологічного моделювання (ISEM), Європейська комісія, ОЕСР, Науковий комітет з проблем навколишнього середовища та ін. Для комплексної оцінки сталості розвитку враховують показники за соціальними, економічними та екологічними аспектами, а також часто виділяють окрему групу інституційних показників. Але на сьогодні особливо актуально залишається проблема формування індикаторів «зеленої» економіки та їх адаптування до реальних умов країни та регіонів.

Варто відзначити такі проекти з розроблення інтегральних систем індикаторів суспільного розвитку:

- система індикаторів сталого розвитку, яка запропонована Комісією ООН зі сталого розвитку. Агрегований індикатор стійкості встановлює зв'язок між станом природного довкілля та природними ресурсами, з одного боку, і економічними параметрами – з іншого, об'єднуючи екологічні, економічні та соціальні показники, дозволяючи включати екологічний фактор у національні рахунки та показники національного багатства;

- система еколого-економічного обліку, яка запропонована Статистичним відділом Секретаріату ООН у 1993 році, метою якої є врахування екологічного чинника в національних статистиках. Особливості її використання пов'язані із застосуванням не тільки ринкових, а й неринкових

оцінок. Система дозволяє корегувати не тільки ВВП, а й чисту додану вартість та розмір національного багатства;

- екологічні індикатори ОЕСР. Відбір індикаторів спочатку здійснювався за схемою ОЕСР: тиск (на навколишнє середовище), стан (навколишнього середовища), вплив (на навколишнє середовище) тощо.

Визнаючи те, що країни перебувають на різних рівнях, їм пропонується мінімальний список базових індикаторів та типів систем індикаторів, ґрунтуючись на національних пріоритетах і цілях розвитку, а додатково розробляють власні набори індикаторів для апробування та підготовки національних програм з урахуванням задоволення регіональних і національних потреб кожної країни.

Уперше показники «зеленого» зростання запропоновані у звіті ОЕСР «Курс на зелене зростання: моніторинг прогресу», який опублікований у 2011 році за участю 34 країни ОЕСР одночасно зі Стратегією «зеленого» зростання. Запропонована система індикаторів «зеленого» зростання є результатом попередніх досліджень з вимірювання соціального прогресу, розпочатих у 2008 р. у глобальному проекті «Оцінка суспільного прогресу». Ця ініціатива спрямована на розвиток єдиної системи ключових економічних, соціальних й екологічних індикаторів для забезпечення об'єктивного бачення шляхів еволюції добробуту суспільства. Надалі підхід ОЕСР до моніторингу прогресу щодо «зеленого» зростання був розвинутий у Керівництві для країн Східного Партнерства ЄС «Оцінка зеленої трансформації економіки» 2016 року.

Затвердження переліку індикаторів «зеленої» економіки необхідно в форматі розвитку Національної системи еколого-економічного обліку (СЕЕО), яка на сьогодні є міжнародним статистичним стандартом для опису взаємозв'язку між економікою та навколишнім середовищем. СЕЕО слугує мостом між теоретичними міркуваннями про облік багатства й національними

Вуглецева продуктивність ВВП – співвідношення ВВП у постійних цінах (2010 р.) та загального обсягу викидів CO₂.

Рівень вуглецевої продуктивності ВВП в Україні підвищився у 2014 р. майже у 2 рази порівняно з 1990 р. – з 2,4 грн ВВП /кг CO₂ до 4,5 грн ВВП /кг CO₂.

Енергетична продуктивність ВВП – відношення ВВП у постійних цінах 2010 р. до загального обсягу спожитої енергії.

В Україні енергетична продуктивність ВВП за обсягом кінцевого споживання енергії (у цінах 2010 р.) зросла у 2014 р. на 59% щодо 1990 р. – з 10,9 до 17,3 грн/кгне (нафтового еквіваленту).

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, 2017

Матеріальна продуктивність ВВП – відношення обсягу ВВП у постійних цінах до загального обсягу використаних на території країни матеріалів, включаючи імпортовані та виключаючи експортовані матеріали.

Матеріальна продуктивність ВВП в Україні становила у 2013 р. 3,1 грн/кг, проти 3,17 грн/кг у 1990 р. (ВВП у цінах 2010 р.) і знизилася лише на 2% за 13 років.

Відходопродуктивність ВВП – відношення ВВП у постійних цінах (2010 р.) до загального обсягу утворених відходів (або обсягу утворених побутових та подібних відходів).

Водна продуктивність ВВП – відношення ВВП у постійних цінах (2010р.) до загального обсягу спожитої води.

Водна продуктивність ВВП України зросла за період 1990-2014 рр. майже у 2,3 рази – з 54,3 грн/м³ у 1990 р. до 123,9 грн/м³.

баланс гумусу та поживних речовин;

Баланс поживних речовин досяг мінімуму у 2001-2005 рр. (-135 кг/га) та зріс до 2011-2012 рр., але цей ріст не перекрив від'ємного балансу.

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, 2017

рахунками, оскільки об'єднує різні класифікації, концепції та підходи в галузі оцінки; є засобом для забезпечення якості та порівнянності даних. Щоб стати ефективною, національна СЕЕО повинна бути наповнена фактичними даними. Після виконання цього завдання вона має надавати інформацію за широким спектром екологічних та економічних проблем на різних рівнях. Конкретними прикладами можуть бути оцінки трендів використання й наявності природних ресурсів, масштаби викидів і скидів у навколишнє середовище у зв'язку з економічною діяльністю, а також масштаби економічної діяльності, що здійснюються в природоохоронних цілях.

Методологія ОЕСР щодо визначення індикаторів «зеленої» економіки. Для моніторингу прогресу на шляху до «зеленого» зростання ОЕСР пропонує використовувати 5 груп показників, чотири з яких охоплюють різні зрізи «зеленої» економіки, а п'ята – макроекономічні показники національного розвитку (табл. 10.1):

- екологічна та ресурсна продуктивність;
- база природних активів;
- екологічні аспекти якості життя;
- економічні можливості та політичні рішення;
- соціально-економічний контекст та характеристики економічного зростання.

I. Індикатори екологічна та ресурсна продуктивність, які визначають рівень ефективності використання природного капіталу. **Показники екологічної та ресурсної продуктивності** описують ключові аспекти переходу до низьковуглецевої й ресурсоефективної економіки.

У багатих на природні ресурси країнах результати економічного розвитку та якість зростання все більше залежать від природного середовища, яке є одночасно постачальником вихідних ресурсів (енергії, води, матеріалів) та поглиначем забруднень і відходів. Ефективне використання первинних ресурсів, міні-

мізація відходів, їх переробка й перетворення в ресурс підвищують дохідність бізнесу й уповільнюють виснаження бази природних активів.

До індикаторів екологічної продуктивності належать:

- вуглецева продуктивність ВВП;
- енергетична продуктивність ВВП.

До індикаторів ресурсної продуктивності належать:

- матеріальна неенергетична продуктивність ВВП;
- відходопродуктивність ВВП;
- водна продуктивність;
- баланс гумусу та поживних речовин.

II. Індикатори бази природних активів, які визначають ризики для економічного стійкого зростання. В інтересах довгострокової стабільності розвитку країни необхідно забезпечувати, щоб **база природних активів** виконувала не тільки ресурсні, а й поглинальні, сервісні функції (біорізноманіття), а навантаження на природне середовище не перевищувало його несучої спроможності. З цією метою відстежують **показники запасів і потоків** відновлюваних (вода, ліс) та невідновлюваних ресурсів (мінеральні ресурси).

До індикаторів наявності та використання природних ресурсів належать:

- структура земельних ресурсів;
- площа сертифікованих сільськогосподарських угідь;
- частка земель, зайятих лісами та лісовими насадженнями;
- динаміка зміни структури земельного фонду;
- обсяги видобутку прісної води на 1 чол.населення;
- темпи видобутку невідновлюваних ресурсів.

III. Індикатори екологічних аспектів якості життя, які визначають ризики для здоров'я й безпеки, доступність зручностей та екосистемних послуг, а також вплив навколишнього середовища на систему життєзабезпечення, зокрема, через оцінку доступу до води або руйнівний вплив забрудненого повітря.

В Україні площа сертифікованих сільськогосподарських угідь, зайнятих під вирощування різноманітної органічної продукції, становить уже понад 400 тисяч гектарів (табл. 2.1). Питома вага сертифікованих органічних площ у загальній території країни досягла 0,66%, а в загальному обсязі сільськогосподарських угідь – 0,97%.

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, 2017

До індикаторів екологічних аспектів якості життя належать:

- рівень забруднення повітря;
- середня очікувана тривалість життя при народженні;
- очікувана тривалість здорового життя;
- доступ до централізованої каналізації;
- частка домогосподарств, підключених до водопроводу.

IV. Індикатори економічних можливостей та політичних рішень, які визначають ефективність політики, її роль на шляху до «зеленого» зростання: інвестиції в зелені види діяльності та розвиток технологій, стимулювання еко-інновацій і «зелених» закупівель, реформування субсидій та цін.

До цієї групи індикаторів належать:

- капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону довкілля;
- витрати на наукові дослідження та «зелені» інновації.

V. Індикатори, пов'язані із соціально-економічним контекстом та характеристиками економічного зростання, використовуються для відображення результатів «зеленої» трансформації на макrorівні, включаючи задіяння додаткових джерел зростання, зміни економічної структури, зайнятості та ринків праці, підвищення доходів і конкурентоспроможності бізнесу та економіки в цілому.

Адаптація показників «зеленого» зростання для України. Роботу над адаптацією показників «зеленого» зростання (ПЗР) для України було розпочато у 2013 р. за фінансової під-

тримки ЄС. Було створено міжвідомчу робочу групу в складі представників Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства екології та природних ресурсів, Державної служби статистики, Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження, низки науково-дослідних інститутів і недержавних організацій. Крім того, Міністерством екології та природних ресурсів створено робочу групу, яка займалася підготовкою індикаторів оцінки реалізації цілей Стратегії державної екологічної політики України до 2020 року з урахуванням практики СЕК ООН, ОЕСР та інших міжнародних організацій. Актуальність розроблення та впровадження індикаторів «зеленої» економіки в Україні пов'язана з тим, що вони є основою для кількісного та якісного аналізу «озеленення» економіки країни та стимулювання відповідного економічного розвитку за рахунок встановлення цільових орієнтирів та обмежень з метою здійснення своєчасного контролю та корегування напрямів розвитку, дозволяючи зменшити наслідки дестабілізаційних процесів. Ідея полягає в тому, щоб на основі узагальнення кращого світового досвіду розробити підходи до створення ефективної системи індикаторів «зеленої» економіки в Україні, яка висвітлюватиме різні складники «зеленого» розвитку країни, сформує систему інформації про «зелений» розвиток держави, галузей та регіонів відповідно до сучасних викликів, слугуватиме дієвим інструментом боротьби з корупцією.

Важливість індикаторів для України підтверджуються міркуваннями і фактами, які свідчать про необхідність моніторингу спеціально відібраних сигнальних показників ОЕСР.

Україна приєдналася до заключного документа Конференції ООН «Ріо+20» «Майбутнє, яке ми обираємо»; проголосила в Державній програмі розвитку внутрішнього виробництва до 2015 року стратегічні завдання і напрямки екологізації та підвищення енергоефективності виробництва; затвердила

Стратегію державної екологічної політики на період до 2020 р. і прийняла до виконання комплекс заходів щодо їх реалізації. У цих документах пріоритетним завданням визначено перехід національної економіки до «зеленої» моделі розвитку на засадах сталого виробництва і споживання.

Особливо важливими на сьогодні є побудова цілісної концепції «зеленої» економіки та системи статистичного забезпечення для комплексного відображення «зеленого» розвитку для формування науково обґрунтованої системи прийняття рішень.

Моніторинг запропонованих ОЕСР груп показників досягнення цілей і успішності виконання всіх заходів і завдань вищезазначених нормативно-правових актів цілком прийнятний і для України.

На базі критеріїв та індикаторів «зеленого» зростання ОЕСР експертами УкрНТІ запропоновано систему кількісних значень цільових індикаторів, наявних у законодавстві щодо цілей «зеленого» розвитку. Із запропонованих ОЕСР у 2011 та 2014 роках понад 100 основних і допоміжних ПЗР розглянуто 80 показників, адаптовано для України 60 показників, з яких:

47 показників повністю відповідають методології розрахунку ОЕСР;

13 показників частково відповідають з невеликою зміною методики;

7 показників немає можливості відстежувати або розраховувати, замість них до переліку показників ОЕСР додано 7 додаткових показників.

Методикою відбору показників для України є послідовність таких трьох пунктів: оцінювання охоплення українською статистикою системи показників ОЕСР; оцінювання відповідності конкретних показників програмним і стратегічним цілям та потребам національної економіки; виявлення заміщувальних і додаткових показників.

Практично всі показники, що пропонуються ОЕСР, є наявними в українській статистичній базі або можуть бути розраховані на їхній основі. Відповідні

значення індикаторів визначені законодавчими та нормативно-правовими актами України.

У табл. 10.1. наведена система індикаторів «зеленого» зростання для України.

Таблиця 8.1

Короткий перелік індикаторів «зеленого» зростання для України

Індикатори екологічної та ресурсної продуктивності	
Вуглецева продуктивність ВВП, дол. / тонн CO ₂ : ВВП на одиницю згенерованих енергетикою викидів CO ₂ (ВВП у постійних цінах 2010 р. за ПКС у дол. США)	Вуглецева продуктивність ВВП, грн /т CO ₂ : ВВП на одиницю викидів CO ₂ від спалювання палива ВВП у постійних цінах 2010 р., грн / т CO ₂ та за ПКС дол. /т CO ₂
	Індекс зміни вуглецевої продуктивності ВВП, % до 1990 р. та 2000 р.
	Індекс зміни обсягів викидів CO ₂ , % до 1990 та 2000 рр.
Енергетична продуктивність ВВП: ВВП на одиницю спожитої енергії, дол. /1000 тонн нафтового еквіваленту (тне) (ВВП за ПКС у дол. США в постійних цінах 2010 р.)	Обсяги викидів CO ₂ на душу населення, тонн Енергетична продуктивність ВВП: ВВП на одиницю спожитої енергії, грн / кг нафтового еквіваленту (кгне) ВВП у постійних цінах 2010 р. за ПКС у грн (базовий рік 2010)
	Індекс зміни енергетичної продуктивності ВВП, % до 1990 р. та 2000 р.
	Індекс зміни обсягів споживання енергії, % до 1990 р. и 2000 р.
	Обсяг спожитої енергії на душу населення, тне.
Матеріальна продуктивність ВВП (грн / кг; дол. /кг): ВВП на одиницю спожитих неенергетичних матеріалів, дол. / кг (ВВП за ПКС у дол. США в постійних цінах 2010 р.)	Матеріальна продуктивність ВВП (грн /кг); (дол. / кг)
	Індекс зміни матеріальної продуктивності, % до 1990 р.
	Індекс зміни обсягів споживання неенергетичних матеріалів, % до 1990 р.
Поводження з відходами	Обсяги утворених відходів I-IV класів, тонн
	Обсяги утворених побутових і подібних відходів, тонн
	Обсяги утворених побутових і подібних відходів, на душу населення, кг
	Індекс зміни відходів I-IV класів, 2010=100
	Індекс зміни продуктивності ВВП за відходами I-IV класів, 2010=100. Індекс зміни обсягів утворених побутових і подібних відходів, 2010=100
Водна продуктивність ВВП: ВВП на одиницю спожитої води, дол. /м ³ (ВВП за ПКС у дол. США в постійних цінах 2010 р.)	Водна продуктивність ВВП, дол. / м ³
	Індекс водної продуктивності ВВП, 1990=100
	Індекс обсягів спожитої води, 1990=100
Баланс гумусу та поживних речовин	Баланс гумусу в ґрунтах України, т/га
	Баланс поживних речовин в ґрунтах України, т/га
	Внесення азотних та фосфорних добрив, т/1000 га
Індикатори наявності та використання природних ресурсів	
Земельні ресурси	Розподіл земельних ресурсів України, % до загальної території країни
	Площа ріллі, % до загальної території країни
	Площа пасовищ та сіножатей, % до загальної території

Продовження таблиці 10.1

Органічне землеробство	Площа сільськогосподарських угідь, зайнята під органічним землеробством, га
	Питома вага площі під органічним землеробством у загальній території країни та у площі сільськогосподарських угідь, %
Лісові ресурси	Площа, зайнята лісами та лісовкритими територіями, у загальній території країни, %
Зміни в землекористуванні порівняно з 1990 р. (за категоріями землі).	Зміни в землекористуванні порівняно з 2001 р. (за категоріями землі), відс. Пункти
Водні ресурси	Обсяги видобутої води на душу населення, м
Невідновлювані ресурси	Обсяги видобутку основних корисних копалин в Україні, млн тонн, млн м ³
Індикатори екологічних аспектів якості життя	
Рівень забруднення повітря	Обсяги викидів найбільш шкідливих забруднювальних речовин в атмосферу, тис. тонн
	Обсяги викидів оксиду азоту на душу населення, кг/чол
	Обсяги викидів РМ10 та РМ 2,5 на душу населення, кг/чол
Стан здоров'я населення	Середня очікувана тривалість життя при народженні (років)
	Середня очікувана тривалість здорового життя при народженні (років)
	Темпи зростання захворюваності найбільш поширеними хворобами в Україні, %
Доступ населення до водопостачання та поліпшених санітарних умов	Частка домогосподарств, підключених до централізованого водопостачання, % до загальної кількості домогосподарств
Індикатори економічних можливостей та відповідей політики	
Капітальні інвестиції та поточні видатки на захист навколишнього середовища за рахунок коштів Державного бюджету України	Капітальні інвестиції та поточні видатки на захист навколишнього середовища за рахунок коштів Державного бюджету України, млн грн
	Капітальні інвестиції та поточні видатки на захист навколишнього середовища за рахунок коштів Державного бюджету України, % від ВВП
	Розподіл капітальних інвестицій за видами природоохоронної діяльності, % до загального обсягу капітальних інвестицій
	Розподіл поточних видатків за видами природоохоронної діяльності, % до загального обсягу поточних видатків
	Обсяги бюджетних видатків на наукові дослідження та інновації за «зеленими» напрямками, млн грн
Державні видатки на наукові дослідження та інновації, важливі для «зеленого» зростання	Частка обсягів бюджетних видатків на наукові дослідження та інновації за «зеленими» напрямками в загальному обсязі бюджетного фінансування науки та інновацій
	Структура державних видатків на наукові дослідження за напрямками «зелених» досліджень, %
	Структура державних видатків на інновації за «зеленими» напрямками, %
Соціально-економічні умови та характеристики зростання	
Економічне зростання та його структур	Темп зростання ВВП, % до попереднього року
	Структура валової доданої вартості, %
Населення	Чисельність населення, млн осіб
	Прогноз чисельності населення до 2050 р., млн осіб

Закінчення таблиці 10.1

Ринок праці	Рівень економічно активного населення у віці 15-70 років, % економічно активного населення до чисельності населення відповідного віку
	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, % зайнятих у віці 15-70 років до чисельності населення відповідного віку
	Рівень безробіття, % безробітних до економічно активного населення (за методологією МОП)
Багатофакторна продуктивність по економіці в цілому	Багатофакторна продуктивність по економіці в цілому Вимірюється як різниця між темпами приросту ВВП та вхідних факторів (праці та капіталу для економіки в цілому)
Індикатори ефективності політичних рішень	Індекс легкості ведення бізнесу (обстеження Doing Business)
	Глобальний індекс конкурентоспроможності (обстеження в рамках Всесвітнього економічного форуму)
	Індекс екологічної ефективності (обстеження та оцінки Єльського університету)
	Індекс сталості суспільства (оцінки Фонду сталого суспільства)

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, 2017

У тих випадках, коли для України не проводяться розрахунки, для таких індикаторів використано аналоги інформації, що готується Державною службою статистики України, включно з методологією розрахунку відповідних показників.

Оцінювання відповідності конкретних показників потребам національної економіки. Вважається, що використання індикаторів при попередній експертизі будь-якого проекту або закону дозволяє зменшити ймовірність корупційних схем, насамперед, з лобіювання проектів, що не відповідають вимогам сталого розвитку та «зеленої» економіки.

Метою запровадження системи індикаторів «зеленого» розвитку є озброєння національної управлінської практики інструментарієм щодо визначення результативності реформ у контексті «зеленого» зростання.

Завдання:

- дослідити досвід міжнародних організацій, окремих країн, вітчизняну практику та наукові розробки щодо формування системи індикаторів сталого та «зеленого» розвитку, що дають змогу

оцінювати ступінь досягнення цілей на шляху до узгодженого економічного, соціального та екологічного розвитку;

- оцінити відповідності конкретних показників «зеленої» економіки національним потребам;
- конкретизувати можливості вітчизняної практики щодо розвитку національної системи еколого-економічного обліку.

З точки зору економіки особливо важливими групами є індикатори ресурсної та екологічної продуктивності, ефективності використання природних ресурсів та індикатори економічних можливостей і політичних дій. З точки зору екології – індикатори наявності та використання природних ресурсів; з точки зору інклюзивного зростання – індикатори екологічних аспектів якості життя. Індикатори соціально-економічного контексту і характеристик зростання будуть свідчити про темпи зростання економіки і його характеристиках на шляху до «зеленої» економіки.

Ефективність індикаторів «зеленого» зростання. На сьогодні міжнародні організації, що ведуть роботу в

За індексом екологічної ефективності Україна посідає 44 місце в рейтингу поряд з Кубою (45 місце) та Аргентиною (43 місце). Загальний рейтинг України покращився порівняно з попереднім роком на 51 позицію (96 місце) за рахунок таких складників як клімат й енергетика, сільське господарство, водні ресурси, стан здоров'я, вода та санітарія.

Джерело: Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР, 2017

галузі «зеленого» росту, об'єднують свої зусилля для створення спільної аналітичної системи для оцінки прогресу в цій сфері (ОЕСР, ЮНЕП, Всесвітній банк). Незважаючи на використання різних підходів для груп показників, ці набори були спрямовані на вирішення одного завдання: показати еволюцію природного капіталу країни та її взаємозв'язок з економікою і суспільством у більш загальному плані.

Упровадження системи індикаторів «зеленої» економіки в практиці планування України дозволить:

- гармонізувати вітчизняне законодавство із законодавством ЄС щодо індикаторів «зеленого» розвитку;

- поліпшити моніторинг виконання державних та регіональних програм і проектів;

- імплементувати кращий європейський досвід ведення рахунків до реалій національної практики щодо трансформації системи еколого-економічного обліку та оцінки результативності досягнутого прогресу у сфері «зелених» реформ;

- посилити механізми міжнародної взаємодії та партнерства щодо моніторингу досягнутих результатів.

Пропонований набір показників надає країнам відправну точку та інструмент для організації розроблення національних систем оцінки «зеленого» зростання. Проте він не є ні вичерпним, ні остаточним, а залишається досить гнучким для адаптації його до різних національних умов. Ураховуючи цю специфіку, оцінка «зеленого» зростання повинна відповідати національному контексту.

На національному рівні також необхідно узгодити та законодавчо затвердити систему індикаторів «зеленого» зростання з метою більш ефективного оцінювання прогресу реформ відповідно до глобальних викликів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Еволюція розвитку системи індикаторів «зеленої» економіки.
2. У чому полягає європейська методологія визначення індикаторів «зеленої» економіки?
3. Оцінка міжнародного та національного досвіду.
4. Результативність визначення індикаторів «зеленої» економіки для України.

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. №5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>.
2. OECD (2011a), Towards Green Growth: Monitoring Progress: OECD Indicators, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЕСР, 2011. «Курс на зелене зростання: моніторинг прогресу. Показники ОЕСР». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого зростання), doi: 10.1787/9789264111356-en.
3. OECD (2011b), Towards Green Growth, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЕСР, 2011. «Курс на зелене зростання». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого росту 2014
4. World Bank 2016 fiscal year country and lending groups. – <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>.

5. World Development Indicators. – Washington: World Bank, 2002. – 406 p.
6. Второй обзор результативности экологической деятельности. Украина. Европейская экономическая комиссия ООН. Комитет по экологической политике. – Нью-Йорк и Женева, 2007.
7. Диверсифицированное развитие. Оптимальное использование природных ресурсов в регионе Евразии. Всемирный банк, 2014. – <http://www.worldbank.org>.
8. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання ОЕСР / Мусіна Л.А., Кваша Т.К. – EaP GREEN, 2017. – 59 с.
9. Кваша Т.К., Мусіна Л.А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи використання/ Український інститут науково-технічної і економічної інформації, 2015
10. Мусіна Л. Аналітична доповідь «Стан та перспективи розвитку зеленої економіки та зеленого бізнесу в Україні» (Current situation and prospects of green economy and green business development in Ukraine) http://eep.org.ua/page/green_economy/en/.
11. На шляху до зеленого зростання: моніторинг прогресу в Україні. / Кол. авторів: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З., Хомякова О. – Львів. – 2014. – 76 с.
12. Оценка зеленой трансформации экономики: Руководство для стран Восточного Партнерства ЕС.EaP GREEN, 2016. <http://www.green-economieseap.org/resources/EaP>
13. Підходи, індикатори та методи оцінки впливу науково-технічної діяльності на економічний розвиток / За ред. Л.А. Мусіної. – К.: УкрІНТЕІ. – 2009. – 252 с.
14. План заходів щодо реалізації Національного плану дій у сфері енергоефективності на період до 2020 р. Затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228- р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
15. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” у 2015 році. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4.03.2015 р. № 213-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

ТЕМА 9. УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ПРОЦЕСАХ «ЗЕЛеної» МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Етапи міжнародної взаємодії. Міжнародне співробітництво України активно розвивається з кожним роком та охоплює різні економічні, політичні та екологічні вектори. За роки трансформаційних зрушень через свою неефективність, нерозв'язані питання щодо сталого розвитку країна опинилася у критичному економічному, політичному та екологічному стані. Розв'язання сучасних екологічних проблем можливе в умовах широкого й активного міжнародного співробітництва та діалогу в цій сфері. Це зумовлено, насамперед, такими обставинами:

- глобальним характером екологічних проблем;
- транскордонним впливом забруднення навколишнього середовища;
- міжнародними зобов'язаннями України щодо охорони навколишнього природного середовища;
- необхідністю міжнародного обміну досвідом і технологіями, можливістю залучення іноземних інвестицій.

Стратегія національної екологічної політики, міжнародні угоди та імідж України потребують трансформації економічної моделі розвитку суспільства на користь «зеленого» зростання з використанням міжнародного досвіду. При цьому рамка для вирішення цих завдань на глобальному рівні була сформована ще *Порядком денним на ХХ століття*, прийнятим Конференцією ООН з довкілля та розвитку (1992 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія), рекомендаціями Всесвітнього Саміту зі сталого розвитку «Ріо+10» (2002 р., м. Йоганнесбург, ПАР), рішеннями Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» (25 червня 2012 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія). Зобов'язання на регіональному рівні були визначені Восьмою конференцією «Довкілля для Європи» (2016 р.,

м. Батумі, Грузія), а також двома стратегічними документами: *«Порядком денним на період до 2030 року»*, прийнятим на Саміті з питань сталого розвитку ООН 26 вересня в м. Нью-Йорку та новою Угодою з питань клімату, прийнятою в Парижі 12 грудня 2016 р. Протягом останнього часу інклюзивний процес визначення завдань ЦСР до 2030 року відбувається за чотирма напрямками: **справедливий соціальний розвиток; стале економічне зростання та зайнятість; ефективне управління; екологічна рівновага та розбудова стійкості.**

У форматі міжнародної взаємодії пріоритетне місце посідає співробітництво України з Європейським Союзом. Як зазначено в «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», затвердженій Указом Президента України від 11 червня 1998 року, «національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС». Наближення меж Європейського Союзу до кордонів України актуалізує проблему її взаємовідносин із цим інтеграційним об'єднанням, вимагає визначення найбільш ефективної стратегії і тактики інтеграції України до ЄС.

Підвалини встановлення відносин між Україною і ЄС були закладені ще наприкінці 80-х років Радянським Союзом, що підписав з ЄС низку договорів. Після здобуття Україною незалежності були здійснені певні кроки до зближення з ЄС. У 1994 р. був підписаний базовий документ – **Угода про партнерство і співробітництво**, яка містить норми, що регулюють основи взаємин між Україною і Європейським Союзом. Загальне публічно-правове значення положень Угоди полягає в тому, що Україна зобов'язалася при-

еднатися до низки міжнародних конвенцій, участь у яких не тільки підвищує престиж України на міжнародній арені, але і так само підвищує шанси на майбутню інтеграцію України в ЄС і готує її до вступу в СОТ. Норми УПС мають і важливе правове значення, оскільки:

а) зближення законодавства дозволяє мінімально обмежити можливі колізії у правовідносинах;

б) у разі виникнення колізій проблема може бути розв'язана на рівні світових стандартів.

Таку стратегію треба розробляти, зважаючи на оцінку стану економіки України, нагальну потребу проведення економічних реформ і бажання України будувати соціально орієнтовану ринкову економіку європейського типу. Тому економічний досвід саме країн ЄС є для України надзвичайно цінним. При цьому «зелена» взаємодія чітко визначена і в «Угоді про Асоціацію Україна-ЄС».

Підтримуючи тісне партнерство з Європейським Союзом і впроваджуючи курс на інтеграцію в його структури, Україна матиме можливість вийти на місткі ринки країн ЄС. Характеристики цих ринків є привабливими для українських експортерів, оскільки тут запроваджені цивілізовані правила гри, а перевагу в споживанні надано високо-технологічній та якісній продукції.

ЄС також зацікавлений у розвитку зв'язків з Україною, оскільки:

- Україна має потужний природний потенціал, вигідно розміщений щодо ЄС;

- Україна являє собою потенційно дуже місткий ринок з моделлю споживання, близькою до моделі споживання європейців;

- українська економіка має великий потенціал зростання;

- Україна може стати плацдармом для європейських компаній, які мають намір вийти на ринки Сходу і Півдня.

Одну з першорядних ролей у стратегії взаємного зближення України і ЄС відведено і суто екологічним аспектам.

«Сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям».

Джерело: Угода про Асоціацію Україна-ЄС, гл.6
Навколишнє середовище, ст.360

Новий фінансовий механізм Європейської політики сусідства – **Європейський інструмент сусідства та партнерства (ENPI)**, що розпочав своє функціонування з 2007 року, – активно сприяв розвитку українських регіонів, перш за все, через надання фінансової підтримки програмам регіонального розвитку, передбаченим Планом дій «Україна – ЄС».

Одну з першорядних ролей у стратегії взаємного зближення України і ЄС відведено і суто політичним аспектам.

Посилення екологічного партнерства. Питання європейської інтеграції може стати в Україні серцевиною громадської консолідації. З поглибленням внутрішньої конвергенції Європейського Союзу посилюється й безпековий складник ЄС. Цей фактор сприяє посиленню інтересу до України як ключової країни в системі європейської безпеки й закладає підґрунтя для розвитку контактів не лише з Європейським Союзом, а й із Західноєвропейським Союзом та НАТО. Екологічне партнерство здійснюється з метою досягнення стабільності, належного управління та покращення економічного розвитку регіонів та країн у цілому. «Зелена» економіка розширює досягнення **Європейської Політики Добросусідства (ЄПД)**,

яка почала діяти у 2004 році, і країни-партнери досягли певного прогресу в питаннях демократії, ринкової економіки, що наблизило їх до ЄС. Серед основних цілей екологічного партнерства виокремлюють:

- ✓ наблизити країни-партнерів до ЄС у політичному та економічному сенсі;

- ✓ сприяти безпеці, стабільності та успішному правлінню;

- ✓ розвивати партнерство організацій громадянського суспільства (ОГС) та урядів країн-екологічних партнерів;

- ✓ сприяти секторальному реформуванню та охороні довкілля.

Загально визнані цінності екологічного партнерства:

- демократія та верховенство права;
- дотримання прав людини та основних свобод;

- дотримання принципів ринкової економіки, сталого розвитку та належного управління.

Екологічне партнерство передбачає два шляхи: двосторонній і багатосторонній. Двосторонній шлях має на меті посилити взаємини між партнерами.

Багатосторонній шлях передбачає новий формат співпраці шляхом сприяння обміну досвідом та інформацією щодо кроків партнерів на шляху до реформ; сприяння прийняттю спільних позицій та спільних дій; обговорення тем, що турбують усіх.

У рамках екологічного партнерства діють чотири тематичні платформи:

- ✓ демократія, належне управління та стабільність (включаючи Справедливість, Свободу та Безпеку);

- ✓ економічна інтеграція (зближення ринків, соціальна інтеграція, рівні можливості, охорона здоров'я, питання довкілля та зміни клімату);

- ✓ енергетична безпека;

- ✓ діалог між людьми.

Також ЕП пропанує ініціативи, тобто окремі програми, спрямовані на підтримку цілей сталого розвитку та досягнення реальних результатів:

- ✓ програма інтегрованого прикордонного менеджменту;

- ✓ екологічні ініціативи з питань малого та середнього бізнесу;

- ✓ програма з питань регіональних ринків, збільшення енергоефективності та використання джерел відновлювальної енергетики;

- ✓ запобігання, реагування й підготовка до природних та антропогенних катастроф;

- ✓ сприяння належному екологічному управлінню.

Ініціатива щодо сприяння належному екологічному управлінню має такі конкретні цілі:

- ✓ сприяти доступності достовірної екологічної інформації;

- ✓ сприяти обізнаності та залученню зацікавлених сторін;

- ✓ сприяти здійсненню екологічної оцінки та уникненню небажаних негативних впливів в інших секторах.

Два основні елементи Ініціативи щодо сприяння належному екологічному управлінню такі:

- ✓ розроблення **Спільної системи екологічної інформації (SEIS)**;

- ✓ посилення спроможності для залучення зацікавлених сторін, здійснення екологічної оцінки та звітування на основі досвіду та законодавства ЄС відповідно до екологічних угод.

На сьогодні в рішеннях багатьох важливих зустрічей високого рівня звучать заклики перейти до «зеленої» економіки. Наприклад, у Декларації про екологічно чисте зростання, прийнятій Організацією економічного співробітництва та розвитку в червні 2009 р., міністри висловили рішучість нарощувати свої зусилля щодо подальшої реалізації стратегій «зеленого» зростання і заохочувати **«зелені» інвестиції і стійке регулювання** природних ресурсів. Вони підкреслили рішучість використовувати «ефективні та дієві комплекси політичних заходів у сфері клімату» і заохочувати «реформи внутрішньої політики, націлені на попередження або ліквідацію екологічно шкідливих видів політики, які можуть перешкоджати «зеленому» зростанню, таких як субсидії». У червні 2010 р. лідери держав

«Групи-20» у Торонто у своїй Декларації заявили, що, домагаючись впевненого, сталого і збалансованого зростання, і надалі будуть сприяти роботі над методами оцінки, які враховують соціальні та екологічні наслідки економічного розвитку. Вони підтвердили свою прихильність справі забезпечення екологічно збалансованого відновлення і сталого глобального зростання.

«Зелена» економіка стає центральною темою обговорення інших важливих міжнародних форумів високого рівня, у яких бере активну участь й Україна.

На Конференції ООН зі сталого розвитку, яка пройшла на вищому рівні в Бразилії у 2012 р. («Rio +20»), однією з двох центральних тем була «зелена» економіка в контексті сталого розвитку та подолання зубожіння». Україна також брала участь у цьому Форумі. Проте ця проблема вимагає додаткового аналізу та дискусій з метою визначення, яким чином «зелена» економіка буде сприяти прискоренню переходу до сталого розвитку.

По-перше, необхідна більша концептуальна ясність у тому, що стосується зв'язків між «зеленою» економікою і стійким розвитком. Необхідно підготувати перелік стратегій і заходів, пропорованих у рамках концепції «зеленої» економіки;

- по-друге, необхідне проведення подальшого аналізу кожного політичного «рецепта» з погляду його наслідків для розвитку, соціального впливу та наслідків, у тому числі в рамках міжнародного співробітництва щодо ув'язки економічних, соціальних та екологічних цілей. Такий аналіз варто проводити в конкретних національних контекстах;

- по-третє, поряд з проведенням досліджень на національному рівні необхідно буде також проводити певну роботу для розроблення глобальних моделей і сценаріїв з метою оцінки національних стратегій «зеленої» економіки і «зеленого» зростання в **глобальному контексті**, включаючи, наприклад, взаємодію в рамках міжнародної торгівлі, інвестицій і передавання технологій.

«Співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища».

Джерело: Угода про Асоціацію Україна-ЄС, гл. 6
Навколишнє середовище, ст. 361

Питання екологізації економічного розвитку та розбудови засад «зеленої економіки» активно обговорюються в Україні з урахуванням рекомендацій Конференції з сталого розвитку «Rio+20» (20-22 червня 2012 р. у Ріо-де-Жанейро). Сьогодні цей процес має більш міцне підґрунтя ще й у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у листопаді 2013 року під час Саміту Східного партнерства у Вільнюсі.

Положення цієї Угоди також закріплюють наміри сторін співпрацювати у сферах захисту навколишнього середовища, сталого розвитку та «зеленої» економіки. Підготовка до імплементації Угоди передбачає здійснення значної кількості заходів у цьому напрямі, у тому числі прийняття європейських стандартів у сфері захисту довкілля та енергозбереження, проведення структурних реформ для підвищення продуктивності нашої економіки та зміни її структури щодо збільшення частки високотехнологічних та більш зелених, дружніх до довкілля виробництв.

У зв'язку з цим в Україні на експертному рівні відбувається уточнення сценаріїв і цільових орієнтирів декількох проектів програмних документів розвитку країни: Енергетичної стратегії України до 2035 року, Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва до 2020 року, Державної цільової програми розвитку аграрного сектору до 2020 року. Крім того, вносяться зміни до чинної Екологічної стратегії на період до 2020 року, розпочато роботу над **Стратегією низьковуглецевого розвитку до 2050 року** та Стратегією

розвитку промислового комплексу до 2025 року. Ці документи тісно пов'язані між собою та мають сприяти переходу України від хибної споживацької моделі до більш «зеленого» зростання, що базується на ефективному використанні всіх факторів виробництва та впровадженні енерго- та ресурсоефективних технологій, екоінновацій.

Вагому технічну допомогу в цьому напрямі надають Україні Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), організації системи ООН – ЮНЕП та ЮНІДО.

Оцінка імплементації міжнародних угод в Україні. З огляду на те, що кліматичні зміни несуть загрози для довкілля й людини, у другій половині ХХ століття ООН ініціювала глобальне співробітництво світової спільноти у сфері протидії змінам клімату та адаптації до них. Законодавчою базою такого співробітництва є Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) та протоколи до неї. Основні зусилля, передбачені Конвенцією, спрямовані на зниження викидів парникових газів (ПГ) та їх поглинання. З 1997 року Україна стала Стороною РКЗК, а також підписала (1999 р.) та ратифікувала (2004 р.) Кіотський протокол. Україна також підписала (2015 р.) та однією з перших ратифікувала (2016 р.) Паризьку угоду, якою визначені зобов'язання країн у скороченні викидів ПГ до 2030 року та передбачені, на відміну від перших двох угод, заходи щодо адаптації до кліматичних змін. Імплементація в Україні положень УА, зокрема її торговельної частини, а також Глави 1 (Енергетика) та Глави 6 (Довкілля) створює передумови для формування Єдиного пан'європейського енергетичного та кліматичного простору, який буде охоплювати, крім країн ЄС, також Україну та інші держави-члени Енергетичного Співтовариства.

Згідно з положеннями Кіотського протоколу та поправками до нього, Україна має дозволений обсяг викидів парникових газів у 2020 році на рівні 76% від рівня 1990 року. У рамках **Паризької**

угоди Україна визначила національний внесок зі скорочення або обмеження викидів парникових газів, що передбачає неперевищення у 2030 році 60% викидів парникових газів від рівня 1990 року. Виконання міжнародних зобов'язань залишається пріоритетом державної політики. Крім того, потребує значних доповнень нормативно-правова база щодо визначення якісних та кількісних індикаторів «зеленої» економіки. Ураховуючи існування окремих секторальних програм, можна констатувати: щоб «зелена» економіка «запрацювала», потрібні певні сигнали ринку та відповідні політичні рішення, які стимулюватимуть інвестиції та інновації для сталого управління природним капіталом та забезпечення довготермінових переваг від його використання.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що досягнення екологічних цілей стало частиною державної політики і в економічній сфері. Найважливішими документами, які визначають правові норми та регламенти, є Декларація ООН з навколишнього середовища, яку прийнято в 1972 р. на Всесвітній конференції ООН з проблем навколишнього середовища (Стокгольм, Швеція); Всесвітня стратегія охорони природи, прийнята МСОП (1980 р.); «Декларація Ріо», яку схвалено Міжнародною конференцією з навколишнього середовища і розвитку в 1992р. (Ріо-де-Жанейро, Бразилія); Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), а також інші стратегічні документи Організації Об'єднаних Націй та її структур (ЮНЕСКО, ЮНЕП, ФАО, ВОЗ, МАГАТЕ).

Напрями подальшої міжнародної взаємодії. На сьогодні міжнародна співпраця стала домінуючою рисою екологічної та інших реформ, що підтверджується багатьма державними документами. Приєднання до ЄС – це основна рушійна сила модернізації екологічних стандартів та законодавства. **Членство України в Раді Європи** є важливим чинником інтеграції країни в єдиний європейський правовий простір шляхом узгодження наці-

онального законодавства з нормами організації. До найгостріших екологічних проблем, які спричиняють поглиблення міжнародної екологічної кризи, належать глобальна зміна клімату; зменшення стратосферного озонного екрану; забруднення атмосфери з утворенням кислотних дощів; радіоактивне забруднення окремих регіонів суші та забруднення важкими металами; накопичення промислових та побутових відходів; забруднення поверхневих вод та вод Світового океану токсичними речовинами; опустелювання; збільшення чисельності населення; проблема забезпечення продуктами харчування.

Для Європи згадані глобальні проблеми доповнюються специфічними характеристиками, які здебільшого проявляються у транскордонному контексті. Високий рівень розвитку виробничих сил у поєднанні з географічним розміщенням призвели до того, що однією з центральних стала проблема транскордонного забруднення, а екологічні негаразди однієї країни мають безпосередній вплив на ситуацію в інших.

Екологічні проблеми стають тим чинником, під впливом якого країни Європи акумулюють свої зусилля для забезпечення екологічної безпеки та побудови системи так званої **«колективної відповідальності»** за стан навколишнього природного середовища в просторовому контексті.

Пріоритетне місце в сучасному міжнародному співробітництві займає проблематика сталого розвитку та охорони навколишнього середовища, протидія глобальній зміні клімату. Головну роль на цьому напрямку відіграє ООН як найважливіше джерело міжнародного природоохоронного права. Україна є стороною понад 50 глобальних та регіональних природоохоронних конвенцій та угод, активним учасником переговорного процесу щодо підготовки нової міжнародної угоди, яка прийшла на зміну Кіотському протоколу, до Рамкової конвенції про зміну клімату. Саме тому Україна однією з перших ратифікувала у 2016 р. Паризьку угоду та визначила

зобов'язання у скороченні викидів ПГ до 2030 року, а також передбачила заходи щодо адаптації до кліматичних змін. Певний повтор вище

У рамках **міжнародного формату «зеленої» економіки** варто забезпечити сприятливий клімат для досягнення мети в галузі навколишнього середовища і розвитку на основі:

- сприяння сталому розвитку шляхом впровадження лібералізації торгівлі;
- створення взаємодоповнювальних і взаємопідсилювальних умов у галузі торгівлі й навколишнього середовища;
- надання адекватних фінансових ресурсів країнам, що розвиваються, і розв'язання міжнародної проблеми заборгованості;
- заохочення макроекономічної політики, що сприяє охороні навколишнього середовища й розвитку.

Важливо розглядати такі переваги не лише з погляду зміни стану навколишнього природного середовища країни в цілому, але й з точки зору поліпшення її позицій щодо отримання міжнародної допомоги.

Успішність у забезпеченні гармонізації еколого-економічних відносин відчутно залежить від вибору ефективної структури системи необхідних інституцій, яких, на жаль, в Україні ще недостатньо. Ефективна національна інституційна структура управління сталим розвитком – це не тільки інструментарій для досягнення національних цілей, а й передумова успішної загальнодержавної політики в регіональному й міжнародному вимірі. Таким чином, існування на міжнародному рівні достатньої кількості інституційних механізмів визначає потребу створення відповідної інфраструктури на національному рівні. У питаннях її формування повинна визначатись і Україна, ураховуючи зближення своїх позицій з позиціями Євросоюзу.

Упровадження еколого-економічних реформ у будь-якому суспільстві нероздільно пов'язане з найгострішою необхідністю подолання застарілих сте-

реотипів та догм, що існують у сфері управління природоохоронною діяльністю, та заміни їх на інновації шляхом розроблення прогресивних наукових концепцій та теорій щодо **гармонізації еколого-економічних відносин**.

У зв'язку з цим доцільно орієнтуватися на розроблені світовою спільнотою механізми подолання еколого-економічної кризи та формування більш досконалих й ефективних інструментів екологічної безпеки та управління природоохоронною діяльністю на засадах європейської ідеології «зеленого» зростання.

Одним з пріоритетів зовнішньої екологічної політики України має стати її поступове входження в міжнародний та європейський простір. Основою міжнародної екологічної співпраці є міжнародне екологічне законодавство, що ґрунтується на двосторонніх та багатосторонніх договорах та угодах.

Важлива роль належить питанням **міжнародної технічної допомоги**, що надається в рамках двосторонніх угод з країнами-донорами. Так, Україна в рамках двосторонніх угод з такими країнами, як США, Канада, Нідерланди, Індія і Німеччина, отримує технічну та консультативну допомогу, спрямовану на:

- зниження викидів парникових газів, сприяння виконанню Україною своїх міжнародних зобов'язань щодо відвернення глобальних кліматичних змін;
- залучення громадськості до розв'язання екологічних проблем;
- зміцнення можливостей у використанні дистанційного зонування, геоінформаційних система Інтернет-технологій;
- усунення екологічних наслідків забруднення та погіршення стану навколишнього середовища в басейні р. Дніпро, забезпечення раціонального використання його ресурсів, у тому числі біорізноманіття ;
- збільшення можливостей для виконання вимог Орхуської конвенції щодо доступу до правосуддя з питань, які стосуються довкілля;

- створення комп'ютеризованої системи управління на національному й регіональному рівнях, забезпечення обладнанням національних парків тощо.

Водночас з виконанням зобов'язань України, що випливають із багатосторонніх договорів у галузі охорони довкілля, у перспективі важливе значення має подальше розширення міжнародної співпраці за такими напрямками:

- співробітництво з міжнародними організаціями системи ООН у галузі охорони довкілля (ЮНЕП – Програма ООН по навколишньому природному середовищу, ЄЕК ООН – Європейська Економічна комісія ООН, ПР ООН – Програма розвитку ООН, МАГАТЕ – Міжнародне агентство по атомній енергетиці ООН, ФАО – Організація по продовольству та сільському господарству, Центр ООН по населених пунктах, комісія сталого розвитку. Глобальний екологічний фонд та ін.);
 - співробітництво на двосторонній основі в галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та ядерної і радіаційної безпеки з урядами сусідніх держав, держав – стратегічних партнерів та донорів у рамках двосторонніх угод, спільних програм тощо;
 - участь у регіональних природоохоронних заходах (Чорне та Азовське моря, Дніпро, Дунай, Карпати, Донбас тощо);
 - участь у міжнародних програмах ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, зокрема в рамках Меморандуму про взаємопорозуміння між урядами країн «Великої сімки», Європейської Комісії та Плану підвищення безпеки об'єкта «Укриття», завершення будівництва нових атомних енергоблоків, які компенсують втрату потужностей Чорнобильської АЕС, проблеми радіоактивних відходів, нейтралізація перенесення забруднень повітряними та водними потоками тощо.
- За останні роки Україна одержала міжнародну допомогу від донорів на суму більше ніж 100 млн євро (База

даних ОЕСР), яка була спрямована на розв'язання екологічних проблем водного сектора, допомогу в галузі природоохоронної політики й управління охороною навколишнього середовища.

Сучасні орієнтири взаємодії у сфері довкілля Україна-ЄС. У найближчі роки варто очікувати значного збільшення міжнародних зобов'язань України, оскільки існує ціла низка директив та конвенцій, приєднання до яких (а також підписання нових) має велике політичне значення та значно посилює можливості охорони довкілля, використання й відтворення природних ресурсів в Україні (ДОДАТОК 2).

Підписання у 2014 р. Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом і ухвалення Плану дій щодо імплементації Угоди про асоціацію на 2014-2017 рр. (зокрема, Розділ У «Економічне і секторальне співробітництво»), а також планів імплементації директив і регламентів ЄС у сфері енергетики, екології та технічного регулювання, визначає національну траєкторію України відповідно до глобальних викликів. У рамках Проекту ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки» (2012-2014 рр.) ЄС та Україна погодилися про певний набір цілей, що ґрунтуються на Стратегії України в секторі охорони довкілля. У цій галузі впровадження законодавства ЄС відбуватиметься в межах восьми секторів. Загалом воно регламентується **29 джерелами права** – Директивами та Регламентами ЄС у цій сфері, які повинні бути транспоновані (перенесені) до внутрішньодержавного права. На відміну від сучасного природоохоронного законодавства України, яке в багатьох випадках є декларативним, правові регламенти ЄС визначають кількісні та якісні результати, яких треба досягти кожній країні протягом визначеного періоду. Особливістю Директив ЄС є те, що держави повинні адаптувати своє законодавство для досягнення цілей, визначених Директивами, але

при цьому самі визначають методи їх досягнення. Серед основоположних Директив ЄС у галузі охорони довкілля виокремлюють такі:

Директива про Доступ до Інформації затверджує право на доступ до інформації і встановлює чіткі умови того, як повинна надаватися інформація, що стосується охорони навколишнього природного середовища;

Директива про Звітність окреслює вимоги до регулярної звітності;

Директива про Оцінку Впливу на Довкілля (Директива ОВОС) і Директива про Стратегічну екологічну оцінку впливу на довкілля (Директива СЕО), які спрямовані на розв'язання екологічних проблем. **Зокрема, інвестиції в інфраструктуру мають шанс реалізуватися** тільки за умови попередньої оцінки впливу на довкілля. Деякі банки й агентства розвитку, такі як Всесвітній банк, вимагають від країн-бенефіціаріїв використати аналогічні системи оцінки дії і процедури для отримання фінансової допомоги на здійснення проектів.

Директива про забезпечення участі суспільства в ОВОС (2003/35) підвищує прозорість і легітимність планів, програм й окремих проектів.

В умовах поширення глобалізаційних процесів Україна повинна імплементувати свою стратегію розвитку згідно з європейськими вимогами. Крім того, є шанс вийти в лідери щодо просування ідеології «зеленої» економіки серед країн Східної Європи. На це була спрямована Програма «Екологізація економіки країн Східного Партнерства Європейського Союзу (2013-2016 рр.)», яка підтримувалася ресурсами Європейської Комісії та інших донорів та реалізовувалася за спільної участі чотирьох міжнародних організацій (ОЕСР, ЕЕК ООН, ЮНЕП, ЮНІДО). Метою Програми є підтримка переходу країн Східного Партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Республіка Молдова та Україна) до моделі «зеленої» економіки шляхом:

- інтеграції сталого споживання та виробництва (ССВ) у національні плани

розвитку, законодавство й нормативну основу;

- упровадження стратегічної екологічної оцінки (СЕО) та оцінки впливу на навколишнє середовище як вагомих інструментів просторового планування на принципах екологічної сталості;

- переходу на «зелену» модель розвитку в секторальному зрізі.

Україні необхідно укріплювати свій інституційний потенціал, забезпечувати розвиток фінансових ринків та сприяти вітчизняним підприємствам у доступі до європейських джерел фінансування, а також більш активно залучати бізнес-сектор до участі в міжнародному парт-

нерстві. **Довгострокова стратегія України** щодо інтеграції до ЄС означає поступове наближення до відповідних стандартів природоохоронного законодавства та забезпечення дієвості механізмів їх упровадження. Ефективність таких зусиль залежить від темпів **екологічних реформ**, які відбуваються в державі сьогодні. Отже, ураховуючи тенденції сучасного етапу розвитку, необхідно більш активно ініціювати нові форми міжнародної співпраці, що дозволять мобілізувати як зовнішні, так і внутрішні резерви України для збереження, відтворення та сталого управління власним довкіллям.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Які ключові вектори міжнародної політики України у сфері охорони довкілля?
2. У чому полягає роль ООН у форматі міжнародної екологічної взаємодії?
3. Які зобов'язання України щодо «зеленої» трансформації?
4. Які вектори взаємодії визначає Глава 6 Угоди про Асоціацію Україна-ЄС?
5. Які механізми міжнародної співпраці?
6. Особливості міжнародної співпраці Україна-ЄС.
7. Які основоположні Директиви ЄС у галузі охорони довкілля ?
8. У чому полягає технічна допомога ЄС у галузі довкілля?

РЕКОМЕНДОВАНІ ПЕРШОДЖЕРЕЛА:

1. <http://www.menr.gov.ua/garbage/5440-anatovana-struktura-natsionalnoi-stratehii-povodzhennia-z-vidkhodamy-vynesena-na-hromadske-obhovorennia>.
2. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Publication “The Political Economy of Environmentally Related Taxes” [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.oecd.org/document/20/0,3343,en> Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Publication “The Political Economy of Environmentally Related Taxes” [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.oecd.org/document/20/0,3343,en>.
3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля – Орхуська конвенція – <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [Електронний ресурс]: міжнародний документ від 25.02.31991.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року від 7 грудня 2016 р. № 932-р [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.lisportal.org.ua/31889/>.
6. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС // Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС, Брюссель, 18 травня, 2017 р. – 85 с.
7. Оцінки екологічного врядування в 6 країнах Східного Партнерства, проведених ФГС / <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/assessment-of-ep-eng--2.pdf>.

8. Розпорядженням № 371-р від 15 квітня 2015 року Кабінет Міністрів України схвалив плани імплементації 20 актів законодавства ЄС, а Розпорядженням № 475-р від 14 травня 2015 року – план імплементації 6 актів законодавства ЄС.

9. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 847-р від 17 вересня 2014 року був затверджений План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014–2017 роки / [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p).

10. Національна доповідь Цілі Сталого Розвитку : Українсь, [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs>.

11. European Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth /COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010. – 37 p.

12. Інформаційний центр «Ініціатива з питань зміни клімату» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки – <http://www.climate.org.ua>.

13. Зелена стратегія регіону / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.С. та ін.]; за наук. ред. Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011.

14. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Publication “The Political Economy of Environmentally Related Taxes” [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – [http://www.oecd.org/document/20/0.3343.en](http://www.oecd.org/document/20/0,3343,en).

15. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття (2002-2012)/ За редакцією Руденко Л.Г.-К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.

ВИСНОВКИ

«Глобальний зелений новий курс», який закріплений у стратегічних документах ЄС, таких як «Глобальний зелений новий курс» (2009 р.), «Зелений новий курс для Європи: у напрямку зеленої модернізації в умовах кризи» (2010 р.), «Назустріч зеленій економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності» (2011 р.), «Велика зелена технічна революція» (2011 р.), отримує все більший суспільний резонанс.

Крім того, відбувається постійне формування та вдосконалення концепції «зеленої» економіки, яка містить ідеї багатьох інших напрямків в економічній науці і філософії (екологічна економіка, економіка навколишнього середовища, антиглобалістика, теорія міжнародних відносин та ін.), пов'язаних з проблемами сталого розвитку. Крім того, прихильники концепції «зеленої» економіки вважають, що сучасна економічна система, яку, до речі, називають «коричневою економікою», є недосконалою, хоча вона дала певні результати в підвищенні життєвого рівня людей у цілому й особливо її окремих груп. Водночас негативні наслідки функціонування цієї системи досить значні: це екологічні проблеми (зміна клімату, опустелювання, втрата біорізноманіття), виснаження природного капіталу, широкомасштабна бідність, нестача прісної води, продовольства, енергії, нерівність людей і країн. Усе це створює загрозу для сучасного й майбутнього поколінь. Для виживання й розвитку людства потрібен якісно новий стрибок – перехід до принципів «зеленої» економіки – системи видів економічної діяльності, пов'язаних з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які сприяють підвищенню добробуту людини в довгостроковій перспективі, при цьому не створюючи для майбутніх поколінь значних **екологічних ризиків або ресурсного дефіциту**.

Важливим етапом сучасного економічного розвитку суспільства є глобалізація всіх процесів, неможливість їх здійснення в окремо взятій державі або регіоні. Наявна модель прогресу, у якій економіка побудована на вільному ринку, а суспільство є об'єднанням вільних громадян, що завойовує природу і Всесвіт, не здатна забезпечити ані економічну, ані продовольчу, ані ресурсну, ані навіть особисту безпеку життя громадян. Тому організація суспільства вимагає певних трансформацій на основі нової системи цінностей людства, основою яких є безпека, а відповіддю на виклики сучасності може стати «зелена» економіка.

Цей відносно новий напрям розвитку **суспільної парадигми** активно розвивається у світі та має своє відображення в Україні як у науковому середовищі, так і серед управлінців та активістів громадських організацій, а отже, потребує ґрунтовного опрацювання та адаптації світового науково-практичного досвіду до вітчизняних реалій.

«Зелена» економіка – необхідна частина відповіді на питання про те, як утримати свій екологічний слід у межах однієї планети. Її завдання – зв'язати екологічну необхідність зміни курсу з економічними й соціальними наслідками, зокрема економічним зростанням, ринками праці та капіталу. Концепція «зеленого» зростання підкреслює важливість інтеграції економічних та екологічних аспектів політики в такий спосіб, який виявляє можливості для нових джерел економічного зростання та не створює «нестійкого» тиску на кількість і якість **природного капіталу**. «Зелену» економіку можна також розглядати як набір умов, які в цілому включають:

- рівність і справедливість у межах одного покоління й між поколіннями;
- відповідність принципам сталого розвитку;

- обережність щодо соціальних наслідків і впливу на навколишнє середовище;

- розуміння високої цінності природного й соціального капіталу, наприклад, через інтерналізацію зовнішніх екологічних витрат, «зеленого» обліку, оцінювання витрат за період усього життєвого циклу й поліпшення управління;

- ефективність використання ресурсів, стійке споживання і виробництво; необхідність відповідати макроекономічним цілям за допомогою створення «зелених» робочих місць, підвищення рівня конкуренції і зростання в основних сферах і галузях.

«Зелена» економіка формує інструменти **сучасного управлінського інструментарію**, що враховує соціальні, культурні, психологічні, біологічні, фізіологічні особливості людини як суб'єкта соціально-економічних і природно-господарських відносин. Відбувається поступовий відхід від переваги традиційної системи природокористування до ресурсоефективної та низьковуглецевої.

Найявні політичні ініціативи на міжнародному та національному рівні на підтримку вектора «зеленого» зростання свідчать, що в Україні досягнута певна динаміка «озеленення» національної економіки.

Проте, на жаль, не всі завдання виконано. Тому мова повинна йти про **пришвидшення еколога орієнтованих реформ** з метою розвитку низьковуглецевої та ресурсоефективної економіки. Це також потребує корінних інституційних змін та прийняття низки стратегічних документів, зокрема Концепції та Стратегії «зеленого» зростання. Саме так Україна може повноцінно увійти в європейський простір та забезпечити структурну перебудову та екологізацію економіки.

Необхідно наголосити, що **«зелена» модель розвитку** сприяє економічному процвітання та соціальному добробуту, оскільки забезпечує матеріальну віддачу та послуги від природних активів. «Зелена» трансформація може дати багато позитивних результатів, на зра-

зок посилення конкурентоспроможності країни за рахунок інноваційних зрушень, збільшення нових робочих місць, досягнення більш збалансованих макроекономічних умов завдяки зниженню дисбалансів та ризиків негативних потрясінь у зв'язку з обмеженістю ресурсів або їх низькою якістю.

Активізація «зеленого» зростання в Україні можна забезпечити шляхом:

- **екологізації політичних рішень** та практичного вираження масштабних урядових ініціатив щодо переходу від енергозалежної економіки до інноваційної та низьковуглецевої;

- **трансформації законодавчо-нормативного підґрунтя** на користь стимулювання динамічних процесів ресурсозбереження та впровадження більш чистих технологій;

- **розбудови економічного фундаменту** зростання за рахунок «озеленення» ВВП та усунення природно-ресурсних субсидій, а також активного залучення бізнес-сектора;

- **налагодження ефективного діалогу** України із західними партнерами щодо плідної взаємодії у сфері «озеленення» економіки.

Це зумовлює необхідність розглядати ідеологію розвитку «зеленої» економіки як основну парадигму трансформації суспільних зрушень, особливо щодо формування цілісної національної системи екологічного управління. Необхідність такої системи підтверджується станом екосистемного потенціалу України, який характеризується як антропогенно виснажений унаслідок непомірного використання та споживацького ставлення. Розбалансованість функцій використання природного капіталу та його відтворення призвела до широкомасштабних деструктивних процесів, які становлять реальну загрозу для здоров'я нації. Усе це потребує від **державних інституцій**, посадових осіб, усього суспільства особливого розуміння та дій щодо застосування екосистемного підходу в практиці державного планування й управління, національного розвитку та життєдіяльності.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. “Аналітична довідка. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2015 році”. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/nauka/informacijno-analitichni-materiali.html>.
2. 5-та Всеєвропейська конференція міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи” // Електронний доступ до сторінки – ecoleague.colocall.com/download.php?id=576
3. Буркинський Б., Галушкіна Т. Глобалізація економіки та національна екологічна доктрина // Економіст. – 2002. – № 9. – С. 20-23.
4. Буркинський Б.В., Степанов В.М., Харічков С.К. Еколого-економічні орієнтири стратегії сталого розвитку України. Проблеми сталого розвитку України – Київ: «БМТ». – 1998. – С. 100-111
5. Веклич О.О. Екологічна ціна економічного зростання України / О.О. Веклич, М.Ю. Шлапак // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 51-60.
6. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К.: [Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів], 2003. – 88 с.
7. Вернадский В.И. Биосфера. / В.И. Вернадский. – М., 1967, с. 351.
8. Видение – 2050. Новая повестка дня для бизнеса. 2010. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.wbcsd.org/web/vision2050.htm. Англ.
9. Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі у 2011 році // Держкомстат України – Експрес випуск №107 від 11.09.2012.
10. Второй обзор результативности экологической деятельности. Украина. Европейская экономическая комиссия ООН. Комитет по экологической политике. – Нью-Йорк и Женева, 2007. – С. 29-30.
11. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) – Одесса: ИПРЭИ НАНУ, 2000. – 280 с.
12. Галушкіна Т.П. «Зелений» вектор розвитку економіки України / Т.П.Галушкіна // Економіст №11, листопад 2011 р. / стор. 4-7.
13. Галушкіна Т.П., Гордійчук Є.Г. Екологічна сертифікація в системі екологічного управління. Монографія. – Харків: Бурун Книга, 2010. – С. 130-220.
14. Геєць В.М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
15. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації: Монографія. – Луцьк: “Надстир’я”, 2001. – 526 с.
16. Глобальний зелений новий курс. Доповідь. – березень, 2009. –Published by the Green European Foundation aisbl Gel, Belgium, 2009.
17. Голубець М.А. Середовищезнавство (інвайронментологія) / М.А. Голубець. – Л. : Манускрипт, 2010. – 176 с.
18. Данилишин Б.М. Екологічна основа політики сталого розвитку / Б.М. Данилишин. – Донецьк: «ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 256 с.
19. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки :Постанова КМУ № 1088 від 01.12.2010 року// // Офіційний вісник України. – К., 2010.
20. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/.htm>.
21. Державна служба України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/htm>.

22. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>
23. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naer.gov.ua/sonyachna-energetika/htm>.
24. Доповідь про зелену трансформацію в Україні на основі показників зеленого зростання в Україні/ Мусіна Л.А., Кваша Т.К. -ЕaP GREEN, 2017. – 59 с.
25. Дослідження “Low carbon jobs for Europe” [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://wwf.panda.org/uk/?167361/greenjobs>.
26. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=145%E0-2006-%F0.htm>.
27. Європейська стратегія сталої, конкурентоздатної та безпечної енергетики» (8.3.2006. СОМ(2006) 105) / Брюссель, 2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf/htm.
28. Жаліло Я.А. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / ред. Я.А. Жаліло / Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.
29. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
30. Закон України “Про екологічний аудит” // зі змінами та доповненнями 31.01.2009 р.
31. Закон України “Про екологічну експертизу” // Закони України. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – Т. 8. – С. 84-100.
32. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991, № 1560 (із зм. і доп.) [Електронний ресурс] Адреса доступу до сторінки <http://www.rade.gov.ua>.
33. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2005. – № 51. – С. 548.
34. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження» від 16 березня 2007 р. № 760-V [Електронний ресурс]. Адреса доступу до сторінки – <http://www.rada.gov.ua>.
35. Закон України «Про Державний бюджет на 2012 рік» – [Електронний ресурс] Адреса доступу до сторінки – www.zakon.rada.gov.ua.
36. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року N 2818-VI – [Електронний ресурс] Адреса доступу до сторінки – <http://www.rada.gov.ua>.
37. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/htm>.
38. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», N1264-XII від 25.06.91 р. // Електронний доступ до сторінки. – <http://www.rada.kiev.ua>.
39. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного співтовариства» від 15.12.2010. [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
40. Зелена промисловість. Шлях до ресурсозбереження та скорочення вікідів CO2 до атмосфери. Перспективи та проблеми стало промислового зростання (2011 р.) ЮНІДО ООН.
41. Зелена стратегія регіону / [Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. та ін.]; за наук. ред. Б.В. Буркинського, Т.П. Галушкіної. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 345 с.
42. Зелений Новий курс для Європи. Доповідь Вупертальського інституту для клімату, довкілля та енергії. – Зелена Європейська фундація – aisbl GEI, жовтень 2009 року.

43. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 25. – С. 743.
44. Інформаційний центр «Ініціатива з питань зміни клімату» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки – <http://www.climate.org.ua>.
45. Кваша Т.К., Мусіна Л.А. (2015) Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи застосування. Київ, УкрІНТЕІ.
46. Кваша Т.К., Мусіна Л.А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи використання / Український інститут науково-технічної і економічної інформації, 2015
47. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля – Орхуська конвенція – <http://zakon.rada.gov.ua>.
48. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [Електронний ресурс]: міжнародний документ від 25.02.1991 / ООН. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_272.
49. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры / Н.Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. – 1925. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 1-54.
50. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. N 880-р www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0.
51. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. від 7 грудня 2016 р. № 932-р [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.lisportal.org.ua/31889>.
52. Концепція реформування системи державного природоохоронного нагляду (контролю) / <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news/5358-kontseptsiya-reformuvannya-systemy-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-u-sferi-okhorony-navkolishnoho-sередovushcha-v-ukraini>.
53. Концепція сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року. – № 1359 – XIV. – С. 2.
54. Л. Мусіна, Т. Кваша (2014 b) Дослідження впливу ресурсоефективності на економічний розвиток в країнах – лідерах зеленої модернізації / Проблеми економіки. – № 4. – С. 53-61. – http://www.problecon.com/annotated-catalogue/?year=2014&abstract=2014_04_0.
55. Лемешев М.Я. Экологическая альтернатива: истоки беды. Знаки беды // Под общ. Ред. М.Я. Лемешева / М.Я Лемешев. – М.: Прогресс, 1990. – 800 с.
56. Лібанова Е. М. (2014) Демографічні зрушення в контексті соціального розвитку // Демографія та соціальна економіка. – № 1. – С. 9-23. – http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2014_1_3.
57. Лібанова Е.М Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія / Ред.: Е.М. Лібанова; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Прогр. розв. ООН в Україні / Е.М. Лібанов. – К., 2008. – 316 с.
58. Майбутнє, якого ми хочемо»: особливості реалізації парадигми сталого (збалансованого) розвитку в Україні / С.А. Лісовський, Г.Б. Марушевський, П.Г. Павличенко, Л.Г. Руденко, Т.В. Тимочко // Український географічний журнал. – 2012. – № 3. – С. 3-10. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>.
59. Медоуз Д.Х. Пределы роста: 30 лет спустя / пер. с англ. Е.С. Оганесян; под. ред. Н.П. Тарасовой / Д.Х. Медоуз, Й. Рандерс, Д.Л. Медоуз; – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2012. – 358 с.
60. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс И., Беренс В.В. Пределы роста: Доклад по проекту Римского клуба “Сложное положение человечества”. – М.: Изд-во Моск. ун-т, 1991.

61. Модернізація України: пріоритети реформ // Зеркало недели № 14 (794) 10. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://www.zn.ua/3000/3100/69088/>
62. Мусіна Л. Аналітична доповідь «Стан та перспективи розвитку зеленої економіки та зеленого бізнесу в Україні» (Current situation and prospects of green economy and green business development in Ukraine) http://eep.org.ua/page/green_economy/en/.
63. Мусіна Л. Аналітична доповідь «Стан та перспективи розвитку зеленої економіки та зеленого бізнесу в Україні» (Current situation and prospects of green economy and green business development in Ukraine) http://eep.org.ua/page/green_economy/en/.
64. Мусіна Л.А. Роль малого інноваційного бізнесу в “зеленій економіці”: перспективи для України. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку / Л.А. Мусіна. – 2011. – № 3. – С. 128-131
65. Мусіна Л.О. Структурні зміни і економічний розвиток України: Монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.
66. На шляху до зеленого зростання: моніторинг прогресу в Україні. / Кол. авторів: Андрусевиц А., Андрусевиц Н., Козак З., Хомякова О. – Львів. – 2014. – 76 с.
67. На шляху розвитку сталого споживання та виробництва в Україні. Настанови щодо застосування зелених закупівель в державному та приватному секторах економіки. – Київ: вид-во «Інтерсервіс», 2013. – 76 с.
68. Навколишнє середовище України: статистичний збірник. – К.: Держстат України, 2015. – 223 с.
69. Навстречу «зеленой» економіке. Доклад ЮНЕП для власних структур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_ru.pdf/htm.
70. Навстречу «зеленой» економіке: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей властных структур. – узагальнююча доповідь для представників владних структур. – Доповідь ЮНЕП, 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – www.unep.org/greeneconomy.
71. Настанови щодо впровадження сталих публічних закупівель. Інтеграція критеріїв сталості та процедури публічних закупівель. – К., 2016. – 125 с.
72. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році – http://www.menr.gov.ua/ND_2015.pdf.
73. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні в 2014 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2016. – <http://www.menr.gov.ua>.
74. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 р. – http://www.mns.gov.ua/content/annual_report_2009.html.
75. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2010р. – Київ: ДП «Агентства «Чорнобильінтерінформ». – 2011 р. – 487 с.
76. Національна доповідь Цілі Сталого Розвитку : Українв, [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/>
77. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку – Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН/ГЕФ «оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні», 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки -<http://www.un.org.ua>.
78. Національна концепція впровадження та розвитку екологічно чистого виробництва в Україні. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2005. – 24 с.
79. Національна політика «зеленого» зростання в Україні / Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. – Одеса – ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 272 с.
80. Окружающая среда и торговля Справочно-аналитическое пособие 2-е издание. Программа ООН по окружающей среде Отдел по технологиям, промышленности

и экономике Секция экономики и торговли и Международный институт устойчивого развития. – 146 с.

81. Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.mre.kmu.gov.ua/fuel/docscatalog/document?id=222032.

82. Организация Объединенных Наций. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/ru/development/sustainable/ger_synthesis.pdf.htm.

83. Организация экономического сотрудничества и развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: oecd.org/oecd_i.html.

84. Органік в Україні – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.

85. Основы стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.

86. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки затверджені Постановою Верховної Ради України 5 березня 1998 року. www.uazakon.com/big/text1340/pg1.htm

87. Основні показники використання та охорони водних ресурсів (1990-2015). Електронний ресурс – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

88. Охорона довкілля в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС // Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна–ЄС, Брюссель, 18 травня, 2017 р. – 85 с.

89. Оценка зеленой трансформации экономики: Руководство для стран Восточного Партнерства ЕС.EaP GREEN, 2016. – <http://www.green-economieseap.org/resources/EaP>

90. Оценка зеленой трансформации экономики: Руководство для стран Восточного Партнерства ЕС. EaP GREEN, 2016. – http://www.green-economieseap.org/resources/EaP%20GREEN_GGI%20Guide_clean_ENG_FINAL.pdf.

91. П'ять кроків до екологічної економіки // Перша рейтингова система Rate 1. – [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://www.rate1.com.ua/ua/dovkillja/ekologija/1042>.

92. Паулі Г. Синя Економіка. 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римському клубу / Г. Паулі. – К.: RiskReduktionFundation, 2012. – 320 с.

93. Підходи, індикатори та методи оцінки впливу науково-технічної діяльності на економічний розвиток / За ред. Л.А. Мусіної. – К.: УкрІНТЕІ. – 2009. – 252 с.

94. План заходів щодо реалізації Національного плану дій у сфері енергоефективності на період до 2020 р. Затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

95. Порядок планування, фінансування і контролю за виконанням і впровадженням НІОКР / Наказ Міністерства екології і природних ресурсів України від 28.06.2000 р., № 87. – <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0482-02>.

96. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 р. №243 «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010-2015 роки». [Електронний ресурс]. – <http://www.rada.gov.ua>.

97. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 159 «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища» / <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/159-2013-п>.

98. Потапенко В.Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої» економіки : монографія / В.Г. Потапенко; за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова. – Київ: НІСД, 2012. – 360 с.

99. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України : монографія / за ред. Б.М. Данилишина. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.

100. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. – К., 2000. – № 25. – Ст. 195.
101. Про затвердження Державної цільової екологічної програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1376 // Офіційний вісник України. – К., 2007. – № 93. – Ст. 3403.
102. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” у 2015 році. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4.03.2015 р. № 213-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
103. Про затвердження Положення про моніторинг земель : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 р. № 661 // Електронний ресурс. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=661-93-%EF>.
104. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 р. № 815. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=815-96-%EF>.
105. Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.1999 р. № 343 // Офіційний вісник України. – К., 1999. – № 10. – Ст. 43.
106. Про Концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001 // Офіційний вісник України. – К., 2001. – № 22. – Ст. 983.
107. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – К., 1997. – № 24. – Ст. 170.
108. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI // Офіційний вісник України. – К., 2011. – № 18. – Ст. 735.
109. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – К., 1999. – № 22-23. – Ст. 198.
110. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року.
111. № 1315-VII /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058)
112. Програма ООН по довкіллю. Глобальна екологічна перспектива (ГЕО – 3). [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – <http://www.unep.org/geo/geo3/russian/overview/index.htm>
113. Протокол по стратегической экологической оценке к Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте, Киев, 21 мая 2003 года [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.rada.gov.ua>.
114. Протокол щодо Стратегічної екологічної оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unep.org/env/eia/sea_protocol_r.html.
115. Реймерс Н.Ф. Экология. Теория, законы, принципы и гипотезы. – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
116. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
117. Ресурсоефективне та чисте виробництво. Навчальний посібник, ЮНІДО, 2017. – 82 с.
118. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию / Рио-де-Жанейро, 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/declarat/riodecl.htm>.
119. Рио-де-Жанейро – Йоганнесбург: паростки ноосферогенезу і відповідальність за майбутнє / В.Я. Шевчук, Г.О. Білявський, Ю.М. Саталкін, В.В. Гетьман, В.М. Навроцький. – К.: Геопринт, 2002. – 118 с.
120. Розпорядження КМУ «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року» № 880-р від 17 жовтня 2007 р.: [Електронний ресурс] /

Верховна Рада України // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>

121. Руденко В.П. Природно-ресурсний потенціал і методи його економіко-географічного дослідження (на прикладі України): авторефер. дис. док. геогр. наук. – К., 1992. – 40 с.

122. Саммит ООН Рио-де-Жанейро, 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ihst.ru/~biosphere/terminal/Local%20povestki.htm>.

123. Саммит ООН, Йоханнесбург, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.revolution.allbest.ru/ecology/00005994_1.html.

124. Сансі М. Екологічне право ЄС / М. Сансі. – К.: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. – 158 с.

125. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – 188 с.

126. Справочник по экономическим инструментам для осуществления политики в области окружающей среды в Центральной и Восточной Европе. – Региональный экологический центр. – 1999 Сентендре, Венгрия.

127. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття (2002-2012) / За редакцією Руденко Л.Г. – К.: Академперіодика, 2014. – 359 с.

128. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Держстат України, 2015. – www.ukrstat.gov.ua.

129. Степаненко Б.В. Фінансування зеленого бізнесу у контексті забезпечення сталого розвитку // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 12. – С. 75.

130. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень: монографія / Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов, Л.М. Качаровська; за наук. ред. д.е.н., проф. Т.П. Галушкіної. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2009. – 320 с.

131. Стратегія реформування податкової системи, схвалена розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 23 грудня 2009 р. N 1612-р. www.search.ligazakon.ua/l..KR091612.html

132. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. № 5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>.

133. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена розпорядженням Президента України 12 січня 2015 р. № 5/2015 – <http://www.apu.gov.ua>.

134. Україна у цифрах 2015. Статистичний збірник. Державна служба статистики. К. 2016. – www.ukrstat.gov.ua.

135. Фонд цільових екологічних ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoinvest.com.ua/ua/103.htm>.

136. Франклин Дж. Спасите планету. [Електронний ресурс] / Дж. Франклин – Режим доступу: <http://www.warandpeace.ru/ru/commentaries/view/54548/htm>.

137. Фриш. Р. Об утопической теории к практическому приложению: случай эконометрики: Нобелевская лекция // Политика об экономике: Лекции нобелевских лауреатов по экономике / Р. Фриш. – М.: Современная экономика и право, 2005. – С. 107.

138. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування: пострадянський форма / М.А. Хвесик. – К.: Кондор, 2007. – 788 с.

139. Хесле В. Философия и экология / Перев. с нем. / В. Хесле. – М.: Издательская фирма АО «Ками», 1994. – 192 с.

140. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / Є.В. Хлобистов; [відп. ред.. С.І. Дорогунцов]. – К.: Агентство «Чорнобильінформ», 2004. – 336 с.

141. Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010 / Національна доповідь. – Міністерство економіки України. – К., 2010 р. – С. 91, 95, 96-97.

142. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. Екологічне управління: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.

143. A greener footprint for industry: opportunities and challenges of sustainable industrial development. UNIDO, Vienna, 2010. – www.unido.org.
144. Auty, Richard M., 2003. Natural Resources, Development Models and Sustainable Development. ПЕД. Stevanage, U.K.: Earthprint Limited. [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – http://www.iied.org/docs/eep/dp_03_01.pdf.
145. Daly H. Toward Some Operational Principles of Sustainable Development / H. Daly // Ecological Economics – 1990. – № 2. – С. 1-6.
146. Declaration on Green Growth, adopted at the Meeting of the Council at Ministerial Level on 25 June 2009. [C/MIN(2009)5/ADD1/FINAL]. – [режим доступу]: www.oecd.org.
147. Doing Business 2016. – <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.
148. Energy Technology Perspectives – Scenarios and Strategies to 2050. – OECD / IEA, 2010. – [режим доступу]: <http://www.iea.org>.
149. Environmental Performance Index [Електронний ресурс]. – Єльський університет. – Режим доступу: <http://epi.yale.edu/>.
150. Environmental Protection Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epa.gov.htm.
151. Estimating World GDP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.j-bradford-delong.net/TCEH/1998_Draft/World_GDP/Estimating_World_GDP.html.
152. European Commission, Environment Directorate-General, general [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – http://ec.europa.eu/dgs/environment/index_en.htm
153. European Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth /COM (2010) 2020 Brussels, 3.3.2010. – 37 p.
154. FIA Foundation. 50 By 50 – Global Fuel Economy Initiative. Available at. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fiafoundation.org/Documents/Environment/50by50_leaflet_lr.pdf/htm.
155. Financing Global Climate Change Mitigation. ECE Energy Series No. 37. UNITED NATIONS. New York and Geneva, 2010. – P. 39-43.
156. Global Challenge, Global Opportunity. Trends in sustainable development. UN Department of Economic and Social Affairs, 2002.
157. Green business support strategy for ukrainian private business organizations focusing on metal and mining industry. UBССЕ, GTZ. – С. 8. – www.gtz.de.
158. Green Growth Indicator. – <http://stats.oecd.org> Measuring society's progress, OECD project (Оцінка суспільного прогресу, Проект ОЕСР) – <http://www.measuringprogress.org>.
159. Green industry in focus UNIDO. – www.unido.org.
160. Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. Brussels, 8.3.2006. COM(2006) 105 final. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.
161. Hagedorn K., Environmental Cooperation and Institutional Change: Theories and Policies for European Agriculture. – Cheltenham: Edward Elgar, 2002.
162. Inclusive Green Growth: the Pathway to Sustainable Development. Overview, 2012. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.worldbank.org/inclusivegreengrowth.
163. National Organic Standard Board Recommendations (National Organic Program USDA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ams.usda.gov/nop/nos-bininfo.htm>.
164. OECD (2011a), Towards Green Growth: Monitoring Progress: OECD Indicators, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЕСР, 2011. «Курс на зелене зростання: моніторинг прогресу. Показники ОЕСР». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого зростання), doi: 10.1787/9789264111356-en.

165. OECD (2011a), Towards Green Growth: Monitoring Progress: OECD Indicators, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЭСР, 2011. «Курс на зелене зростання: моніторинг прогресу. Показники ОЕСР». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого зростання), doi: 10.1787/9789264111356-en.

166. OECD (2011b), Towards Green Growth, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЕСР, 2011. «Курс на зелене зростання». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого зростання 2014.

167. OECD (2011b), Towards Green Growth, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (ОЕСР, 2011.. «Курс на зелене зростання». Дослідження ОЕСР у сфері зеленого зростання), doi: 10.1787/9789264111318-en, http://www.oecd-ilibrary.org/environment/towards-green-growth_9789264111318-en.

168. OECD (2014a), Green Growth Indicators 2014, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing («Показа- тели зеленого зростання 2014». Исследования ОЭСР в области зеленого зростания) – <http://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/green-growth-indicators-2013-9789264202030-en.htm>.

169. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Publication “The Political Economy of Environmentally Related Taxes” [Електронний ресурс] – Адреса доступу до сторінки – <http://www.oecd.org/document/20/0,3343,en>.

170. Overview of the Republic of Korea’s National Strategy for Green Growth. UNEP, April 2010. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.unep.org/greeneconomy.

171. Public Finance Mechanisms to Mobilise Investment in Climate Change Mitigation. UNEP, 2008. – P. 5, 7-8.

172. Research and Innovation for Germany. High-Tech Strategy. Results and Outlook. Federal Ministry of Education and Research. 2009 – www.e-fi.de.

173. Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uncsd2012.org.htm.

174. Seakle K.B. Godschalk (2008). Does Corporate Environmental Accounting Make Business Sense? / In: Sehaltegger S. at al, (eds.) Environmental Management Accounting for Cleaner Production. – Springer Science+Business Media B.V. – P. 249.

175. Stern Review Report on the Economics of Climate Change. Pre-publication edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки – http://www.hm-treasury.gov.uk/independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/sternreview_report.cfm

176. SWOT-АНАЛІЗ І АНАЛІЗ ПРОГАЛІН (GАР-АНАЛІЗ) ПОЛітик, програм, планів у галузі регіонального та місцевого розвитку та підготовка рекомендацій щодо їх удосконалення відповідно до положень Конвенції Ріо, ПРООН, 2016, 103 с.

177. The Environmental Food Crisis. ЮНЕП (2009) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.grida.no/_res/site/file/publications/FoodCrisis_lores.pdf/htm.

178. The Environmental Performance Index. – <http://epi.yale.edu/country/ukraine>.

179. The European Strategic Energy Technology Plan/ Towards a low-carbon future. European Union, 2010. – [режим доступу]: <http://setis.europa.eu>.

180. The Global Competitiveness Report 2015-2016. – http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.

181. The impact of ageing on public expenditure: projections for the EU25 Member States on pensions, health care, longterm care, education and unemployment transfers (2004-2050) – http://europa.eu/epc/pdf/ageingreport_en.pdf.

182. UNEP, 2004. «The Use of Economic Instruments in Environmental Policy : Opportunities and Challenges». Geneva: UNEP. [Електронний ресурс]. – Адреса доступу до сторінки – http://www.unep.ch/etu/publications/Economic_Instrument_Opp_Chnull_final.pdf.

183. UNIDO, General Conference Thirteenth session, Vienna, 7-11 December 2009 Forum on industrial development issues Issues paper by the Secretariat Distr.: General 28 October 2009. – С. 6.

184. World Bank 2016 fiscal year country and lending groups. – <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>.
185. World Bank 2016 fiscal year country and lending groups. – <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>.
186. World Development Indicators. – Washington: World Bank, 2002. – 406 p.
187. World Investment Report 2010. Investing in a Low-carbon Economy. United Nations 2010. – www.unctad.org/wir.
188. World Population Prospects: The 2015 Revision. – New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2015 – http://esa.un.org/unpd/wpp/Graphs/1_Demographic%20Profiles/Ukraine/Population%20Pyramids/Population%20by%20Age%20in%201950.png.
189. World Wide Fund for Nature. Living Planet Report 2002. – Gland, Switzerland: WWF, 2002.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1 УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

ГЛАВА 6 Навколишнє середовище

Стаття 360

Сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Передбачається, що посилення природоохоронної діяльності матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств в Україні та ЄС, зокрема, через покращення системи охорони здоров'я, збереження природних ресурсів, підвищення економічної та природоохоронної ефективності, інтеграції екологічної політики в інші сфери політики держави, а також підвищення рівня виробництва завдяки сучасним технологіям. Співробітництво здійснюється з урахуванням інтересів Сторін на основі рівності та взаємної вигоди, а також беручи до уваги взаємозалежність, яка існує між Сторонами у сфері охорони навколишнього середовища, та багатосторонні угоди у цій сфері.

Стаття 361

Співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у таких сферах:

- a) зміна клімату;
- b) екологічне управління та аналогічні питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень;
- c) якість атмосферного повітря;
- d) якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- e) управління відходами та ресурсами;
- f) охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі);
- g) промислове забруднення і промислові загрози;
- h) хімічні речовини;
- i) генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві;
- j) шумове забруднення;
- k) цивільний захист, зокрема стихійні лиха і антропогенні загрози;
- l) міське середовище;
- m) екологічні збори.

Стаття 362

1. Сторони, *inter alia*:
 - a) обмінюються інформацією та досвідом;
 - b) здійснюють спільну дослідну діяльність і обмінюються інформацією про екологічно чисті технології;

с) планують подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій;

d) здійснюють спільну діяльність на регіональному та міжнародному рівнях, в тому числі згідно з багатосторонніми угодами у сфері охорони навколишнього середовища, ратифікованими Сторонами, та, у разі доцільності, спільну діяльність в рамках відповідних агентств.

2. Особливу увагу Сторони приділяють питанням, що мають транскордонний характер.

Стаття 363

Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка XXX до цієї Угоди.

Стаття 364

Співробітництво у сфері цивільного захисту здійснюється шляхом імплементації окремих угод в цій галузі, укладених між Сторонами згідно з відповідними владними повноваженнями та компетенцією ЄС і його держав-членів та відповідно до правових процедур кожної зі Сторін. Воно, зокрема, буде спрямоване на:

Глава 6 Угоди про асоціацію сприяння взаємній допомозі у випадках надзвичайних ситуацій;

a) цілодобовий обмін найостаннішими повідомленнями і оновленою інформацією про транскордонні надзвичайні ситуації, зокрема запити та пропозиції щодо допомоги;

b) оцінку впливу наслідків надзвичайних ситуацій на навколишнє середовище;

c) залучення експертів до участі у специфічних технічних семінарах та симпозіумах з питань цивільного захисту;

d) залучення, у разі необхідності, спостерігачів під час проведення окремих навчань і тренінгів, що організуються Україною та/або ЄС;

e) посилення існуючого співробітництва щодо найефективнішого використання наявних можливостей цивільного захисту.

Стаття 365

Співробітництво охоплює, *inter alia*, такі цілі:

a) розвиток всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища, яка включатиме заплановані інституційні реформи (з визначеними термінами) для забезпечення виконання і впровадження природоохоронного законодавства; розподіл повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях; процедури прийняття рішень та їх виконання; процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм їх перегляду;

b) розвиток галузевих стратегій в галузях покращення якості повітря; якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;

управління відходами та ресурсами; захист природи; промислове забруднення та промислові аварії; хімічні речовини, зокрема чітко визначені терміни

і основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність, а також фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру й технології;

c) розвиток та імплементація політики з питань зміни клімату, зокрема, як визначено у Додатку XXXI до цієї Угоди.

Стаття 366

Постійний діалог відбуватиметься з питань, охоплених Главою 6 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди.

ДОДАТОК 2 ПЕРЕЛІК ДИРЕКТИВ ТА РЕГЛАМЕНТІВ

**Додаток XXX до Глави 6 «Навколишнє природне середовище»
Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво»**

I. Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики:

- Директива № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище (кодифікація)
- Директива № 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище
- Директива № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС
- Директива № 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення змін і доповнень до Директив №№ 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя

II. Якість атмосферного повітря:

- Директива № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи
- Директива № 2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі
- Директива № 98/70/ЄС про якість бензину та дизельного палива та внесення змін і доповнень до Директиви № 93/12/ЄЕС, що доповнена Директивами №№ 2000/71/ЄК, 2003/17/ЄК та 2009/30/ЄК і Регламентом (ЄС) № 1882/2003
- Директива № 1999/32/ЄС про зменшення вмісту сірки у деяких видах рідкого палива та внесення змін і доповнень до Директиви № 93/12/ЄС зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003 та Директивою № 2005/33/ЄС
- Директива № 94/63/ЄС про контроль викидів летючих органічних сполук (ЛОС) зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003
- Директива № 2004/42/ЄС про обмеження викидів летючих органічних сполук за рахунок використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продукції полірування транспортних засобів та внесення змін і доповнень до Директиви № 1999/13/ЄС

III. Управління відходами та ресурсами:

- Директива № 2008/98/ЄС про відходи
- Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003
- Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін і доповнень до Директиви № 2004/35/ЄС

IV. Якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище:

Директива № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС

Директива № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення

Директива № 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища

Директива № 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод зі змінами та доповненнями, внесеними Директивою № 98/15/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003 і Регламентом (ЄС) № 1137/2008

Директива № 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною, зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003 і Регламентом (ЄС) 596/2009

Директива № 91/676/ЄС про захист вод від забруднення, спричиненого нітрами з сільськогосподарських джерел, зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003

IV. Охорона природи:

Директива № 2009/147/ЄС про захист диких птахів

Директива № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003

V. Промислове забруднення та техногенні загрози:

Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень) (переглянута)

Директива № 96/82/ЄС про контроль за загрозами значних небезпек, пов'язаних з небезпечними речовинами, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивою № 2003/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003

VI. Зміна клімату та захист озонового шару:

Директива № 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви № 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою № 2004/101/ЄС

Регламент (ЄС) № 842/2006 про певні фторовані парникові гази

Регламент (ЄС) № 2037/2000 про субстанції, що руйнують озоновий шар, зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентами (ЄС) №№ 2038/2000, (ЄС) 2039/2000, (ЄС) 1804/2003, (ЄС) 2077/2004, (ЄС) 29/2006, (ЄС) 1366/2006, (ЄС) 1784/2006, (ЄС) 1791/2006 і (ЄС) 2007/899, та Рішеннями №№ 2003/160/ЄС, 2004/232/ЄС та 2007/54/ЄС

VII. Генетично модифіковані організми:

Відповідний *acquis* ЄС, що стосуються ГМО, передбачені також у Главі 4 «Санітарні та фітосанітарні заходи» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею».

Директива № 2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів та про скасування Директиви Ради № 90/220/ЄЕС зі змінами і доповненнями, внесеними Рішеннями № 2002/623/ЄС та № 2002/811/ЄС, Регламентами (ЄС) № 1829/2003 та (ЄС) № 1830/2003 та Директивою № 2008/27/ЄС

Регламент (ЄС) № 1946/2003 Європейського Парламенту і Ради від 15 липня 2003 року про транскордонні перевезення генетично модифікованих організмів

Директива № 2009/41/ЄС Європейського парламенту і Ради від 6 травня 2009 року про використання генетично модифікованих мікроорганізмів у замкненій системі.

ДОДАТОК 3 МІЖНАРОДНИЙ ПОСТУП «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Таблиця 3.1

Річні інвестиції в сектори «зеленої» економіки у світі*

Сектор	Обсяг інвестицій* (млрд дол. США /рік)	Додаткова інформація
Сільське господарство	108	Мета: збільшення калорійності раціону до 2800-3000 ккал /день до 2030 р. (і збереження на цьому рівні)
Опалення та освітлення будівель	134	Мета: підвищення енергоефективності для досягнення рівнів енергоспоживання та викидів за оптимістичним сценарієм доповіді МЕА**
Енергопостачання	362	Мета: розширення застосування відновлюваних джерел для електрогенерації і первинного споживання для досягнення, як мінімум, показників згідно з оптимістичним сценарієм МЕА
Рибальство	108	Мета: досягнення максимального сталого улову за рахунок скорочення сумарного світового вилову на 50% шляхом виведення з експлуатації суден, переорієнтації трудових ресурсів та управління риболовним господарством
Лісове господарство	15	Мета: скорочення на 50% вирубки лісів до 2030 року, збільшення лісопосадок для забезпечення стабільного виробництва лісової продукції
Промисловість	76	Мета: підвищення енергоефективності для досягнення цільових показників енергоспоживання та викидів за оптимістичним сценарієм МЕА
Туризм	134	Мета: досягнення цілей розвитку «зеленого» туризму
Транспорт	194	Мета: підвищення енергоефективності для досягнення цільових показників енергоспоживання та викидів за оптимістичним сценарієм МЕА, зростання використання громадського транспорту
Відходи	108	Мета: скорочення захоронення відходів не менш ніж на 70%
Вода	108	Мета: досягти Цілі Розвитку Тисячоліття - скоротити вдвічі кількість людей, які не мають доступу до води і санітарних послуг до 2015 року, а також зменшити питоме водоспоживання
Разом	1 347	

* Доповідь про зелену економіку ЮНЕП, 2011 р. Додаток I., с. 39-40.

** Доповідь Міжнародного енергетичного агентства «Перспективи енергетичних технологій», 2010 р.

Таблиця 3.2

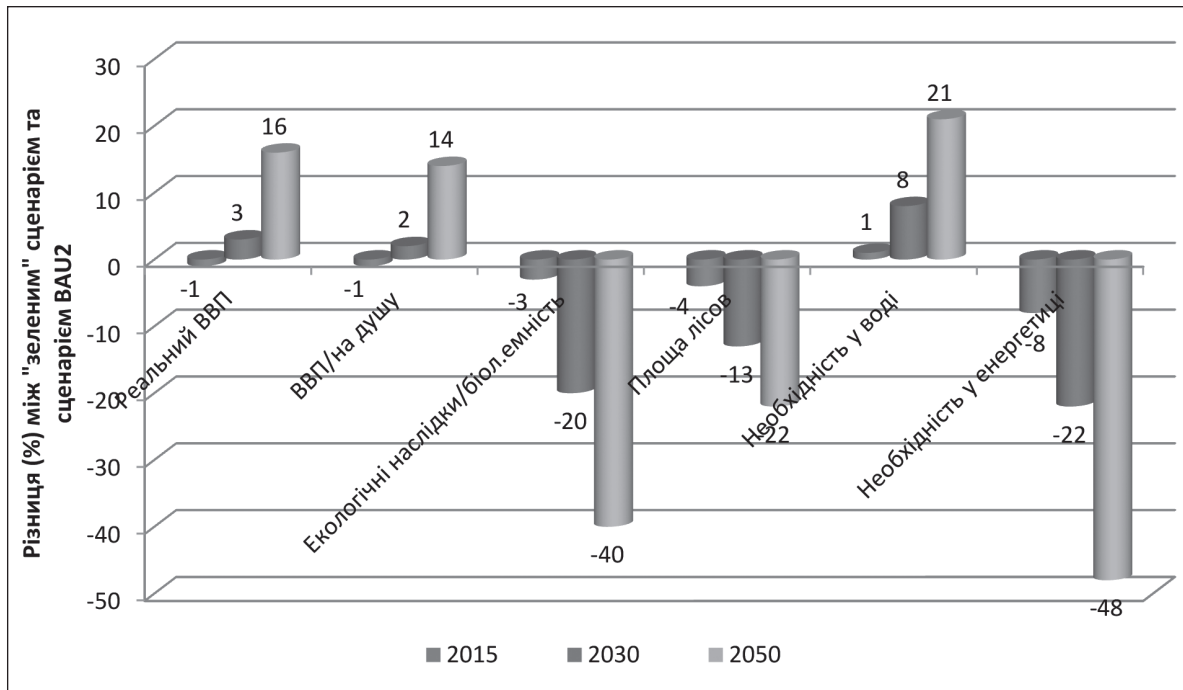
Прогнозовані результати інвестування додаткових 2% від ВВП
для перетворення світової економіки у «зелену» порівняно з інерційним сценарієм*

№ п/п	Показник	2011		2015		2020		2030		2050	
		Оцінка	Інерційний сценарій	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%	Інерційний сценарій	Зелені інвестиції, зміни у%
1	ВВП трлн дол. США (у незмінних доларах США 2010 р)	69334	79306	79306	-0,8	92583	-0,4	119307	2,7	172049	15,7
2	ВВП на душу населення, дол. США	9992	10959	10959	-0,8	12205	-0,4	14577	2,4	19476	13,9
3	Загальна зайнятість (млн чол)	3187	3419	3419	0,6	3722	-0,6	4204	-1,5	4836	0,6
4	Калорій на душу населення	2787	2857	2857	0,3	2946	0,3	3050	1,4	3273	3,4
5	Площа лісів (млрд га)	3,94	3,92	3,92	1,4	3,89	3,2	3,83	7,9	3,71	21,0
6	Потреба у воді (км ³ /рік)	4864	5275	5275	-3,7	5792	-7,2	6784	-13,2	8434	-21,6
7	Захоронення відходів (млрд тонн)	7,88	8,4	8,4	-4,9	-9,02	-15,1	10,23	-38,3	12,29	-87,2
8	Співвідношення обсягу викидів та біологічної ємності	1,51	1,6	1,6	-7,5	1,68	-12,5	1,84	-21,5	2,23	-47,9
9	Потреба у первинній енергії (млн тонн нафтового еквіваленту / рік)	12549	13674	13674	-3,1	15086	-9,1	17756	-19,6	21687	-39,8
10	Частка відновлювальної енергії у потребі в первинній енергії(%)	13	13	13	15	13	17	17	19	17	27

*Доповідь про зелену економіку ЮНЕП, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/development/sustainable/ger_synthesis.pdf

Таблиця 3.3

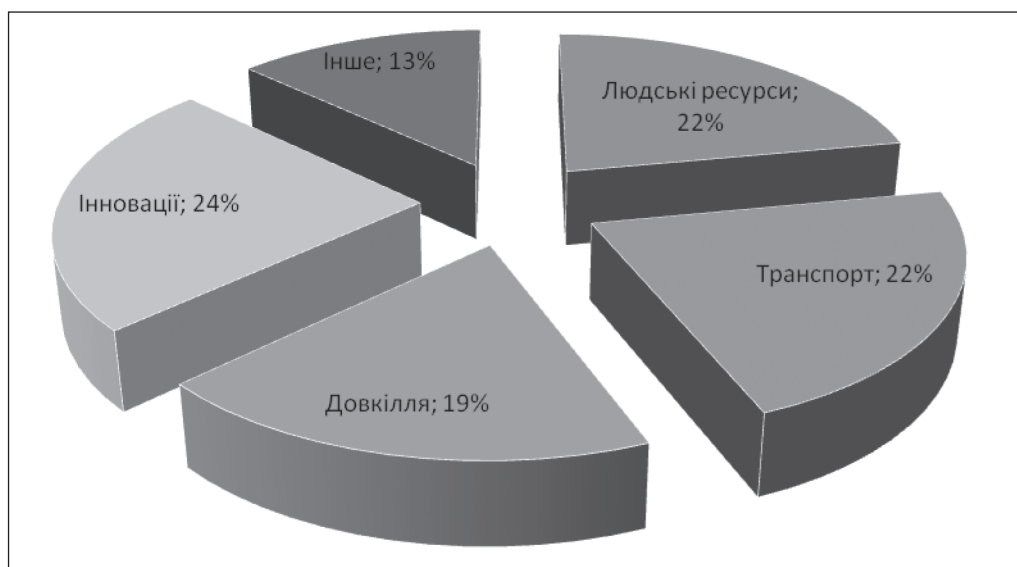
Різниця (у відсотках, + / -) між окремими показниками в сценарії «озеленення» економіки та в сценарії звичайного розвитку у світі*

* Доповідь про зелену економіку ЮНЕП, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/development/sustainable/ger_synthesis.pdf

Таблиця 3.4

Пріоритетні напрями бюджетного фінансування в ЄС

Джерело: Євробюлетень, № 5. – 2011 р. – С. 28

Таблиця 3.5

Завдання та кінцеві цілі державної політики у зелених секторах економіки у світі

№ п/п	Сектор економіки	Напрями озеленення сектору	Кінцеві цілі
1.	Підвищення енерго-ефективності житла	Реконструкція житла, гнучке проектування, створення будівель з нульовим рівнем шкідливих викидів; нульовим споживанням енергії та енерго-активних будівель	Скорочення енергоспоживання майже на 80% порівняно з традиційним проектуванням будівель, створення мільйонів робочих місць
2.	Сталий транспорт	Перехід на низьковуглецеві види палива. Інвестування в енергоефективні види транспорту, електрифікацію, залізничний транспорт. Планування зеленої міської інфраструктури для транспорту	Скорочення споживання палива світовим парком автомобілів до 2050 року на 50 %, попередження викидів CO ₂ щорічно обсягом 2 гігатонн ¹⁹ , створення 3,8 млн нових робочих місць у світі
3.	Стала енергетика	Інвестування в інтелектуальні енергорозподільні системи типу «smart grids», в інфраструктуру відновлювальних джерел енергії, використання технологій альтернативної енергетики	Понад 20 млн додаткових робочих місць: 2,1 млн у вітроенергетиці, 6,3 у геліофотоелектричній галузі, 12 млн у сільському господарстві і промисловості, пов'язані з виробництвом біопалива. Зменшення викидів вуглецю
4.	Стале сільське господарство	Інвестування у стале сільське господарство, включаючи органічне оброблення землі. Відрахування розвинутими країнами частини стимулюючих пакетів на користь країн, що розвиваються.	До 2050 р., згідно з прогнозами, один гектар землі повинен прогодувати від 6,1 до 6,4 осіб проти 4,5 осіб у 2005 р. Створення на 30% більше робочих місць
5.	Прісна вода	Інвестування в інфраструктуру забезпечення чистою водою	До 2015 р. удвічі зменшити кількість людей, що не мають постійного доступу до безпечної води та базової санітарії. Глобальний вигрaш у 38 млрд дол. США у річному обчисленні
6.	Екологічна інфраструктура	Інвестування у здорові екосистеми: водозбірні басейни, річкові системи, водно-болотні угіддя, ґрунти, ліси, океани та коралові рифи, що надають важливі економічні послуги	Створення значної кількості додаткових робочих місць (від 10% до 40% від обсягу інвестицій). Скорочення використання природних ресурсів
7.	Ефективне використання матеріалів та енергії у виробничих процесах	Інвестування в екологічно чисті технології, чисте виробництво, відновлювальну енергетику. Скорочення субсидій на видобуток і використання вичерпного палива	Загальне зменшення матеріалоемності та енергоемності виробництва. Введення в систему звітності компаній показників ресурсної ефективності поряд із запровадженням справедливих цін на ресурси
8.	Утилізація відходів та вторинна переробка матеріалів	Включення у вартість продукції вартості шкоди для довкілля. Забезпечення безпечного і чистого видалення, збереження та утилізації відходів.	У 2000 році на сектор вторинної переробки у країнах-членах Євросоюзу припадало 4 % ВВП цього регіону. Очікується, що в умовах підвищення цін на сировинні товари сектор буде швидко зростати.

Джерело: Глобальний новий зелений курс. Доклад ЮНЕП. Март 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unep.org/greenecomony

Таблиця 3.6

Етапність розвитку трансформаційних зрушень в Україні

Етап	Назва етапу	Період	Сутність
I-ий	Етап раптової трансформації	1991-1993 рр.	Часткове збереження планової економічної системи та спроби її модернізації без корінного зламу колишньої структури
II-ий	Етап поглибленої трансформації	1994-1999 рр.	Тотальна відмова від системоутворювальної ролі планово-розподільних відносин у державній політиці та практиці
III-ий	Етап глобальних трансформаційних зрушень	2000-2010 рр.	Врахування нового вектора глобального розвитку (сталій розвиток)
IV-ий	Етап глобального «зеленого» нового курсу (формулювання ЮНЕП)	2010-...рр.	Панування ідеології «зеленої» (еколого орієнтованої) економіки як нової парадигми економічного розвитку

Таблиця 3.7

Бар'єри, стимули та рушійні сили розвитку «зеленої» економіки

Головні бар'єри	<ul style="list-style-type: none"> ✓ екологічно шкідливі субсидії на видобуток викопного палива, занижені ціни на енергоресурси і побутові послуги, недооблік використання природного капіталу в системі національних рахунків та фінансовій звітності компаній; ✓ конкуренція впровадженню більш чистих технологій з боку дешевих традиційних «коричневих» технологій, нерозвиненість ринків для зелених товарів; ✓ суперечливість інструментів державної екологічної та економічної політики; ✓ консервативні звички, стереотипи та інерція в поведінці споживачів і виробників
Система стимулів	<ul style="list-style-type: none"> ✓ упровадження більш справедливих і стимулюючих ресурсозбереження цін та податків на використання обмежених природних ресурсів; ✓ введення більш жорстких екологічних стандартів і технічних регламентів використання матеріальних (енергетичних) ресурсів на виробництві та в побуті; ✓ розвиток фінансових механізмів, стимулюючих еко-інновації та розроблення, комерціалізацію й поширення використання більш чистих технологій; ✓ фінансова, нормативна та інформаційна підтримка створення розумної міської, енергетичної, транспортної, комунікаційної, соціальної інфраструктури; ✓ заохочення добровільного приєднання бізнесу до стандартів корпоративної соціальної відповідальності, винагороди переможцям конкурсів якості тощо.
Рушійні сили	<ul style="list-style-type: none"> ✓ висока швидкість скорочення невідновлюваних запасів природних ресурсів, ✓ підвищення енергетичної безпеки при переході до відновлюваних джерел енергії поряд з можливістю створення значної кількості додаткових робочих місць; ✓ зобов'язання урядів щодо викорінення бідності, забезпечення продовольчої безпеки і доступу населення до базових комунальних послуг; ✓ міжнародні зобов'язання країн згідно з угодами у сфері зміни клімату та збереження довкілля
	✓ ????

ДОДАТОК 4 ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

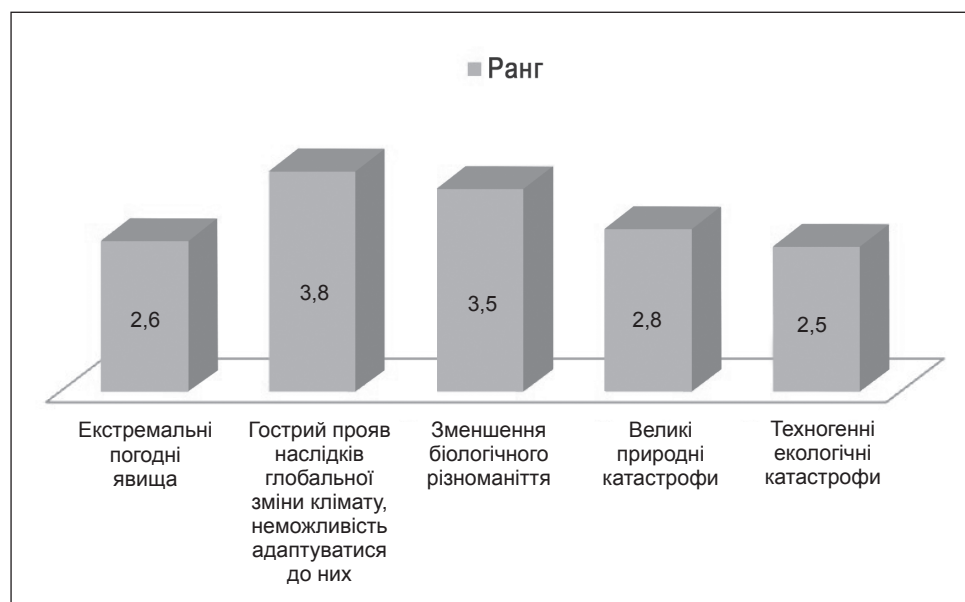

Рис. 4.1. Фахівці та керівники обласних і місцевих органів влади

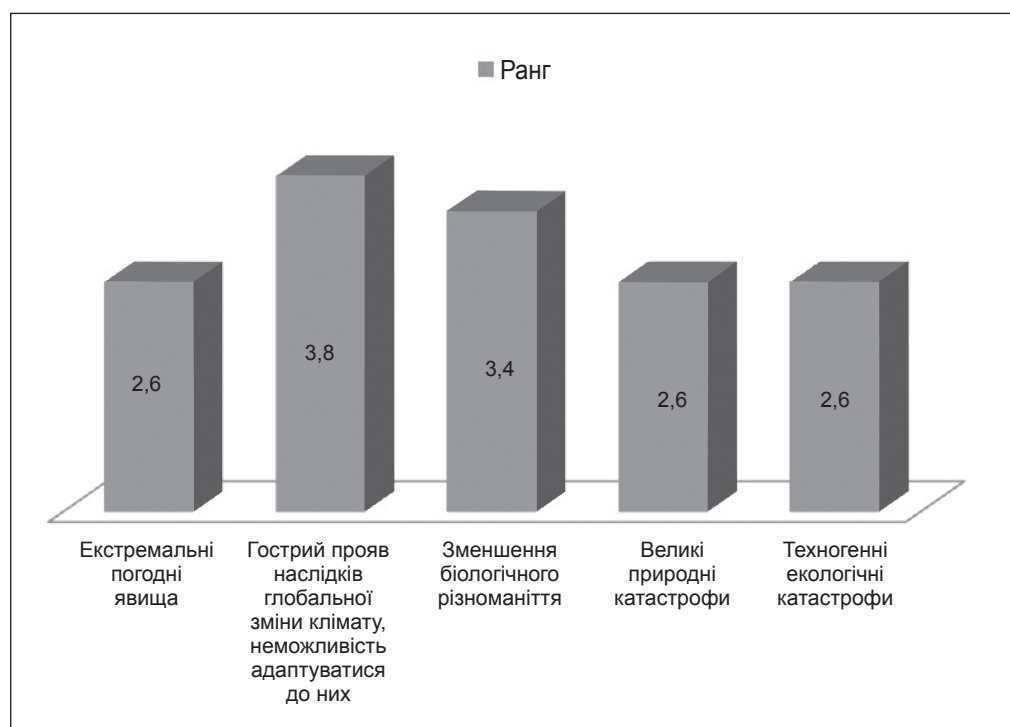

Рис. 4.2. Керівники (власники і менеджери) вищої ланки великих, середніх і малих підприємств

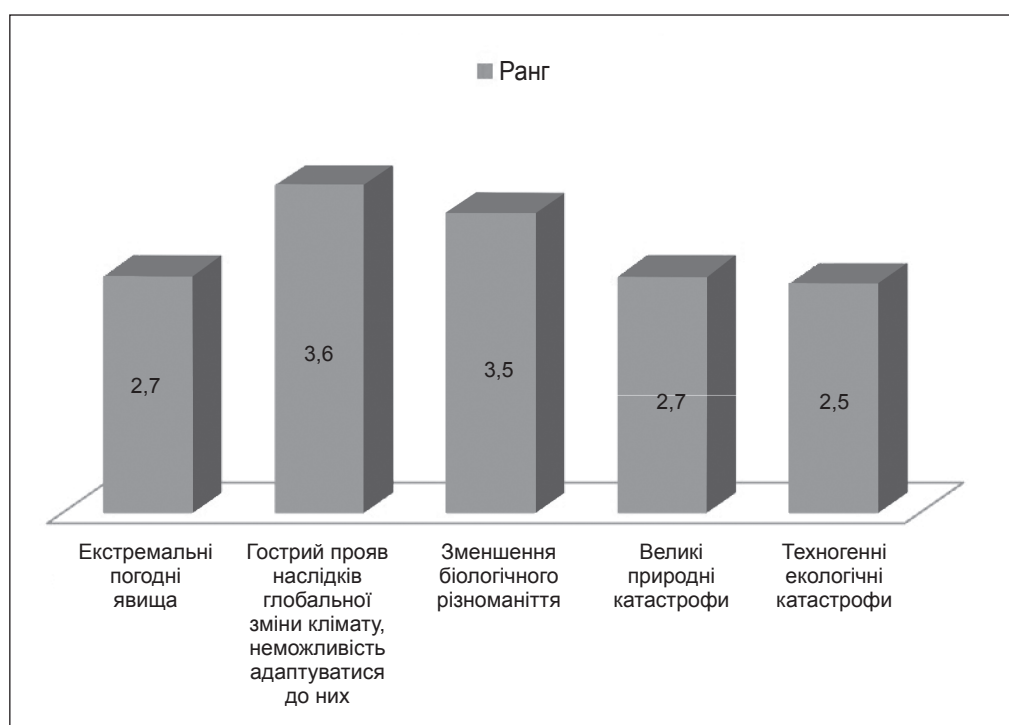

Рис. 4.3. Науковці та експерти

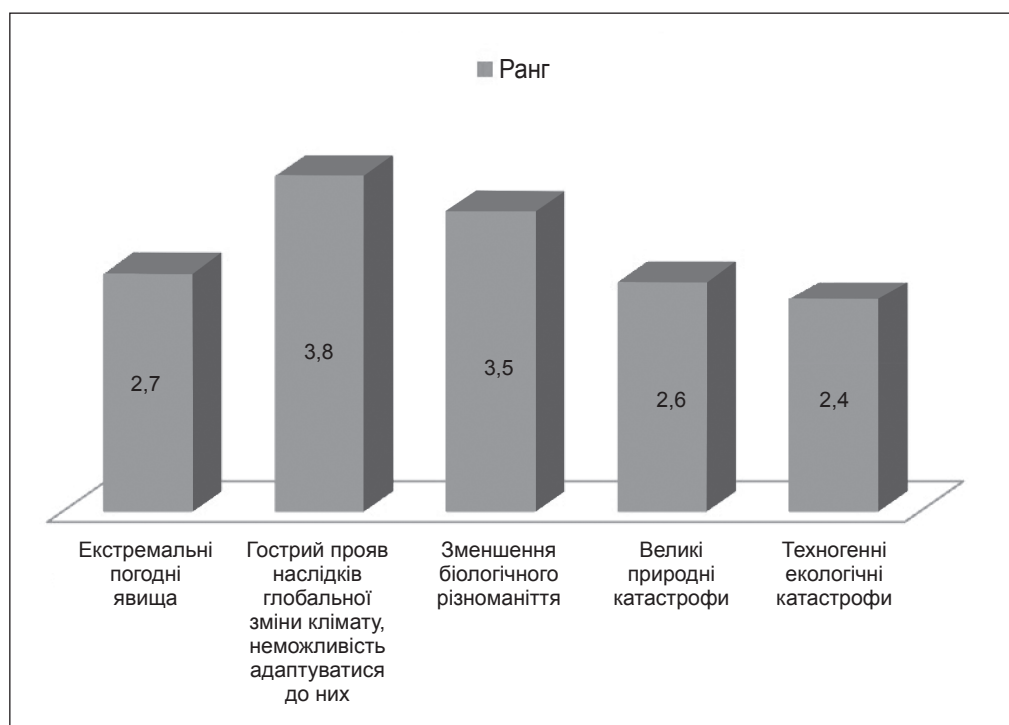

Рис. 4.4. Лідери та активісти громадських організацій і політичних партій

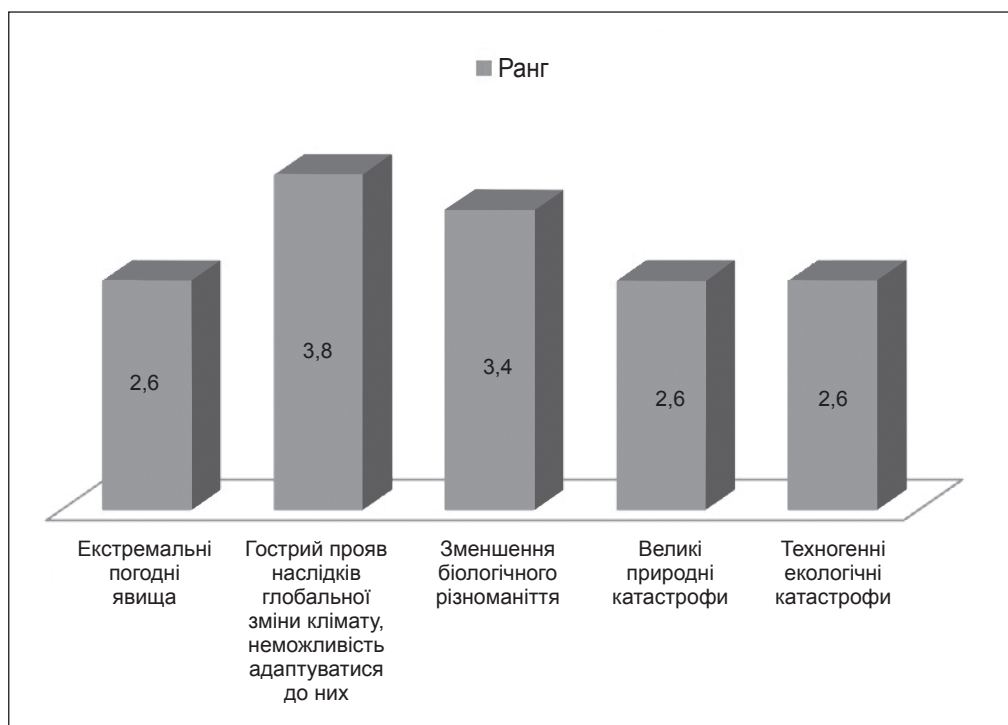

Рис. 4.5. Журналісти регіональних та місцевих ЗМІ

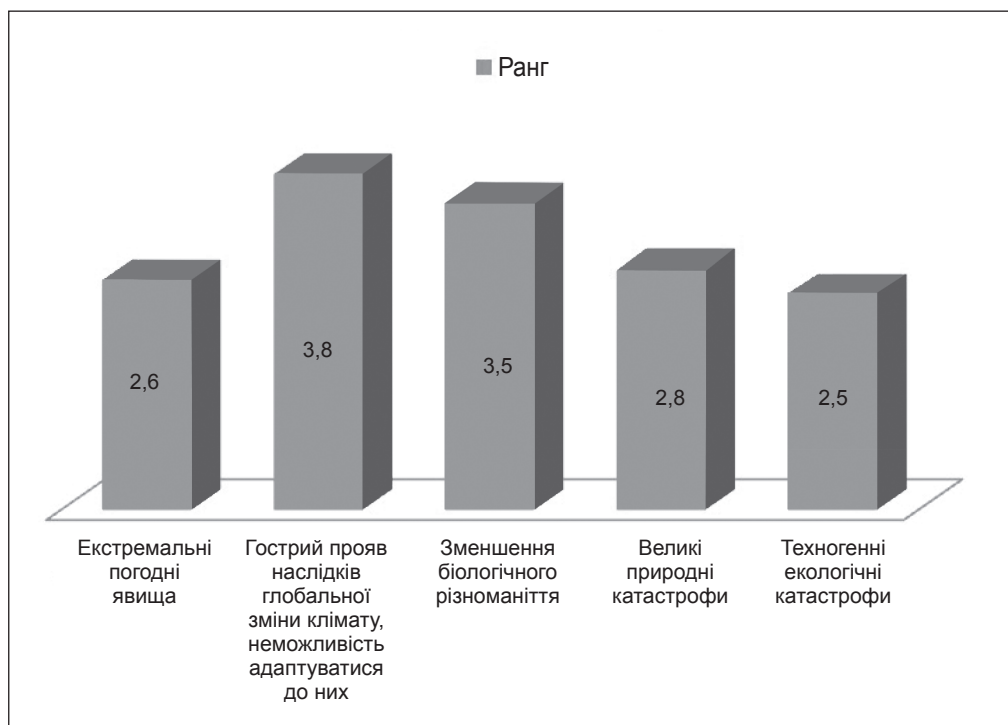

Рис. 4.6. Екологічні ризики по Україні в цілому

ДОДАТОК 5

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСТОСОВАНOSTІ ПОКАЗНИКІВ ЗЕЛЕНОГО ЗРОСТАННЯ ОЕСР В УКРАЇНІ

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
I	Індикатори екологічної та ресурсної продуктивності		
I.1	Вуглецева та енергетична продуктивність		
I.1.1	Вуглецева продуктивність ВВП, дол. / тонн CO ₂ . ВВП на одиницю згенерованих енергетикою викидів CO ₂ ВВП в постійних цінах 2010 р. за ПКС, дол. США	+	–
I.1.2	Індекс згенерованих енергетикою викидів CO ₂ , 1990=100	+	–
I.1.3	Викиди CO ₂ , згенеровані енергетикою, на одну особу населення, тонн CO ₂ / чол.	+	–
I.1.4	Енергетична продуктивність ВВП: ВВП на одиницю спожитої енергії, дол. США / 1000 тне ВВП в постійних цінах 2010 р. за ПКС, дол. США	+	–
I.2	Енергетична інтенсивність ВДВ за видами економічної діяльності		
I.2.1	Енергетична інтенсивність переробної промисловості, транспорту, МД на дол. США валової доданої вартості (ВДВ) ВДВ в постійних цінах 2010 р.	≈	Енергетична інтенсивність переробної промисловості, транспорту, домашніх господарств, тис. тне./ грн ВДВ
I.2.2	Частка відновлювальної енергетики (геотермальної, сонячної, вітрової, енергії морів і океанів, виробленої з відходів), % до загального обсягу спожитої енергії	+	–
I.2.3	Частка відновлювальної електричної енергії (геотермальної, гідроенергії, сонячної, вітрової, енергії морів та океанів, виробленої з відходів), % до загального обсягу виробленої електричної енергії	+	–
I.3	Матеріальна продуктивність ВВП (не енергетичних матеріалів)		
I.3.1	Індекс внутрішнього споживання неенергетичних матеріалів, 1990=100	≈	Індекс внутрішнього споживання неенергетичних матеріалів, 2000=100
I.3.2	Матеріальна продуктивність ВВП (дол. / кг) ВВП на одиницю спожитих країною неенергетичних матеріалів, дол. США / 1000 тонн ВВП в постійних цінах за ПКС в дол. США (базовий рік – 2010)	+	–
I.3.3	Індекс утворення муніципальних відходів, 1990=100	≈	Індекс утворення відходів, 2010=100 Примітка: відходи I–IV класу небезпеки, отримані від домогосподарств, економічної діяльності підприємств та організацій

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
I.3.4	Інтенсивність утворення відходів на одиницю ВВП або ВДВ <u>ВВП в постійних цінах за ПКС в дол. США (базовий рік – 2010)</u>	+	–
I.3.5	Обсяг утворених відходів на 1 особу населення, т / чол	+	–
I.4	Ресурсна продуктивність		
I.4.1	Баланс поживних речовин в сільському господарстві, % до попереднього року		Баланс поживних речовин сільськогосподарських земель
I.4.2		<i>Додатковий показник</i>	Продуктивність земель сільськогосподарського призначення: ВДВ сільського господарства / площа с/х земель, грн. / га (ВДВ в постійних цінах 2010 р.)
I.4.3		<i>Додатковий показник</i>	Частка органічної продукції у загальному обсязі сільськогосподарської продукції, %
I.4.4	Водна продуктивність ВВП, в т. ч. <u>водна продуктивність ВДВ промисловості, будівництва, сільського господарства, дол. / м³</u> <u>ВВП (ВДВ) на одиницю обсягу спожитої води;</u> <u>ВВП (ВДВ) в постійних цінах 2010 р.</u>	+	Водна продуктивність ВДВ промисловості, сільського господарства, житлово-комунального господарства, грн./м ³
		≈	
II	База природних активів		
II.1	Ресурси прісної води		
II.1.1	Обсяги видобутку прісної води на 1 особу населення (тис. м ³ /чол)	+	–
II.1.2	Індекс водного стресу, % <u>Примітка: водний стрес визначається як частка використаної прісної води у загальному обсязі наявних відновлюваних ресурсів прісної води (з урахуванням припливу з сусідніх країн), %</u>	+	–
II.2	Лісові ресурси		
II.2.1	Площа лісів та лісовкритих територій у % до загальної території країни <u>Площа лісів та лісовкритих територій / площа території країни</u>	+	–
II.2.2	Площа лісів та лісовкритих територій на 1 особу населення, км / 1000 мешканців	+	–
II.2.3	Індекс зміни площі лісів та лісовкритих територій, 1990=100	+	–
II.2.4	Площа охоронних територій, % до загальної території країни	+	–
II.3	Рибні ресурси		
II.3.1	Виллов риби та добування інших водних живих ресурсів, млн тонн	+	–

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
П.3.2	Частка вилову риби та добування інших водних живих ресурсів країни у світовому обсязі, %	+	–
П.3.3	Індекс вилову риби та добування інших водних живих ресурсів, % до 1979–1981 рр.		Індекс вилову риби та добування інших водних живих ресурсів, % до 2000
П.3.4	Частка експлуатованих рибних запасів у наявних біологічних ресурсах	–	–
II.4 Ресурси землі			
П.4.1	Землі сільськогосподарського призначення, рілля, пасовища, землі під забудовою, % загальної території	+	–
П.4.2	Зміни у землекористуванні кожної категорії порівняно з 1990 роком Одиниця виміру – частка кожної категорії землекористування Обчислюється як різниця між часткою кожної категорії землекористування у році t порівняно з відповідною часткою у 1990 р.	+	–
II.5 Ресурси тваринного світу			
П.5.1	Тренди у чисельності або популяціях сільськогосподарських або мисливських тварин, сільськогосподарського птахівництва або лісових птахів, риби	+	–
П.5.2		+	–
П.5.3		+	–
П.5.4	Частка зникаючих (тих, що знаходяться на межі зникнення, під загрозою зникнення) тварин, птахів, риб, судинних рослин у загальній (відомій) їх кількості, %		
II.6 Невідновлювані ресурси			
П.6.1	Запаси корисних копалин	–	–
П.6.2	Темпи видобутку корисних копалин, % до попереднього року	+	Темпи зростання видобутку вугілля, лігніту та торфу, % Темпи зростання видобутку нафти та природного газу, % Темпи зростання видобутку металевих руд, %
III Екологічні аспекти якості життя			
III.1 Проблеми зі здоров'ям, спричинені екологією			
III.1.1	Якість повітря – забруднення повітря озonom, мкг на м ³ / день, починаючи з 70 мкг на м ³ / день	+	–
III.1.2	Якість повітря – забруднення повітря твердими частинками, мкг на м ³ повітря на день Довідка: діаметр частинок має бути не більше 10 мікрометрів	+	–

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
III.1.3	Частка населення, яке реагує на забруднення повітря діоксидом сірки, діоксидом азоту, оксидом азоту, оксидом вуглецю, метаном, сажею та озоном (O ₃), % до всього населення	≈	Захворюваність на хвороби систем кровообігу (нових випадків на 100 000 мешканців)/
III.1.4			Захворюваність на злоякісні новоутворення, нових випадків на 100 000 мешканців
III.1.5			Захворюваність на хвороби органів дихання, нових випадків на 100 000 мешканців Захворюваність на хвороби органів шлунково-кишкового тракту, нових випадків на 100 000. мешканців
III.2 Доступ населення до водозабезпечення та покращених санітарних умов			
III.1	Частка населення, яка має доступ до системи централізованої міської каналізації, % до загальної чисельності населення	+	–
III.2.2	Частка населення, що має доступ до поліпшених джерел водопостачання, % до загальної чисельності населення	+	–
IV Економічні можливості та відповіді політики			
IV.1 Розвиток технологій та інновацій			
IV.1.1	Витрати громадського та ділового секторів на цілі «зеленого» зростання у сфері дослідження і розвитку ДіР (енерго– та пов'язані з екологією дослідження), % до загального обсягу фінансування ДіР та відповідні витрати за рахунок державних коштів	≈	Фінансування НДДКР у сфері технічних наук, % до загального обсягу, %
IV.2	Фінансування "зелених" ДіР за рахунок бюджетних коштів, % до загального обсягу фінансування видатків на ДіР	+	–
IV.3	Фінансування ДіР бізнесом, % до загального обсягу фінансування видатків на ДіР	+	–
IV.1.4		<i>Додатковий показник</i>	Фінансування “зелених” напрямів інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету у загальному обсязі бюджетного фінансування інноваційної діяльності, %

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
IV.1.5	Частка інноваційно-активних підприємств, що регулярно здійснюють свою діяльність, пов'язану із зменшенням навантаження на довкілля та із цілями «зеленого» розвитку, і мотивованих проводити інноваційну діяльність екологічного напрямку, % до загальної кількості інноваційно-активних підприємств	≈	Частка інноваційно-активних промислових підприємств у «зелених» секторах економіки у % до загальної кількості інноваційно-активних підприємств Зелені промислові ВЕД мають коди: КВЕД-2005: 37, 41; КВЕД-2010: 22, 36–38, 39.
IV.1.6		<i>Додатковий показник</i>	Частка реалізованої "зеленої" інноваційної продукції, виробленої в «зелених» промислових ВЕД, в загальному обсязі реалізованої інноваційної промислової продукції в Україні, %
IV.2 Виробництво екологічних товарів і послуг			
IV.2.2	Частка "зелених" підприємств у загальній кількості підприємств країни, % Довідка: зелені підприємства – це підприємства видів економічної діяльності за кодами: ISIC 25.12; ISIC 37; ISIC 41.	+	–
IV.2.3	Валова додана вартість, створена у зелених промислових секторах, % до ВВП Довідка: Зелені сектори за ISIC – 25.12, 37, 41, 90.	+	–
IV.3 Ціни та трансферти – Екологічні платежі			
IV.3.1	Доходи від сплати екологічних податків, % до загального обсягу податкових надходжень	+	–
IV.3.2	Структура екологічних податків за видами, % до загального обсягу податкових надходжень	≈	Структура екологічних податків за видами, % до загального обсягу екологічних податків: на викиди в атмосферу забруднюючих речовин на скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти на розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи об'єктах

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
IV.4 Фінансові потоки			
IV.4.1	Державні видатки на досягнення цілей "РІО+20" щодо запобігання змінам клімату, втрати біорізноманіття та боротьби з опустелюванням, на вуглецеві ринки, торгівлю газом, зменшення викидів парникових газів тощо, % до ВВП або ВНД	≈	Обсяг капітальних інвестицій та поточних витрат за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на охорону навколишнього середовища, % до ВВП
IV.4.2	Прямі іноземні інвестиції на цілі, пов'язані із "зеленим" розвитком, % до загального обсягу прямих іноземних інвестицій, що надійшли протягом поточного року та у % до ВВП	+	–
V Соціально-економічні умови та характеристики росту			
V.1 Економічне зростання та його структура			
V.1.1	Індекс реального ВВП, 1990=100 Примітка: базується на ВВП в постійних цінах 2005 р. за паритетом купівельної спроможності (ПКС)	+	–
V.2 Структура ВВП			
V.2.1	Частка сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості (ВДВ), % (включає мисливське, лісове та рибне господарство)	+	–
V.2.2	Частка промисловості в загальному обсязі ВДВ, % Промисловість – ВЕД з кодами 10–45 за ISIC, які включають в себе добувну, переробну промисловість (коди 15–37), добувну, переробну промисловість і будівництво.	≈	Частка промисловості в загальному обсязі ВДВ, % (включає добувну, переробну промисловість та добувну, переробну промисловість) – Держстат України
V.2.3			Частка будівництва у загальному обсязі ВДВ, % – Держстат України
V.2.4	Частка послуг у загальному обсязі ВДВ, % Послуги включають в себе торгівлю, в тому числі діяльність готелів та ресторанів, транспорт, державну діяльність, фінансові, професійні та приватні послуги, такі, як послуги освіти, охорони здоров'я, послуги у сфері нерухомості. Також включаються банківські, статистичні послуги, послуги зі збору мит і т.д.	+	–
V.2.5	Зміна середньої частки сільського господарства у ВДВ країни протягом останніх трьох років у порівнянні з відповідною часткою у 1990–92 рр.	+	–
V.2.6	Зміна середньої частки промисловості у ВДВ країни протягом останніх трьох років у порівнянні з відповідною часткою у 1990–92 рр.	+	–

№№	Індикатори, запропоновані ОЕСР по напрямках	Застосованість в Україні (+ повна сумісність; ≈ часткова; – немає)	Пропоновані зміни в Україні
V.2.7	Зміна середньої частки послуг у ВДВ країни протягом останніх 3-х років у порівнянні з відповідною часткою у 1990–92 рр.	+	–
V.3	Щільність населення і рівень навантаження на працездатне населення		
V.3.1	Щільність населення, чол/км ²	+	–
V.3.2	Рівень навантаження на населення працездатного віку населення старше працездатного віку: населення віку старше 65 років по відношенню до населення віку 20–64 років	+	–
V.4	Ринок праці		
V.4.1	Рівень безробіття, %	+	–
V.5	Продуктивність		
V.5.1	Продуктивність праці, середні значення за 1995/2000 та 2000/2013 рр. ВВП на одного зайнятого, середньорічний темп зростання, % ВВП вимірюється у цінах одного року (2010) за ПКС	+	
V.5.2	Мультифакторна продуктивність для економіки в цілому. Вимірюється як різниця між темпами приросту ВВП і вхідних факторів (праці і капіталу для всієї економіки в цілому)	≈	Багатофакторна продуктивність для економіки в цілому. Вимірюється як різниця між темпами приросту ВВП і вхідних факторів (праці і капіталу для всієї економіки в цілому)
V.6	Інфляція та індекс споживчих цін		
V.6.1	Інфляція та індекс споживчих цін, 1990=100	≈	Індекс споживчих цін, 2000=100 Держстат
V.6.2	Індекс споживчих цін на продукти харчування, 1990=100	≈	Індекс споживчих цін на продукти харчування, 2000=100 Держстат
V.6.3	Індекс споживчих цін на енергію Commodity price index – energy, 1990=100		–
V.7	Соціально-демографічні характеристики		
V.7.1	Кількість років здорового життя (до тривалості здорового життя відносяться роки (в середньому обчисленні), які людина може прожити в «повному здоров'ї», з урахуванням років, які вона проживає не в повному здоров'ї в результаті хвороб, та/або травм).	≈	Очікувана тривалість життя при народженні, років. – Держстат
V.8	Рівень нерівності		
V.8.1	Коефіцієнт Джині	+	–

[1] ISIC – класифікація видів економічної діяльності, розроблена ООН – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=17>

Джерела розроблено авторами на основі: [TOWARDS GREEN GROWTH – MONITORING PROGRESS – © OECD 2011 // Електронний ресурс // Режим доступу // www.oecd.org/greengrowth/48224539.pdf англ.] Статистичний щорічник України. – К.: Державна служба статистики України. – 552 с.

Навчальне видання

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

Українською мовою

Верстка – Н.М. Ковальчук

Підписано до друку 15.12.2017. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Schoolbook.
Умовно-друк. арк. 17,90. Тираж 500. Замовлення № 0118-11.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.